P. II 715
Unicat
BIBLIO... R.P.M.R.
INV. Nr. 74931/56
P. 183 386

RANDUIALA

VOLUMUL III — CAETUL 1
1938

ARHIVĂ DE GÂND ȘI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

R Â N D U I A L A

ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

APAR 4 CAETE PE AN

CONT LA CEC : 1259.

Toţi abonaţii, precum şi librăriile, debitele din provincie, care primesc revista şi publicaţiile ei, direct dela Administraţie, sunt rugaţi să facă plăţile **numai** prin CEC (Contul Rânduelii 1259), folosind buletinele de vărsământ pe care le vor primi dela Administraţia revistei.

R E D A C T O R I :

DUMITRU C. AMZĂR — ERNEST BERNEA

ION I. IONICĂ — ION SAMARINEANU

Manuscrisele nepublicate nu se inapoiază.

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: BUCUREŞTI II — Francmazonă 7.
ABONAMENTUL: pentru 4 caete 200 Lei — INSTITUŢII: Lei 1000
COLECŢIA ANULUI I şi II se poate procura dela Administraţie

RÂNDVIALA

VOLUMUL III — CAETUL 1

ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

CUPRINSUL

Pag.

PETRE PETRINCA: Colonizarea Românilor de peste hotare 3

TUDOR CODREANU: Cântecul Zorilor 26

ERNEST BERNEA: Bradul la înmormântare 29

C R O N I C A

ERNEST BERNEA: Etica suferinţei 38

NICOLAE N. BRÂNZEU: Muzica românească . . . 43

HAIG ACTERIAN: Organizarea teatrului 60

I N S E M N Ă R I

HAIG ACTERIAN: A grăi frumos. — ERNEST BERNEA: Iconarii dela Cernăuţi. Ce este o carte. Insemnătatea clasicismului antic. Ţara Oltului. — IOAN BOTAŞ: Fapt moral. — DINU BUZDUGAN: Grupări muzicale. Cărţi şi reviste. — DIMITRIE CUCLIN: Muzica, metafizica şi ştiinţa. — GIB. ECONOMU: Dreptatea socială. — CONSTANTIN FLORU: Congresul de filosofie. — Dr. LANGE KOWAL: Rasă şi tradiţie în poezia română de azi. — GHEORGHE NECULOIU: Semne'n scuturi. Suflet şi port. — DORIN POPESCU: Vladimir Dumitrescu, L'art préhistorique en Roumanie. — ION VEVERCA: Elogiul libertăţii. Pentru o economie românească. Timişoara. Eftimie Murgu.

Desene de RUDOLF RYBICZKA.

«BUCOVINA» I. E. TOROUTIU, BUCUREŞTI

P 183 386

COLONIZAREA ROMÂNILOR
DE PESTE HOTARE

După marea Unire, politica noastră a renunţat la una dintre cele mai importante probleme ale neamului românesc: *problema Românilor de peste hotare.*

La un moment dat se părea că această problemă a rămas în grija a două sau trei iredente constituite dintre rândurile fruntaşilor Români de peste graniţă, refugiaţi în ţară din faţa persecuţiunilor la cari au fost supuşi de către stăpânirile străine.

In 1935, în revista *«Timocul»* [1]), am expus următoarea situaţie a Românilor de peste hotare:

«In cinci state megieşe şi în două mai îndepărtate din Balcani, aproape 1.800.000 de Români trăesc risipiţi sub ocârmuiri străine şi uneori extrem de vitrege, ducând o soartă grea de minorităţi oprimate.

In afară de aceşti fraţi din ţările învecinate, alţi 200.000 de Români trăiesc răzleţiţi peste Ocean, în Statele Unite ale Americei [2]), în Canada şi în America de Sud.

Deci, la cei aproape 15.000.000 Români din ţară, avem o populaţie de aproximativ 2.000.000 suflete româneşti, cari trăiesc în afară de hotarele întregite ale neamului.

Din când în când, voci izolate ne aduc veşti triste despre viaţa fraţilor de peste hotare şi despre lupta disperată ce o dau aceştia, pentru a nu fi copleşiţi de stăpânirile cutropitoare ale unor neamuri puţin înţele-

1) Vezi revista *«Timocul»*, An. II. No. 9—10, studiul: *«Românii de peste hotare»*.

2) Numai în New-York locuesc un număr de 46.750 Români. Vezi anuarul unguresc *«Uj Elöre»*, *11.242 Buckey Road. Cleveland. O. U. S. A.* Majoritatea acestora sunt Români din Transilvania, cari au emigrat între anii 1880—1914, din cauza urgisitei stăpâniri ungureşti.

gătoare de a le asigura o protecţiune cetăţenească umană, la care s'au angajat în mod solemn, prin tratatele de pace sau prin alte acorduri de drept internaţional.

In afară de o convenţie şcolară anemică, încheiată cu regatul jugoslav, privind numai pe cei 150.000 Români bănăţeni şi care nu se aplică celor 350.000 de Români din Serbia veche şi Macedonia sârbească, în anii de după război, n'am reuşit să facem nimic mai mult pentru remedierea situaţiei nenorocite a fraţilor noştri înstrăinaţi.

Cu Grecia avem un acord de dinainte de război, iar orânduielile noui de protecţiune minoritară survenite prin tratatele dela Sèvres şi Lausanne, nu s'au pus în aplicare, şi situaţia fraţilor noştri din această ţară e mai rea decât în 1913.

In Bulgaria şi în Ungaria, situaţia elementelor minoritare române este extrem de critică, pentrucă aceste ţări n'au respectat nici cele mai elementare drepturi cetăţeneşti ale Românilor, ne mai vorbind de drepturile stipulate şi garantate prin tratatele dela Neuilly şi Trianon.

Cehoslovacia e cea mai înţelegătoare cu mănunchiul românesc din Rusia Subcarpatică *(Podkarpatska Russ)*, care suferă doar din punct de vedere economic.

Peste Nistru s'au întocmit orânduieli sociale, care cadrează cu vederile politice bolşevice, şi Românii din Republica Moldovenească au trecut şi trec prin grele încercări.

Cei aproape 2.000.000 de Români de peste hotare, în cei 19 ani de după război, abia au putut înainta o singură petiţiune (plângere minoritară) în faţa Societăţii Naţiunilor, prin care au arătat grava nesocotire a drepturilor lor cetăţeneşti (Românii din Bulgaria, în 1927). Ei n'au dispus de organizaţii naţionaliste sau iredentiste, care să alerge mereu la Geneva, iar sprijinul moral şi material din ţară, în cele mai multe cazuri, *le-a lipsit*.

România nu are nici măcar un institut, care să se ocupe de soarta acestor fraţi înstrăinaţi, aşa cum de pildă, au Ungurii, Cehii, Germanii, Polonii sau alte neamuri.

Soarta acelor masse curat româneşti de pe teritoriile unor ţări învecinate, cari în cea mai mare parte trăiesc pe pământul lor de baştină, trebuie să constituie o problemă serioasă a neamului. Apoi, nu trebuie să uităm că aceste nuclee româneşti au fost avant-posturile primelor rezistenţe, cari au apărat pivotul statului românesc restaurat prin marele război, împotriva copleşirii neamurilor străine.

Ca un brâu puternic de apărare, încins în jurul României întregite,

fortăreţele răzleţe ale Românilor de peste hotare, veghează şi astăzi la opera de consolidare prezentă şi viitoare a românismului.

Dacă vitregia timpurilor istoriei ne-au privat sau ne-au prescurtat de unele revendicări de pământ strămoşesc, nu înseamnă că acesta să fie dat uitării sau să fie lăsat ca o pradă uşoară în mâinile acelor vecini, cari în aspiraţiunile lor politice vor să-l distrugă, tocmai pentrucă îşi dau seama de importanţa ce o prezintă pentru noi».

Tratatele de pace ale marelui război au instituit un regim de protecţiune internaţională a minorităţilor etnice de rasă, limbă şi religie. Scopul acestei protecţiuni a fost asigurarea existenţei naţionale şi culturale a minorităţilor etnice din Europa.

Dacă vom examina situaţia Românilor de peste hotare prin prisma acestui regim de «protecţiune minoritară», vom constata, că cei aproape două milioane de fraţi înstrăinaţi se află pe povârnişul unei grabnice dispariţii, impuse de către politica minoritară a statelor în care trăiesc.

Intervenţiile guvernelor româneşti, pentru remedierea soartei Românilor de peste hotare, n'au dat rezultatele dorite şi persecuţiile nesfârşite prin care trec aceşti fraţi, i-au determinat uneori să se refugieze în ţară, unde au fost colonizaţi în diverse regiuni.

Chestiunea colonizării în ţară a Românilor de peste hotare a devenit în ultimii ani o problemă de mare importanţă pentru neamul românesc. Dispariţia vertiginoasă a elementelor româneşti din ţările învecinate, în timp ce România este expusă unei invaziuni de neamuri străine, a impus conducătorilor neamului ideia colonizării în ţară a Românilor de peste hotare.

După război şi până în prezent, situaţia fraţilor noştri din afară de graniţe se prezintă în felul următor:

ROMÂNII DIN CEHOSLOVACIA. — In urma tratatelor de pace, o însemnată parte din vechiul Maramureş românesc, a fost anexată Cehoslovaciei, dimpreună cu mai multe sate româneşti. La fel au mai fost anexate republicei cehoslovace judeţele: *Ung, Bereg* şi *Ugocia*, în cari deasemenea se mai găsesc frânturi din elementul românesc din nord-vestul Transilvaniei înstrăinate.

Cele mai curate sate româneşti din Cehoslovacia de astăzi sunt: Apşa de jos, Apşa de Sus, Ocna Slatina, Biserica Albă, etc., din Maramureşul anexat Cehoslovacilor.

Nucleele româneşti din Cehoslovacia de azi sunt ultimele rexistenţe ale unui proces istoric de asimilare în rutenism şi maghiarism, cari ulte-

rior au năpădit această regiune românească străveche. Acești Români sunt urmașii acelor strămoși, cari au constituit odinioară puternicele voivodate ale lui Sanislau, Drag, Baliță și al voivodului Bogdan descălecătorul.

Din punct de vedere istoric, pentru neamul românesc, e importantă și chestiunea Valahilor din Moravia. Aceștia au trăit acum trei-patru veacuri într'un mănunchiu puternic de peste 200.000 de suflete, în regiunea «Vlasca» (Valahia) a Carpaților nordici, cari despărțiau Moravia de Ungaria vechie. Valahii din Moravia au fost complet desnaționalizați. Prin anii 1583—1600, ei sunt conduși de către voivozii lor, având următoarele voevodate: Visla, Iabluncova, Chotca (în Silezia) și unul la poalele muntelui Lysa; apoi, trei voevodate în Moravia: Cozlovize, Rojnova și Vșetin.

Un studiu interesant asupra acestor frați slavizați germanizați a fost scris de către Kadleč: «Valasi a walasske pravo».

In Rusia Subcarpatică (Podkarpatksa Russ), mai ales în părțile răsăritene, numirile munților, văilor, râurilor și satelor din aceste regiuni, ne fac și astăzi dovada de necontestat a leagănului românesc de odinioară.

In privința regimului juridic al minorității române din această țară, trebuie să recunoaștem, că aliații Cehoslovaci, au creiat acestui mănunchiu românesc o situație mult superioară fraților noștri minoritari din alte țări învecinate. In județele Ung, Bereg și Ugocia, elementul românesc e aproape maghiarizat și rutenizat, iar în Maramureșul anexat Cehoslovaciei, acest pericol e destul de serios.

Elementul românesc din republica cehoslovacă, azi, nu mai reprezintă importanța numerică a trecutului. Nucleele românești din vechiul Maramureș au fost reduse la cifre minime, printr'un tragic proces de asimilare în maghiarism și în rutenism.

Enrico Aci Monfosca [3]), după datele recensământului din 15 Februarie 1921, ne arată în Cehoslovacia cifra de 53.515 Români. Intr'o altă statistică a acestui autor, Românii din Cehoslovacia sunt arătați cu 80.000 suflete. In harta naționalităților din Europa a lui Monfosca (p. 254), Românii din Cehoslovacia sunt trecuți cu 53.000 suflete.

Dr. E. Ammende [4]), ne spune, că Românii din Cehoslovacia sunt în

3) Vezi lucrarea: «*Le minoranze nazionali contemplate dagli Atti internazionali*», vol. I. p. 221 și urm.

4) Vezi «*Die Nationalitäten in den Staaten Europas*», p. 176.

număr de abia 14.000 suflete, locuind partea de răsărit a Rusiei Subcarpatice, în vecinătatea frontierei române.

Wilhelm Winkler [5]), ne arată și el abia 13.610 Români în Cehoslovacia.

Ioseph Chmelar [6]), ne spune despre Românii din Cehoslovacia: «En Russie Subcarpathique, il existe une petite minorité roumaine que ne compte que 12.641 âmes. Cette minorité a 4 écoles publiques, avec 26 classes purement roumaines».

Adevărul e însă, că în Cehoslovacia avem un număr de aproximativ 25.000 suflete românești. In satele curat românești din vechiul comitat al Maramureșului, ca Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Slatina, Ocna Slatina, Biserica Albă și în cătunele lor, acești frați înstrăinați își au bisericile și școlile lor naționale.

In 1935, Românii din Cehoslovacia și-au înființat un partid politic minoritar [7]).

Pe lângă anumite libertăți cetățenești, pe cari Cehoslovacia le acordă Românilor din vechiul Maramureș românesc de peste Tisa, pe viitor, va trebui să se îngrijească de o remediere a situațiunii lor economice, care este extrem de critică. In iarna anului 1934, Românii din Cehoslovacia erau amenințați de foamete. In 17 și 18 Mai 1934, peste 3000 de Români maramureșeni din Cehoslovacia au năvălit la granița românească, cerând autorităților permisiunea de a intra în țară spre a se aproviziona cu cerealele necesare, din piața Sighetului. Din cauza situației lor economice, cea mai mare parte din acești frați înstrăinați, printr'o graniță nedreaptă și dăunătoare existenței lor, sunt dispuși să emigreze în țară. Mulți dintre ei s'au stabilit deja în Maramureșul românesc, dar neavând cetățenia română, suferă de multe neajunsuri și amărăciuni. Ei nu pot să-și cumpere pământ în țară și câteva sute au trebuit să-și intabuleze pământurile cumpărate, în registrele fonciare, pe numele unor persoane de încredere, cari în caz de rea credință îi pot frusta de proprietatea și posesiunea lor.

Românii din Cehoslovacia ar putea fi colonizați chiar în regiunea Maramureșului, care în deceniile din urmă a început să fie invadată de către Evreii galițieni.

5) Vezi «*Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten*» *Wien*, p. 93.

6) Vezi lucrarea «*La minorité polonaise en Tchécoslovaquie*», Ed. Orbis, Prague p. 118).

7) Un studiu mai amănunțit despre «*Românii din Cehoslovacia*», am publicat în ziarul «*Ofensiva României*» din Cluj, în numerile din 12, 19 și 30 Aprilie 1937.

ROMÂNII DIN U. R. S. S. (ROMÂNII TRANSNISTRIENI). — Asupra aşezămintelor româneşti de peste Nistru s'au formulat diverse păreri istorice.

Cea mai verosimilă teză istorică ar fi aceea a aşezării Românilor în regiunile transnistriene, încă de pe timpul înfiinţării principatului Moldovei, sau chiar mai de vreme, când pe ambele maluri ale Nistrului, Istoria ne aminteşte de *Bolochoveni* şi *Brotnici,* cari au căzut la o înţelegere cu barbarii năvălitori, ca în schimbul cărăuşii de peste Nistru şi a furnizării de cereale, ei, Moldovenii să trăiască în bună înţelegere şi prietenie cu hoardele răsăritene.

Mai târziu, deasemenea se cunosc emigrări de Români peste Nistru, ca de pildă, aceia de sub domnia lui Duca Vodă (1679) şi altele.

Dela *Iamopol* de pe Nistru şi dela limanul acestuia, elementul românesc sau moldovenesc, se întinde sub forma unui triunghiu, al cărui vârf (la o distanţă de aproape 25 km.) trece peste *Bug,* adâncindu-se în interiorul Ucrainiei. Acest triunghiu se extinde în direcţia nord-est, cuprinzând regiunile: Tiraspol, Balta, Voznescinsk, apoi o parte din regiunea Odesei şi Nicolaevului.

In acest teritoriu, Moldovenii (aşa se numesc ei între ei), formează masse compacte de elemente româneşti. Extremitatea triunghiului românesc, la răsărit, se termină la satul moldovenesc Glodoşi, cam la 150 km. peste Nipru [8]).

Satele moldoveneşti de peste Nistru, în cea mai mare parte, poartă numiri curat româneşti.

Ştefan Ciobanu, a arătat, că numărul Românilor de peste Nistru ar fi de peste 800.000 suflete. Al. Nour, i-a evaluat la peste 1.000.000

8) Cele mai însemnate sate româneşti de peste Nistru ar fi: *Alexandrovca, Arcaşi, Arnăutovca, Balta, Barancova, Bologan, Bolovani, Botoşani, Braşonovăuca, Buhai, Bursucul, Buşa, Butur, Candeli, Cantacuzenca, Capitannova, Caracaşi, Carantina, Col. Catargi, Cazani, Căpriţa, Cernea, Cerniţa, Chetroşii, Chiscu-Lung, Coasa, Corniţa, Coseni, Cornorata, Coşniţa, Coşniţa Mare, Cristeşti, Cucul, Culmea, Ghiorghieşti, Glodoşi, Grădiniţa, Dobrianca, Doi-Bani, Domniţa, Dracul, Dubăşari, Fântâni, Floarea, Harabana, Hârjeu, Iacopol, Iancul, Iasca, Jilava, Jugastri, Lăpuşna, Lipceni, Lunga, Macedonova, Măhala, Mălai, Mălăeşti, Mihailovca, Mistruita, Moghilău, Moldavca, Moldovanca, Moşneagul, Moşnegi, Năgăceni, Ocna, Ocniţa, Pânzari, Părâta, Păsata, Păsăţel, Perişor, Pestcana, Pisarevca Română, Plopi, Plosca, Ponoară, Racova, Răsmeriţa, Răbniţa, Rohii, Sărătel, Sărăţica, Scurtu, Slobozia (sunt trei comune cu acest nume), Strâmba, Şapte Rediuri Noi, Şapte Rediuri Vechi, Şerbani, Şipca, Tei, Tiraspol, Topală, Traiani, Vadul Turcului, Valea Adâncă, Valea Buşa, Valea Hoţului, Vladimirovca, Vârtejeni, Volosc, Voznescensc, Zozuleni etc., etc.*

suflete [9]). *I. Dumitraşcu* [10]) susţine, că numărul Românilor de peste Nistru este de 700.000 suflete. *C. Bacaloglu* [11]) citând o scrisoare a unui Român transnistrian, arată că numărul Românilor din Republica moldovenească ar fi de peste 700.000 suflete. *Nicolae Smochină,* într'un studiu din revista «Moldova Nouă», arată că numărul Românilor transnistrieni e de peste un milion de suflete. *Dembo,* în studiul său «Problema Basarabiei» (Moscova, 1928), spune: «Moldovenii din Republica Moldovenească trebuie să fie cam 60%. Statistica a dat acest număr pentru faptul că nu toţi au răspuns la recensământ în limba lor natală».

Elementul românesc transnistrian trăieşte şi în afară de teritoriul Republicei socialiste moldoveneşti şi o statistică exactă a lui ar fi greu de întocmit.

Republica moldovenească s'a înfiinţat la 12 Octombrie 1924, conform principiilor născute din revoluţia bolşevică rusească. In 19 Aprilie 1925, Congresul moldovenesc a adus o constituţie republicei, delimitându-i fruntariile, cari sunt departe de a-i cuprinde pe toţi Românii moldoveni între limitele sale. Capitala republicei socialiste e Tiraspolul, oraşul de pe malul Nistrului. Reforma administrativă din 1934, a împărţit republica moldovenească în 13 regiuni. Delegaţii regiunilor constitue un comitet executiv — un fel de parlament, — la Tiraspol. In Sovietul Naţionalităţilor dela Moscova, Republica moldovenească e reprezentată prin cinci delegaţi. Dintre aceştia abia unul e Român, deşi peste 60% din locuitorii republicei moldoveneşti sunt Români.

In 1926, Românii transnistrieni aveau 65 de şcoli moldoveneşti. Tot în acest an, bolşevicii au făcut pregătiri pentru deschiderea a încă 60 de şcoli moldoveneşti. In republică se mai găsesc nişte cursuri pentru pregătirea învăţătorilor, cinci şcoli speciale profesionale, din cari una de agricultură, una de pomicultură şi trei şcoli technice; două muzee, şapte cinematografe şi 80 de teatre sătesti [12]).

La Balta a fost înfiinţată o «Editură de stat a Moldovei», în care se imprimă diverse cărţi de propagandă şi broşuri comuniste, în limba română şi rusă.

Cei 800.000 de Români transnistrieni s'au împăcat foarte greu cu

9) Vezi *Harea: «Românii de peste Nistru»,* p. 14.

10) Vezi *«Românii transnistrieni în Rada Centrală Ucraineană în 1918»* din *«Cele Trei Crişuri»,* Oradea, Decembrie 1935.

11) Vezi articolul *«Românii de peste Nistru»,* în *«Cele Trei Crişuri»,* Oradea, Decembrie, 1935.

12) Vezi studiul d-lui *Şt. Ciobanu: «Republica moldovenească de peste Nistru şi cultura română»,* în *«Cele Trei Crişuri»,* Decembrie, 1935.

orânduielile politice comuniste, fiind supuşi unor persecuţiuni groaznice, cari au determinat cu ani înainte adevărate exoduri de refugieri, în Basarabia românească, sub ploaia de gloanţe a grănicerilor bolşevici.

De tristă memorie mai sunt şi deportările cu miile ale Românilor transnistrieni în Siberia, din partea conducerii bolşevice.

In Siberia, încă de pe timpul stăpânirii ţariste, s'au făcut deportări de Moldoveni, cari au înfiinţat câteva sate româneşti în extremul orient rusesc. D-l Voicu Niţescu, în memoriile d-sale din Rusia, ne descrie în mod impresionant câteva sate ale fraţilor noştri înstrăinaţi din Siberia.

ROMÂNII DIN UNGARIA. — Intre frontiera de vest a României şi între Tisa, prin pacea dela Trianon au fost anexaţi Ungariei un număr de 60.000 de Români, încă nemaghiarizaţi. Ei locuiesc în judeţele: Bihor (partea rămasă Ungariei), Cenad, Arad (partea anexată Ungariei), Jasz, Sabolci, Hajdu, Bichiş, Satu Mare (rămas Ungariei), Borşod şi Nográd.

Teritoriul locuit astăzi de către fraţii noştri din Ungaria este de aproximativ 5.000 de km.[2]

In trecut, cea mai mare parte din Câmpia Tisei era locuită de către Români şi după evaluările d-lui I. Georgescu [13]), neamul nostru a pierdut — prin politica de maghiarizare a Ungariei — un capital uman de circa 250.000 suflete.

Politica de maghiarizare a Ungariei a făcut ca în cei 18 ani de după război, prin statisticele ungureşti, numărul Românilor să dispară cu 75%, arătând în 1930 abia 16.221 suflete, iar în 1936 numai 15.571.

O comparaţie între cele trei statistici maghiare dintre anii 1910 şi 1930 şi între comunicările oficiului de statistică maghiară din 1936, ne dă rezultate dezastruoase în privinţa desnaţionalizării elementului român din ţara vecină:

In 1910: Români	28.052	0. 4%
In 1920: Români	23.760	0. 3%
In 1930: Români	16.221	0. 2%
In 1936 Români	15.571	0.18%

In intervalul de zece ani (1910—1920), conform statisticelor oficiale maghiare, Românii dintre actualele graniţe ale Ungariei, înregistrează o pierdere de *4742 suflete, sau un minus de 16.6%* [14]).

13) Vezi broşura «*Românii din Ungaria*».

14) Vezi: *Iván de Nagy*: «*Românii din Ungaria*», din revista «*Glasul Minorităţilor*», Lugoj No. 10 din 1927.

Intre anii 1910—1930, elementul românesc din Ungaria, conform statisticilor oficiale, a suferit o pierdere de 12.931 suflete, plus sporul firesc, ceeace reprezintă un procentaj minim de 75% pierdere.

Intr'un articol asupra naţionalităţilor din Ungaria ciuntită, apărut în ziarul «Uj Magyarság» [15]), se spune, că dintre toate minorităţile din Ungaria actuală, cel mai ridicat indice de vitalitate îl au Românii şi că numai aceştia pot ţinea pas, cu desvoltarea vitală a maghiarimei.

Ori, această afirmaţie ne dovedeşte precis, că statisticele oficiale maghiare practică o politică de desnaţionalizare forţată, pentrucă altfel, numărul Românilor — în loc să înregistreze sporuri firești an de an — ei sunt trecuţi în statisticele oficiale cu pierderi catastrofale existenţei lor.

Statisticele oficiale ungureşti, însă, nu ne arată adevărata şi reala cifră a elementului minoritar român din actuala Ungarie, care şi astăzi numără aproximativ 60.000 de suflete.

In 1925, deputatul maghiar Victor Knaller (în şedinţa din 13 Noembrie a parlamentului unguresc), a spus, că numărul Românilor din Ungaria e de aproximativ 50.000 suflete [16]).

In judeţul Bihorului unguresc, elementul românesc se mai menţine în comunele: Almoşd, Adoni, Apateu, Bogomir, Bedeu, Cristur, Ujfalău, Cocad, Şărcad, Comandi, Furta, Homorog, Jaca, Leta Mare, Micherechiu, Peterd, Poceiu, Paleu, Săcal, Ugra, Vecherd, Virtiş, etc., etc. Comunele: Adoni, Apateu, Leta Mare, Petardeu, Bedeu, Dârvaş, Jaca. Micherechiu şi Săcalul sunt aproape în întregime locuite de Români. In întreg Bihorul unguresc locuiesc aproximativ 25.000 de Români.

In judeţul Cenad, Românii trăiesc în comunele: Bătania, Chişiratoş, Mezöhegyes, Cenadul Unguresc (peste 2000 suflete), Macău, etc. Datele noastre eparhiale din 1919/1920, ne spune, că în judeţul Cenad din Ungaria, bisericile noastre au avut peste 8.000 de credincioşi.

In judeţul Arad (în plasa Aletea, rămasă Ungariei), trăiesc Români

15) Cu titlul: «*A faj nem pusztul el... A nemzetiségek Csonka makyarországon*».

16) Acest număr al Românilor din Ungaria ni-l confirmă: *I. Georgescu*: «*Românii din Ungaria*», p. 20; *V. Tulescu*: «*Românii din Ungaria*», «*Graiul Românesc*», No. 5 din Mai 1930; «*The racial minorities in Hungary and Czechoslovakia*», Prague, 1922, p. 56; «*Le minorités ethniques en Hongrie et en Tchécoslovaquie*», Prague, p. 52; «*Attilio Tamaro*: «*La lotta delle razze nell' Europa Danubiana*», Bologna, p. 112; *V. Stoica*: *Românii din Ungaria*», «*Graiul Românesc*», An. II. No. 10 Oct. 1928; «*Journal des Nations*», în art. «*Lettre de Roumanie*», din 3. XII. 1935. Geneve; *P. Petrinca*: rev. «*Timocul*», Nov.-Dec. 1935, «*Românii din Ungaria*', din «*Ţara Noastră*», 22 Sept. 1935, «*Românii din Ungaria. Studiu statistic*», din «*Gazeta Antirevizionistă*», Arad, No. 22 Aprilie până la 1 Sept. 1935, etc., etc.

în comunele: Aletea, Megheşpusta, Cămărăşul Mare, Cămărăşul Mic, etc. In total, sunt 2300—2500 suflete româneşti.

In judeţul Bichiş (Békés), trăiesc Români în comunele: Ghiula (3000 suflete), Bichişciaba, Ciorvaş, Chitighaz (aproape 4000 de suflete, fiind cea mai mare comună românească din Ungaria), Vésztö, etc. Numărul total al Românilor din Bichiş e de peste 8.000 suflete. Actul No. 25 din 1933 al eparhiei ortodoxe române de Oradea, privitor la Românii din Bichiş, ne spune: «Judeţul Bichiş are o populaţie românească de peste 8.000 suflete şi două biserici» (biserica ortodoxă română şi biserica unită română).

Ziarul «Nemzeti Ujság» (7. II. 1937, Budapesta), vorbind despre soarta Ciangăilor din Moldova, cere ca aceştia să fie colonizaţi în Ungaria, printr'o convenţie de schimb de populaţie, cu România. Posibilitatea realizării acestui schimb de populaţie o expune în cuvintele: «In patria noastră mutilată, pe teritoriul judeţului Bichiş, locuiesc 25.000—30.000 de Români (statistica oficială maghiară din 1936, în întreaga Ungarie, arăta abia 15.000 Români! — n. n.), pe cari «fraţii lor din România Mare» îi ţin în evidenţă, cu cea mai mare îngrijire şi din timp în timp, ridică problema lor, în speranţa unei noi cuceriri» [17]). Iată, deci, un nou document maghiar, care recunoaşte că într'un singur judeţ din Ungaria, în Bichiş, există 25.000—30.000 de Români, în timp ce statisticile oficiale ungureşti ne arată în întreaga ţară abia 15.571 de Români!

Gazeta citată admite un schimb de populaţie cu România şi colonizarea fraţilor noştri în ţară.

In judeţul *Ciongrad,* mai trăiesc azi abia 1500 de Români nemaghiarizaţi.

In partea rămasă Ungariei a judeţului Satu Mare, Românii locuiesc comunele: Ciegold, Cengerujfalu, Gaciali, Naghigheţ, Patiod, Roszály, Tyukod, Ura, etc. Numărul lor e de aproximativ 6000 suflete, pe lângă alte zeci de mii de fraţi maghirizaţi.

In judeţele Hajdu, Iász, Sabolcs, Borşod şi Nograd, sunt în marea lor majoritate desnaţionalizaţi. In aceste judeţe, în veacul trecut, românimea a fost maghiarizată cu zecile de mii.

Românii din Ungaria, cari îşi mai păstrează şi astăzi conştiinţa lor naţională sunt în număr de abia 60.000 suflete. Dacă aceştia nu vor fi colonizaţi în ţară, în două trei decenii vor dispare complet în maghiarism, aşa cum au dispărut şi elementele româneşti, cari încă în veacul trecut

17) Citat din articolul: *«Maradék magyarok Etelkőz földjén. Cseréljék ki a csángokat a békési románokkal»*, din «Nemzeti Ujság», 7. II. 1937. Budapest.

populau în masse compacte şesul de pe malurile Tisei, fluviul istoric care delimita extinderea nord-vestică a românismului.

Sub oblăduirea actualului regim de protecţiune aminorităţilor din Europa centrală şi din Balcani, putem afirma cu certitudine, că nici o altă minoritate europeană, nu trăieşte într'o stare de privări de drepturi mai feroce, decât aceea în care vegetează Românii din Ungaria, rămaşi în afară de frontiera ţării noastre dela vest.

Din 37 de şcoli confesionale ortodoxe şi unite române, din preajma tratatului de pace, Românii din Ungaria au ajuns, astăzi, să mai înveţe slovă românească abia în 2—3 şcoli, iar în acestea numai în clasele I-a şi II-a. In restul şcolilor confesionale române de odinioară, din cari învăţătorii români au fost alungaţi, descălii unguri îi învaţă pe fraţii noştri a ceti şi-a scrie ungureşte [18]).

Din 34 de parohii româneşti (18 ortodoxe şi 16 greco-catolice) din Ungaria de după Trianon, majoritatea lor au rămas fără preoţi români. Cele 18 parohii ortodoxe abia au 5 preoţi români, iar restul de 13 sunt şi ele fără duhovnici români, fiind păstorite de preoţi unguri şi ruteni maghiarizaţi. Dintre cele 16 parohii greco-catolice române, numai trei au preoţi români, iar restul sunt fără preoţi.

Deci, din totalul de 34 parohii româneşti, numai 8 sunt conduse de preoţi români, iar restul de 26, au rămas fără conducători spirituali, fiind o pradă uşoară bisericilor ungureşti.

Biserica ortodoxă română, cu 40.000 de credincioşi, a fost aruncată de guvernele maghiare în ghiarele acţiunii de maghiarizare a falsului mitropolit ortodox maghiar de Senteş, Németh István, şi în mâinile tuturor aventurierilor eclesiastici maghiari, cari şi-au propus înfiinţarea «Bisericii naţionale greco-orientale maghiare» (Magyar nemzeti görögkeleti egyház»), prin care să desnaţionalizeze pe Românii şi Sârbii ortodocşi din Ungaria [19]).

Pentru înfiinţarea acestei biserici schizmatice de asimilare a Românilor din Ungaria, faimosul iredentist şi călăul Moţilor din Munţii Apuseni (din 1918), Urmánczy Nándor, a întocmit un statut de funcţionare,

18) Vezi în această privinţă studiul nostru: *«La situation des écoles confessionnelles de la minorité roumaine de Hongrie après le traité de Trianon»*, din *«Revue de Transylvanie»*, Tome II. No. 3. Mars-Avril. 1936. Cluj. p. 357—70. Apoi: *«Situaţia şcolilor confesionale ale minorităţii române din Ungaria de după Trianon»*, apărut în numerile din 26 Iulie, 2, 9, 16, 23 şi 30 August şi 6 Sept. 1937 al gazetei *«Ofensiva Română»*, din Cluj.

19) Tragedia desnaţionalizării bisericii ortodoxe române din Ungaria am expus-o în studiul: *«Biserica ortodoxă a Românilor din Ungaria»* (1918—1937), apărut în «Ofensiva Română», Cluj, numerile din Septembrie 1937 până în Ian. 1938.

cerând guvernului maghiar să-l aprobe ca lege. Biserica ortodoxă maghiară e un nou Hajdudorog de distrugere a elementului românesc de pe Câmpia Tisei.

Biserica greco-catolică română a fost supusă grijei episcopiei maghiarizatoare a Dorogului, care a înlocuit preoţii români din parohiile româneşti, cu preoţi maghiari şi ruteni ungurizaţi. Aceştia, apoi, au suprimat întreg serviciul divin românesc, înlocuindu-l cu cel maghiar. In Septembrie 1935, congresul greco-catolicilor maghiari dela Dorog, a hotărît încopcierea tuturor parohiilor române unite (cu peste 20.000 de credincioşi), în mod definitiv, jurisdicţiunii maghiarizatoare a episcopiei de Hajdudorog.

Orice manifestare de ordin cultural sau naţional al fraţilor noştri din Ungaria este înăbuşită de ura şi şovinismul maghiarimei.

Pentru angajamentele de protecţiune a minorităţilor din Europa, regimul fraţilor noştri din Ungaria este cea mai mare ruşine a civilizaţiei, şi cu toate că Ungaria ne serveşte acest exemplu, se plânge veşnic de intoleranţa regimului minoritar al Ungurilor din statele succesorale, cerând o revizuire a tratatelor de pace.

Dacă România nu va putea face ceva în interesul celor 60.000 de fraţi din Ungaria şi nu-i va coloniza în ţară, în cel mai scurt timp, ei vor fi scoşi din Istorie.

Statistica oficială maghiară ne mai arată astăzi abia 15.000 de Români în Ungaria — din 60.000, câţi există — adică cu 75% mai puţini, iar peste 10—20 ani, desigur, nu va mai arăta nici un singur suflet românesc.

ROMÂNII DIN BULGARIA. — Numărul Românilor din Bulgaria, conform datelor statistice bulgare, nu poate fi stabilit cu precizie. In preajma războiului balcanic, manualele didactice bulgăreşti, ne arătau în ţara vecină un număr de 80.000 de Români.

Statisticele oficiale bulgare ne arată astăzi o cifră minimă de 57.000 suflete, care nu corespunde realităţii nici pe departe.

In regiunea Vidinului şi pe valea Timocului, Românii Dunăreni din Bulgaria locuiesc într'o massă compactă de aproape 150.000 suflete.

D-l Miseff, membru al Academiei din Sofia, scria în revista «*Otez Paisie*» (în 1929), că în regiunea Vidinului există numai 32 de sate curat româneşti, iar 32 sunt bulgaro-române. Această afirmaţie însă, nu corespunde adevărului, pentrucă şi astăzi se află în Bulgaria peste 60 de sate curat româneşti, iar alte 20 sunt locuite de majorităţi româneşti.

Popa Samuil Draxin, în veacul trecut (la 1868), a arătat, că numărul Românilor Dunăreni din Bulgaria era de peste 40.000 suflete, locuind în 52 de sate curat româneşti.

Weigand, la 1899, scria că Românii din judeţul Vidinului trăiesc în 30 de sate curat româneşti (într'altă parte amintea 33), iar numărul lor se ridică, neapărat, la 50.000 suflete, pentrucă cea mai însemnată parte din aceste sate erau mari [20]).

G. Vâlsan («Les Roumains de la Bulgarie et de Serbie», Paris, 1918), arăta, că după Ischirkoff, în 1905, trăiau în Bulgaria 88.109 Români dunăreni şi 10.000 Români balcanici sau Aromâni.

Recensământul bulgar din 1910 ne arată 96.502 Români, fără regiunea Macedoniei, anexată ulterior, prin tratatul de pace dela Bucureşti, din 1913.

Datele mai noi asupra Românilor din Bulgaria, variază între 150 mii până la 200.000 de suflete.

In privinţa regimului juridic minoritar al elementului românesc din Bulgaria, putem afirma cu certitudine, că este cât se poate de trist şi că regimul de sub fostul imperiu turcesc era cu mult superior aceluia de care se bucură astăzi sub protecţiunea de drept internaţional.

Protecţiunea minorităţilor din Bulgaria a fost prevăzută prin articolele 49—57 ale tratatului de pace dela Neuilly sur Seine, care n'a fost însă deloc aplicată Românilor. Drepturile culturale şi naţionale ale Românilor din Bulgaria au fost în permanenţă nesocotite, şi ţara vecină a făcut tot posibilul ca populaţia românească din Timoc şi regiunea Vidinului să intre în făgaşul unei politici de bulgarizare.

Şcolile româneşti vechi au fost suprimate, din bisericile româneşti s'au confiscat toate cărţile şi s'a interzis definitiv oficierea serviciului divin în limba română [21]).

Românii din Bulgaria nu au nici un fel de drepturi politice, după cum nu au nici drepturi culturale.

Intreg aparatul de stat bulgăresc, precum şi organizaţiile revoluţionare ori naţionaliste se află în slujba exterminării elementului românesc din dreapta Dunării. In acest scop, statul bulgăresc a luat măsuri de colonizări intense de Bulgari în comunele locuite numai de Români. S'au făcut colonizări de Bulgari din Macedonia grecească, în comune curat româneşti, ca de pildă: Balei, Racoviţă, Bregova, Vârf, Gumătari, Gânzova, Tianuţ, Stanotârn, Calenic, Rebrova, Fundeni, Bosnacul din Vale, etc.

---

20) Vezi, «*Die rumänischen Dialekten der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens*».

21) Vezi în această privinţă articolul: «*România şi problema minorităţii române din Bulgaria*», din revista «*Timocul*», Sept.-Oct. 1936.

Aromânilor din sudul Bulgariei li s'au luat păşunile seculare din munţi.

In timp ce România a admis pe teritoriul ei şcoli bulgăreşti şi chiar patru licee bulgare, Bulgaria, nu numai că a interzis orice întemeiere de şcoli româneşti, pentru fraţii noştri din dreapta Dunării, ci pe cei câţiva Români cari în 1927 au strâns semnături, în satele româneşti din jurul Vidinului, pe o petiţiune în care se cerea permisiunea de a întemeia şcoli româneşti, i-a arestat şi i-a maltratat, pe doi dintre ei forţându-i să treacă Dunărea, în România.

Ameninţările guvernelor române, că vor aplica un regim de reciprocitate minorităţii bulgare din România, dacă Bulgaria va nesocoti şi pe mai departe drepturile minoritare ale Românilor din Timoc, n'au impresionat deloc cercurile politice bulgăreşti şi oprimarea fraţilor noştri din ţara vecină a continuat nestânjenită.

In 1930, fostul ministru al instrucţiunii publice bulgare, T. G. Vlaicoff, prin ziarul «Mir» (No. 8989—9001), recunoaşte, că Românii din Bulgaria nu se bucură deloc de drepturile lor minoritare. «Acordând acestei populaţii româneşti acele drepturi naţionale, ce sunt prevăzute prin tratatele minorităţilor — scria d-l Vlaicoff — vom face în felul acesta un gest de umanitate şi vom obţine un respect al opiniei publice mondiale, creind o atmosferă mai dulce şi mai prietenească între Bulgaria şi România, pregătind în acelaş timp şi posibilitatea de a cere guvernului român să acorde acelaşi drepturi Bulgarilor din Dobrogea şi Basarabia. Pentrucă trebuie să recunoaştem, că Românii nu se folosesc de drepturile ce le au minorităţile... Dând şi acestora aceleaşi drepturi (adică Românilor din Bulgaria — n. n.), atunci afirmaţia toleranţei noastre va fi concretă şi cu fruntea în sus, noi, vom putea prezenta reclamaţiunile noastre înainte judecăţii opiniei publice mondiale».

Orice încercări de a remedia soarta celor aproape 200.000 de Români din Bulgaria au rămas zadarnice, rămânând doar două căi de urmat: o colonizare în ţară, în regiunile locuite de Bulgari, ori reciprocitatea de tratament în materie minoritară, în ceea ce priveşte protecţia Bulgarilor din România.

ROMÂNII DIN JUGOSLAVIA. — In Jugoslavia, un jumătate milion de Români, trăiesc o soartă grea de minoritate, lipsiţi de drepturi naţionale şi expuşi unei desnaţionalizări forţate.

Elementul minoritar din Jugoslavia se poate împărţi în trei grupuri mari:

I. Românii bănăţeni, din regiunea Banatului jugoslav;

II. Românii dunăreni, din Kraina, Pojarevăţ, Moravia şi Timocul sârbesc şi

III. Românii Macedoneni sau Aromânii, din regiunea Macedoniei sârbeşti.

In afară de aceste trei grupuri principale ale Românilor din Jugoslavia, mai găsim elemente româneşti resfirate în regiunile: Bacica, Barania, Croaţia şi Slavonia, Bosnia şi Herţegovina, apoi în Dalmaţia şi Muntenegru.

Scriitorul italian Attilio Tamaro [22]), ne spune, «că Românii din Jugoslavia formează o unitate etnică de 500.000 suflete» între fruntariile regatului vecin. «Sonno di razza, di relazione, di nazionalita edentica ai Romeni. Per cui formano una sola unità etnica dentro i confini con un complesso di almeno 500.000 anime» (Cit. p. 221—23). Deci, Tamaro admite, că Românii din Jugoslavia formează o minoritate etnică între hotarele regatului vecin, cu un complex de aproximativ 500.000 suflete.

Recensământul jugoslav din 1921, ne arată în întreaga Jugoslavie abia 229.398 Români. Statistica aceasta însă, e departe de a arăta adevărata situaţie numerică a elementului românesc. Cifra Românilor din Banat (jud. Torontal) e redusă la mai bine de jumătate. In loc de 150.000 de Români, abia sunt arătaţi 72.377 (ori, numărul de 150.000 de Români reiese şi din statistica maghiară din 1910!).

Enrico Aci Monfosca (op. cit. ant. p. 40), cercetând situaţia statistică a minorităţii române din regatul vecin, spune, că după unele date, numărul Românilor ar fi de 500.000 suflete.

Sever Bocu («La Question du Banat», Paris, pag. 60), deasemenea ne arată, că în Jugoslavia se află 500.000 de Români.

In Banatul jugoslav sunt 46 de comune curat româneşti [23]).

Tratatul dela Saint Germain a anexat Jugoslaviei cele mai frumoase şi mai bogate comune ale Banatului românesc.

In 1918, în comunele româneşti din Banatul anexat Jugoslaviei, erau 104 posturi de învăţători, cari până la încheierea convenţiei şcolare au fost reduse la 16. După încheierea convenţiei şcolare cu Jugoslavia, în Banatul jugoslav funcţionează 83 de învăţători români, dintre cari 36 cetăţeni jugoslavi şi 47 cetăţeni români. Convenţia şcolară a intrat în vi-

---

22) Vezi cartea: *«La lotta delle razze nell' Europa Danubiana»*, op. cit ant. p. 165.

23) *Coşteiul, Voivodinţ, Iabuca, Sălciţa, Marcovăţ, Mesici, Srediştea Mare, Srediştea Mică, Vlaicovăţ, Râtişor, Straja, Miclăuş, Oreşniţa, Grebenaţ, Marghita, Sân Ianăş, Nicolinţul Mare, Marghita Mică, Seleuş, Dobriţa, Alibunar, Petrovăsela, Satu Nou, Doloave, Glogon, Ofcea, Mramorac, Deliblata, Cuvin, Sărcia, Ecica Română, Iancahida, Toracul Mic, Toracul Mare, Tosiţul Mare, Uzdin*, etc., etc.

R/183286

goare în 1935 şi ea nu se aplică celor peste 350.000 de Români din Craina, Morava, Pojarevăţ, Balcanii sărbeşti, Timocul sârbesc şi Aromânilor din Macedonia sârbească.

Printr'o stare critică trece şi biserica celor 500.000 de Români din Jugoslavia şi până în prezent nu am reuşit să perfectăm încheierea convenţiei bisericeşti cu regatul vecin; care a fost redactată pentru acelaş teritoriu limitat de aplicare, adică numai privitoare la Românii din Banat, iar cei 350.000 de Români din Serbia veche şi Macedonia, vor fi aruncaţi în braţele unei morţi sigure: a slavizării de către bisericile sârbeşti.

In anul 1916, populaţia românească dintre Timoc şi Morava număra aproximativ 200.000 suflete.

Profesorul Romanschy [24]) dela Universitatea din Sofia, ne dă următoarea statistică a acestei regiuni:

	Români	Procente
Judeţul Negotin (Craina)	60.093 . . .	69%
„ Pojarevaţ	73.168 . . .	35%
„ Zaicer(numai două plăşi)	33.627 . . .	44%
„ Ciupria (trei plăşi)	14.808 . . .	23%

In anul 1905, în judeţul Negotin sau Craina, numărul locuitorilor Români a fost de 104.530 locuitori, cari până în 1916 au fost reduşi la 66.168 suflete.

Acelaş proces de slavizare s'a petrecut şi în judeţele Pojarevaţ, Zaicer, Ciupria, etc.

Elementul românesc din Serbia veche, precum şi Aromânii sau Macedo-Români din Macedonia sârbească, nu vor putea fi salvaţi dela o slavizare, decât printr'o colonizare în ţară.

O colonizare a Românilor din Banatul jugoslav pare a fi exclusă, pentrucă statul român nu i-ar putea aşeza în ţară în avuţiile şi în condiţiunile economice, pe cari le au în cele mai frumoase şi mai bogate aşezări ale neamului românesc, cari au fost înstrăinate prin pacea marelui război.

Dealtfel, Românii bănăţeni, deocamdată, nu sunt ameninţaţi cu slavizarea, cu toate colonizările de Sârbi pe cari le face statul vecin în regiunea Banatului jugoslav.

---

24) Vezi studiul *«Românii dintre Timoc şi Morava»*, publicat în rev. *«Timocul»*, 1936—1937.

ROMÂNII DIN ALBANIA. — In Albania de astăzi (Schqipria), elementul românesc nu mai reprezintă o forţă atât de considerabilă ca acum câteva veacuri în urmă.

Românii din Albania sunt descendenţii marelui trunchiu românesc din Balcani şi urmaşii coloniştilor Romei antice din provincia romană Illiricum. In aşezămintele lor străvechi, Românii din Albania sau Aromânii ocupă şi astăzi o însemnată porţiune a litoralului mării Adriatice până la Premeti, iar în interiorul ţării se extind până la frontiera Greciei şi a Jugoslaviei, adică până în Macedonia, leagănul românismului balcanic.

Amestecaţi, în unele regiuni, cu populaţie albaneză, greacă şi musulmană, Românii din Albania se îndeletnicesc cu comerţul şi industriile, agricultura şi — în deosebi — cu cultura vitelor.

După însemnările diverşilor etnografi, până la sfârşitul veacului trecut, Românii din Albania au populat în masse compacte peste 200 de localităţi (sate şi oraşele) a căror notă caracteristică aromână se mai păstrează până în zilele noastre.

La sfârşitul veacului trecut, Românii din Albania numărau încă aproape 200.000 de suflete. Ei aveau importante centre aromâne, dintre cari amintim: Fieri, Luşna, Grădiştea, Cărbunara, Moscopole (locul de origine a marelui mitropolit transilvănean Andrei Saguna), Lunca, Grabova, Nicea, Bobostiţa, Bitcuchi, Drenova, Lubonia, Boria, Corcea, Dişniţa, Şipşca, etc., etc.

Enrico Aci Monfosca (op. cit. p. 192), pentru anul 1920, ne arată în Albania 30.000 de suflete româneşti. Această statistică însă, e departe de a arăta adevăratul număr al Românilor din Albania.

Dr. Otto Junghann [25]), în 1928, ne arată 55.000 de Români în Albania.

Otto Junghann şi M. H. Boehms [26]) ne spun despre Românii din Albania : «Zinzaren (oder Rumänen) 53.000. Zinzaren oder Aromunen haben ihre Vohnsitze in Süden, ebenso die Griechen».

M. Popovici [27]), vizitând în anii trecuţi aşezările Românilor din Balcani, ne spune, că o mare parte din elementele româneşti sunt dispuse să se colonizeze în ţară. D-sa evaluează numărul Românilor din Albania la 50.000 de suflete.

---

25) Vezi lucrarea sa : *«National minorities in Europe»*, New-York, p. 64.

26) In lucrarea lor : *«Ethnopolitischer Almanach»*, Wien, 1930. p. 157.

27) Vezi lucrarea : *«Situaţia Românilor Macedoneni şi chestia colonizării lor»*, etc. Tip. Bucovina, p. 39.

In ultimii 50 de ani, un număr covârşitor dintre Românii din Albania s'au desnaţionalizat. Acest proces de desnaţionalizare mai continuă şi azi. Dintre cei 200.000 de Români sau Aromâni din Albania, câţi existau în veacul trecut, abia îşi mai păstrează conştiinţa lor naţională un număr de aproximativ 60.000—70.000 de suflete.

Protecţiunea minorităţilor din Albania, în urma marelui război, a fost asigurată prin declaraţiunea făcută de guvernul Albanez înaintea Societăţii Naţiunilor, la 2 Oct. 1921 şi prin constituţia regatului albanez din 1 Decembrie 1928, care a garantat şi ea anumite drepturi minorităţilor.

In anii 1912—1915, Românii din Albania aveau şcoli naţionale în mai multe localităţi [28]).

După război, şcolile româneşti au fost etatizate, iar bisericile suprimate. In timpul din urmă s'au reînfiinţat şapte şcoli aromâne, în unele dintre localităţile amintite [29]).

Dintre Românii din Albania s'ar putea coloniza în ţară un număr foarte însemnat şi mai ales dintre aceia, cari trăesc răsleţi printre massele populaţiunii albaneze.

ROMÂNII DIN GRECIA. Aşezămintele româneşti, cari în multe regiuni din Balcani formează nuclee puternice de populaţie, sunt de origine străveche, iar obârşia lor coincide cu data istorică a formării neamului românesc.

Grupul de sud al Românilor din Balcani e cunoscut sub numirea de Aromâni sau Macedo-Români.

După ce Peninsula Balcanică se eliberează de sub dominaţia turcească, Grecia, Jugoslavia, Bulgaria şi Albania, se constituie ca state politice independente. Macedonia, principalul leagăn al Aromânilor sau Macedo-Românilor, se împarte între cele patru state, iar Românii din Balcani ajung sub suveranitatea acestora, destrămându-se vechia unitate a românismului din Balcani, care a jucat un rol politic important în viaţa peninsulei. Din aceşti Români, o însemnată parte au ajuns sub stăpânirea Greciei.

In Grecia, Românii balcanici sau Aromânii sunt răspândiţi în re-

28) *Bitchachi, Coriţa (două şcoli primare), Lunca, Fraşari, Moscopole (două), Nicea, Pleasa* (două), *Elbasan* (două) şi *Grabova* (două) ; *iar biserici, în localităţile : Coriţa, Pleasa, Lunca, Nicea, Sipsca, Grabova şi Elbasan.*

29) Vezi art. «*Românii din Albania. Situaţia recentă a învăţământului minoritar român sau aromân*», din «*Ofensiva Română*», 6. IX. 1937. Cluj.

giunile : Veriei, Vodenei, Megleniei, Seresului, Pindului, Florinei, Grebenei şi a Salonicului.

După o statistică din 1894, Grecia propriu zisă e arătată cu 100.000 locuitori Valahi sau Aromâni, iar Tessalia cu 120.000. Total : 220.000 Aromâni.

Otto Hübner [30]), ne spune, că în Grecia de astăzi, Valahii şi Albanezii întrec cifra de peste 200.000 suflete.

Enrico Aci Monfasco (op . cit. p. 208), evaluează numărul Românilor din Grecia la peste 100.000 suflete.

Statisticele oficiale greceşti ne arată un număr extrem de redus de Aromâni. Astfel, în 1928, pe regiuni, se arată că Kuţo-Valachii sunt în număr de abia 19.707 suflete [31]).

Dr. Otto Junghann (în lucrarea: «National Minorities in Europe», Cap. «The Actuel Situation», p. 64, ne spună, «că numărul Românilor din Grecia e de 200.000 suflete» : «200.000 Rumanian-Aromunians», reprezentând un procent de 3.27% din totalul populaţiei ţării».

Cifra arătată de Dr. O. Junghann, se apropie de realitatea numerică a elementului minoritar român din Grecia.

In 1912/1913, Românii din Grecia aveau 2 şcoli comerciale, 31 de şcoli primare mixte, 15 şcoli primare de băieţi şi 10 şcoli primare de fete, 85 institutori, 39 institutoare şi 26 profesori.

In 1929/1930, comunităţile şcolare şi religioase române din Grecia întreţineau 25 de şcoli primare, frecventate de 946 elevi şi conduse de către 66 institutori români. Mai dispuneau de un liceu la Grebena, un gimnaziu la Ianina şi o şcoală de comerţ superior, la Salonic. Deci, o situaţie inferioară, faţă de anii 1912/1913.

Prin acordul din 1913, guvernul român şi-a rezervat dreptul de-a subvenţiona şcolile şi bisericile româneşti din Grecia, cari funcţionează sub controlul statului elen.

Prin tratatul dela Sèvres, din 10 August 1920, li s'a dat Valahilor din Pind un fel de autonomie locală culturală, care însă n'a fost respectată întocmai de către statul grecesc.

Grecia, în Ianuarie 1925, printr'un decret privitor la autonomia minorităţilor, a voit să le consfinţească acest drept şi Românilor. Decretul însă n'a fost ratificat din partea guvernului, potrivit unei înţelegeri politice dintre Politis şi Khalkoff, din Septembrie 1924.

30) Vezi lucrarea : «*Geographische Statistische Tabellen*», 1925

31) Vezi *W. Winkler* : «*Statistiches Handbuch der europäischen Nationalitäten*», Wien, 1931. Ed. Braumüller.

In 1912/1913, Românii din Grecia dispuneau de 26 biserici, 35 preoţi şi 45 cantori (în Macedonia împărţită între cele patru ţări balcanice aveau : 37 biserici, 60 preoţi şi 70 cantori) [32]).

Printre Românii din Grecia, d-l *M. Popovici* (op. cit. aut.)., a constatat un puternic curent de emigrare şi colonizare în ţară.

CONCLUZIUNI. După datele statistice expuse mai sus, situaţia numerică a elementelor române de peste hotare ar fi următoarea :

Românii de peste Nistru	800.000
„ din Jugoslavia	500.000
„ „ Bulgaria	150.000
„ „ Grecia	200.000
„ „ Albania	70.000
„ „ Ungaria	60.000
„ „ Cehoslovacia	25.000
„ „ America	200.000
Total . . .	2.005.000

Deci, în afară de hotarele întregite ale neamului românesc, trăiesc două milioane de fraţi răzleţiţi sub stăpâniri străine. Pentru cei aproape 15.000.000 de Români din ţară, un capital omenesc de două milioane de suflete, constitue a valoare biologică extrem de importantă, când ne dăm seama că acesta e pe cale de a fi cutropit de stăpânirile sub care trăieşte.

Regimul de protecţiune internaţională a minorităţilor, instituit prin tratatele de după marele război, a asigurat pentru minorităţile naţionale din statele europene, următoarele drepturi : 1) dreptul de protecţiune al vieţii şi altor libertăţi personale ; 2) dreptul de naţionalitate ; 3) dreptul de egalitate civilă şi politică ; 4) dreptul de liberă folosire a limbei materne ; 5) dreptul de a înfiinţa, de a conduce şi controla anumite instituţiuni culturale ; 6) dreptul de a folosi limba minoritară în învăţământ şi : 7) dreptul de a beneficia de fondurile publice, destinate scopurilor de educaţie, cultură şi de binefacere...

După ce însă am examinat trista soartă a Românilor de peste hotare, în fiecare ţară aparte, am putut constata, că drepturile prevăzute de clauzele minoritare ale tratatelor, în general, nu sunt respectate de către ţările în cari avem minorităţi românetşi. Şi în această privinţă, în primul rând, ne oferă cel mai trist exemplu Ungaria şi Bulgaria, în cari minorităţile române trăiesc într'un adevărat calvar, fiind împinse în mod brutal pe calea unei asimilări grabnice. Tot atât de tragică este soarta Românilor Transnistrieni, precum şi aceia a Românilor din Serbia veche.

32) După o statistică din 1930, Românii din Grecia au biserici în localităţile : Veria, Selia de Sus, Doliani, Gramaticova, Crânchiova, Paticina, Cupa, Hrupişte, Grebena, Turia şi Salonic (Total : 10 biserici şi 13 preoţi). Ele sunt întreţiunte de către comunităţile religioase române, cu ajutorul statului român.

Soarta românismului din Balcani este judicios expusă de către d-l *I. M. Popovici*, în cuvintele următoare : «In urma împărţirii Macedoniei şi Traciei între statele succesorale ale fostului Imperiu Otoman, în urma schimburilor de populaţie între Grecia, Turcia şi Bulgaria şi-a înfăptuirii reformei agrare în întreaga peninsulă Balcanică pe baze naţionaliste, Statele balcanice sunt astăzi constituite pe baze etnice solide, urmărind validarea unităţii lor naţionale prin întărirea elementelor de aceiaşi origină etnică şi prin desnaţionalizarea sau îndepărtarea elementelor minoritare, care mai subsistă în limitele graniţelor teritoriale.

In mijlocul acestui proces de integrare naţională, elementul macedonean, împrăştiat în grupuri răzleţe, pe teritoriile a patru ţări diferite, lipsit de sprijinul moral al unui ideal naţional realizabil, merge cu paşi repezi către o asimilare completă în massa etnică a poplaţiunilor în mijlocul căreia trăieşte. In regiunile unde populaţiunea de origine românească trăieşte în massă compactă, procesul de asimilare în massa etnică înconjurătoare este foarte lentă şi în această situaţiune privilegiată se găsesc numai Aromânii din Pind şi Românii din valea Timocului.

Soluţiunea ce urmează a se da chestiunii emigrării Aromânilor din Peninsula Balcanică, în România, trebuie să se ţină seama de faptul că atât împrejurările economice cât şi politica statelor balcanice dela război încoace, urmăresc cu tenacitate desnaţionalizarea elementelor alogene din sânul lor şi că elementul român macedonean, este cel mai expus unei asimilări repezi şi totale». (Cit. din broşura : «Situaţia Românilor Macedoneni din Jugoslavia, Grecia şi Bulgaria şi chestia colonizărilor în România, Bucureşti, 1930, p. 40—41).

Problema colonizării Românilor de peste hotare, este o problemă de stat foarte importantă, ba chiar o problemă de conştiinţă naţională a cărei rezolvire nu mai poate întârzia multă vreme.

Bogăţiile naturale ale ţării şi densitatea populaţiei României, care-i sub nivelul densităţii altor ţări europene, precum şi conformaţia etnică înstrăinată a unor regiuni de frontieră, ne impun în mod categoric o vastă operă de colonizare a Românilor de peste hotare, cari trebuiesc salvaţi dela pieire.

Grecia, după marele război, a înfăptuit o pildă strălucită, care ne poate sta ca un ghimpe în inimă, prin colonizarea în patrie a celor 1½ milion de Greci din Asia Mică. Bulgaria şi-a repatriat 400.000 de conaţionali din Tracia de sud, ca să-i colonizeez în toate regiunile înstrăinate din patrie şi mai ales printre massele compacte ale Românilor Timoceni. Turcia şi-a repatriat sute de mii de conaţionali din Grecia, Bulgaria şi România...

«Oficiul naţional al colonizărilor» din România, în schimb, timp de zece ani de zile, abia a colonizat în ţară 7.803 de familii de Macedo-Români....

Dela 1918 şi până astăzi — se şopteşte — că România a primit docilă şi ospitalieră invazia la aproape un milion de cetăţeni străini, cari şi-au găsit la noi o patrie primitoare, în timp ce aproape două milioane de fraţi înstrăinaţi, trebuiau să îndure călcâiul stăpânirilor străine.

Maramureşul străvechi românesc, patria clasică a voievodatelor, Bucovina, Moldova şi Basarabia de nord, sunt năpădite de Evreii şi Rutenii galiţieni, în timp ce în Balcani şi în alte ţări megieşe, stăpânirea unor guverne conştii de opera lor de politică a populaţiei, decimează elementele româneşti cu sutele de mii...

In Secuime, elementele româneşti de sub influenţa maghiarismului se mistuie mereu, cu toată opera de aşa numită «reromânizare». Pe frontiera de Vest avem goluri de populaţie, iar pe întinsele puste fertile nu întâlnim decât locuitori Unguri, Şvabi şi Slovaci ungurizaţi, în timp ce pe Câmpia Tisei ungureşti, îşi dau sfârşitul 60.000 de Români înstrăinaţi şi daţi uitării». Pentru Românii din Ungaria, nici un guvern român n'a pretins drepturi minoritare — similare celora de cari se bucură Ungurii din Transilvania — motivând această lipsă de conştiinţă, prin ignoranta temere, că Ungurii dela noi vor pretinde şi mai multe drepturi cetăţeneşti decât dispun.

Dobrogea sudică e înstrăinată, iar în locul Turcilor ce pleacă se extind Bulgarii şi nu nenorociţii noştri fraţi din valea plângerii timocene.

In Basarabia de sud, elementul bulgăresc, colonizat acum câteva sute de ani, se întăreşte mereu sub stăpânirea noastră binevoitoare, în timp ce Românii din dreapta Dunării sunt decimaţi cu zecile de mii în statisticele desnaţionalizatoare ale statului vecin. Rușii şi Rutenii fac progrese îngrijorătoare, în timp ce Românii transnistrieni se pierd printre Slavii Republicei Moldoveneşti sau sunt deportaţi în Siberia.

In Banat, politica noastră minoritară a trezit la o viaţă naţională *Şvăbimea* ungurizată şi a acordat depline drepturi cetăţeneşti Sârbilor,

în timp ce în Banatul jugoslav massele româneşti sunt împânzite cu colonişti Sârbi din Balcani, iar între Craina şi Timocul sârbesc peste trei sute de sate româneşti au intrat pe făgaşul unei vertiginoase politici de slăvizare.

Atunci, când conducătorii adevăraţi ai destinului neamului îşi vor da seama de toate realităţile tragice ale politicei noastre de populaţie de până acum, problema colonizării Românilor de peste hotare — cari se pierd sub stăpânirile străine — se va situa pe primul plan al realizărilor urgente de mâine.

Până atunci, trecutul ne va fi o mustrare amarnic de dureroasă, care va încărca apăsător conştiinţele unei generaţii de conducători ai acestui neam.

PETRE PETRINCA

CÂNTECUL ZORILOR

Sunt un pas deschis
Către căi de vis ;
Port în ochi fântâni
Și cătări în mâni.
Noaptea când se lasă
Brâu de ceață deasă,
Cu dor și 'ntunerec
Sufletul mi-l ferec.

Peste-un gând pustiu
Mă îndemn să fiu.

Zori, zorilor, zori,
Mândrelor surori,
Limpede veniți
Să-mi tămăduiți
Ochiul încruntat
Gândul sângerat
Sufletul pelin
Sâmbure de chin.
Din a bolții cale
Coborîți în vale,
La isvoare nouă
Rupeți vremea 'n două,

La răscruci de gând
Mângâiați-mi blând
Cântecul, cătarea,
Rodul și cărarea.

Dintr'un ochiu de vrajă
Cresc lumini de strajă,
Argintată plasă
Peste trista-mi casă.

Zori, zorilor zori,
Azurate flori,
Când vă ridicați
Tot cristal duraţi,
Tot cununi de munți
Luminate frunți,
Tot cununi de nori
Și brumate flori.
Vălușel de pânză
Peste mări de frunză,
Din isvoare nouă
Lacrimă de rouă,
Din umbrar de plaiu
Fermecatul graiu.

Cristalin sub geană
Bucur de poiană.

Peste unda mării
Leagănele zării
Au deschis o poartă
Un cercel cu toartă,
Boltă de lumină
Stea diamantină,

Săgetate căi
Nourate clăi,
Argintate creste
Voaluri de măestre.

Fagure ceresc
Ochiu împărătesc.

Gândul e de jar
Pumnul greu amnar.

Zori, zorilor, zori
Fetelor surori,
Din a bolţii cale
Coborîţi la vale,
Prindeţi brazi 'n jocuri
Piscurile 'n focuri,
Să sporească iară
Albă zi de vară,
Stoluri de lumină
Gânduri cu tulpină,
Meşter braţ de gazdă
Şi făpturi din brazdă.

Peste-un câmp de rouă
Tron de lume nouă.
Sub umbrar de pleoape
Razele din ape.

TUDOR CODREANU

BRADUL LA INMORMÂNTARE [1]

Bradule, bradule,
Cin 'ţi-o poruncit
De mi-ai coborât
Dela loc cu piatră
Aicea la apă...

Moartea este fenomenul cel mai impresionant din viaţa omului. Cu credinţa într'o lume de dincolo sau fără această credinţă, omul este singurul, între celelalte fiinţe, care are conştiinţa şi trăeşte sentimentul morţii.

In faţa acestui fenomen atât de caracteristic naturii noastre morale, omul care trăeşte într'o viziune religioasă a lumii şi deci crede în viaţa de dincolo, încearcă să acţioneze spre a influenţa lucrurile într'un fel favorabil pentru sine. De aceea moartea aduce odată cu ea o seamă de acte numite în ştiinţa religiilor şi etnografie, rituri şi ceremonii; după gradul lor de complexitate. Un astfel de act este bradul la înmormântare, în satul românesc.

Inmormântarea pe Valea Jiului este una din cele mai interesante ceremonii religioase din câte se pot vedea pe pământul ţării noastre. O suprapunere de elemente din vârste deosebite, o înbinare de acte diverse constituesc această ceremonie. Un întreg sistem de credinţe şi de mituri le stau la temelie şi dau dimensiunile neobişnuite ale înmormântării de pe aceste locuri.

---

1) Fragment dintr'o lucrare mai mare, care vrea să privească fenomenul în întregime atât în jud. Gorj cât şi în Ţara Haţegului, Jiul rămânând linia de legătură între cele două regiuni aşezate pe cele două laturi ale munţilor. Cercetările pe teren sunt încă în curs.

Interesul ştiinţific al acestui fenomen românesc este din cele mai de frunte. Şi anume din două puncte de vedere: în primul rând, pentrucă pe calea cercetării lui putem străbate în adâncimile istoriei locale către stări de lucruri străvechi, iar în al doilea rând pentrucă pe aceeaş cale putem ajunge la o definiţie a omului românesc, ca fiind un fenomen esenţial al vieţii sale; atitudinea în faţa morţii este definitorie pentru o existenţă umană.

PREZENŢA BRADULUI.

Bradul la înmormântare apare cu deosebire în Ardeal şi Bucovina. Valea Jiului însă, cunoaşte acest ritual şi deoparte şi de alta a munţilor. In Gorj şi în Ţara Haţegului bradul la înmormântare este foarte frequent. Spre apus se întinde până în Banat, iar spre răsărit îl găsim ca un element obişnuit al înmormântării, până în malul drept al Oltului. Este interesant de remarcat cum acest ritual prezent în regiunea Sibiului dispare în întregime în Ţara Oltului. Prezenţa bradului în vegetaţia locală nu înseamnă întotdeauna şi o prezenţă în cadrul ceremoniei înmormântării. Aşa stau lucrurile astăzi în ţinuturile pomenite mai sus. Că în trecut lucrurile au putut să stea altfel, că în toate regiunile muntoase oamenii obişnuiau bradul la înmormântare, pare să corespundă unor realităţi. Poate fi vorba deci de o dispariţie a acestui element ritual. Cauzele pentru cari în unele locuri de munte apare iar în altele nu, uneori în vecinătăţi apropiate cum e cazul Sibiului şi Ţării Oltului, nu le cunoaştem încă. Ceeace ni se înfăţişează însă cu un caracter mai sigur este felul în care este răspândit. Nu întotdeauna munţii au despărţit comunităţile de viaţă locală ci dimpotrivă au fost puternice puncte de contact, mai ales pe văile râurilor şi trecătorilor, aşa cum s'a întâmplat desigur şi cu regiunile cercetării noastre.

Cercetările etnografice pot fi de mare folos istoriei Românilor.

Bradul la înmormântare, aşa cum îl vom înfăţişa în rândurile ce urmează, este rezultatul unor cercetări pe teren făcute numai în Gorj, în depresiunea subcarpatică situată la nord-vest de Tg.-Jiu [1]).

Din primul moment, al trecerii prin aceste locuri ochiul cercetătorului este atras de mulţimea brazilor — cei mai mulţi uscaţi — din cimitir. Sunt trunchiuri de brazi înalţi şi tineri înfipţi la căpătâiul mormintelor. Şi anume nu la al tuturor mormintelor ci numai la unele: unde sunt înmormântaţi flăcăi şi fete mari.

1) Cu deosebire în satele *Runc, Arcani* şi *Dobriţa*.

Bradul este un element esenţial din ceremonia înmormântării dar numai atunci când moartea a doborît un flăcău sau o fată. Rareori apare la tineri căsătoriţi. Aceasta printr'o depăşire a funcţiei sale precise, despre care vom vorbi în ultimul capitol.

ALEGEREA ŞI ADUCEREA BRADULUI.

Nu orice brad este bun pentru înmormânare şi nu oricum poate fi adus şi folosit în cadrul ceremoniei. Un ritual propriu se leagă de alegerea şi aducerea bradului la înmormântare.

In zorii celei de a doua zi după moarte, doi sau mai mulţi feciori din sat — de obiceiu rude sau prieteni cu cel mort — merg în pădure să aducă bradul. Merg în locuri mai îndepărtate pentrucă acest brad nu poate fi tăiat din vatra satului, ci din pădurile *curate* ale înălţimilor.

Bradul ales trebue să fie tânăr, înalt şi perfect drept; să aibă adică toate însuşirile unui *brad frumos*. Numai după ce s'au convins că e frumos, feciorii doboară bradul cu toporul. Faptul e de mare însemnătate pentrucă însuşirile bradului trebue să reprezinte pe acelea ale tinereţii însăşi, cari au fost şi ale mortului:

«Bradu' trebue ales să fie verde şi frumos, să fie falnic ca şi el» (ca tânărul mort).

Locul de unde este adus şi însuşirile pe cari trebue să le aibă acest brad sunt legate direct de tinereţe atât în ceeace priveşte valoarea ei morală cât şi cea trupească.

Constituţia bradului ales, are însemnătate şi din alt punct de vedere. In el se poate ceti dacă tânărul a murit cu zile sau a fost *sortit* să moară. După ce a fost doborât, feciorii îl cercetează să vadă dacă e «jignit» sau nu, adică dacă are vre-o crenguţă uscată sau ba. Când bradului ales îi lipsesc crenguţe, atunci e «jignit» şi tânărul a trebuit să moară. Când nu-i lipsesc, tânărul a murit din întâmplare; el a avut zile.

Aducerea bradului în sat are şi ea rânduelile ei. Feciorii îl aşează pe umeri şi îl poartă către sat *cu vârful înainte*. El nu poate fi adus ca celelalte lemne, oricum se întâmplă, ci numai cu vârful înainte, aşa cum spune şi cântecul:

Tot cu vârfu 'n vale
Să le fiu de jale...

A-l aduce în altfel este un lucru nepermis, este o faptă nefirească. Semnificaţie mai precisă a acestui act ritual nu avem până acum. Ceeace

pare sigur însă, este că nerespectarea este socotită ca o greşeală ce poate avea consecinţe asupra eficacităţii întregului ritual al bradului.

Tot în legătură cu aducerea bradului este de semnalat un alt fapt, care apare astăzi mai rar, dar a cărui însemnătate nu scade cu nimic din această cauză. E vorba de întâmpinarea feciorilor cari poartă bradul — atunci când în drum străbat un sat străin — de către grupuri de fete mari, cari îi întovărăşesc cântând cântecul bradului, până ce ies din marginea satului lor [1]).

Ajunşi în sat feciorii cari poartă bradul sunt întâmpinaţi de lume multă. Bradul este rezemat de gard în curtea mortului. Cei cari l-au adus sunt ospătaţi pentru osteneala şi buna lor rânduială.

Femeile cercetează bradul pentru a vedea dacă e «jignit» sau nu, să cunoască soarta celui mort.

IMPODOBIREA.

Femeile din casă, rude apropiate, împodobesc bradul. Impodobirea se face cu o deosebită grijă atât în ceeace priveşte obiectele de podoabă cât şi aranjarea lor. In vârful bradului leagă *o năframă,* o cârpă albă, după ce într'unul din colţuri i-a înodat un ban. E un act obişnuit la toate înmormântările, chiar atunci când lipseşte bradul; apare în feluri deosebite. Aceasta pentrucă existenţa lui nu este legată de tinereţe ci de suflet în genere. Ceeace pare să fie propriu acestui ritual al bradului este calitatea cârpei, care trebue să fie mai mare şi mai frumoasă. Uneori se împodobeşte şi cu alte cârpe, dintre cari unele înflorate.

De trunchiul bradului se mai leagă două *şervete* lungi de borangic, ca două marame, unul mai sus şi altul mai jos, cari atârnă de-o parte şi de alta ca două perechi de aripi. In afară de aceste obiecte se mai împodobeşte de obicei cu *flori,* cele mai multe roşii. Ceeace se leagă direct de ritualul bradului şi înţelesul pe care îl poartă el în ceremonia înmormântării, este *beteala.* La capetele crengilor atârnă bucheţele mici de beteală alături de cari aflăm uneori legate *inele.*

---

1) Acest act ritual noi nu l-am văzut direct ci l-am aflat prin anchetă. Se pare că în ţinutul Gorjului este dispărut. Ne-a fost înfăţişat ca «un obiceiu pe care îl făceau bătrânii». Acest act însă pare să fie legat de o altă înfăţişare a aducerii bradului şi anume de către o ceată de feciori cari mergeau călări (vătăşei) şi cântau cântece de jale, cu instrumente sau din gură.

Obiceiul este mai frequent în Ardeal şi anume în Ţara Haţegului. In satele pe cari le-am cercetat noi pe Valea Jiului oltean, lucrurile sunt mult simplificate, bradul fiind adus fără alaiu de feciori şi fete, aşa cum le-am descris mai sus.

Impodobirea bradului se face pe aceste locuri ca un lucru de sărbătoare, de bucurie şi frumuseţe. Oamenii dau o deosebită atenţie bradului şi podoabelor lui. Ritualul deosebit, faţă de înmormântările celelalte aci stă.

CÂNTAREA BRADULUI.

Cântecul bradului este un alt act important al acestui ritual prin care multe lucruri îşi capătă înţeles.

După ce totul a fost rânduit aşa cum trebue, mai multe femei trec lângă brad şi se aşează cu faţa spre răsărit. Intr'o adunare de lume multă ele cântă un cântec de jale, *cântecul bradului:*

— Bradule, bradule
Cin 'ţi-o poruncit
De mi-ai coborât
Dela loc cu piatră
Aicea la apă.
— Mi 'mi-o poruncit
Tinerel voinic
Numit (numele propriu).
Şi el mi-o trimăs
Doi voinici din sat
Cu capu' legat,
Cu cârpe spălate
In lacrimi udate.
Şi ei mi-o plecat
Dela cântători
Dela dalbe zori
Şi ei mi'or umblat
Tot din văi în văi
Prin brazi mărunţăi,
Tot din munte 'n munte
Prin brazi mai mărunte,
Şi din creastă în creastă
Prin brazi mai înaltă
Pân' pe min' m'o găsit
Bradul cel pocit.
Jos o hodinit
Şi-apoi s-o sculat

Pe mi' m-o tăiat
Şi m'or curăţat.
Pe min' m-o luat
Nu ca p' hele lemne,
Ci cu vârfu 'n vale
Să le fiu de jale
Şi ei că mi'or zis
Că pe min' m'or pune
Zână la fântână
Călători să vină
Jos să hodinească
Să se răcorească
Şi să-mi mulţămească.
Şi pe min' m'or pus
In mijloc de câmp
La cap de voinic,
Ploile m'or ploae
Cetina să-mi 'moae
Vântu' să mă bată
Cetina să-mi cadă.
Şi eu mi-auzeam
Cocoşi' cântând
Preotu' cetind.
Şi mie mi-o pus
Numa dinţi de flori
Şi de busuioc
Să le fiu cu foc
Şi de budilene [1])
Să le fiu de jele.

— Firule, firule,
Fir de foae fir,
Tu dece nu 'nflori
C'alelalte flori.
— Eu nu vrea să 'nflor
C'alelate flori
Pân' n'oi despărţi
Tot fiu' de mumă

1) *Budiene* = vâsdoage, crăiţe. In ştiinţă le găsim sub numele : *Fagetes erecta.*

De mumă de tată
De spre lumea toată
De fraţi de surori
De grădini cu flori.

Cântecul bradului se cântă de mai multe ori. De obiceiu se cântă în curte de trei ori: seara la sosirea bradului din munte — aşa cum am arătat mai sus — a doua zi dimineaţa, după un alt cântec ritual [1]), şi la amiază în aceeaş zi. Peste asta se mai cântă de două ori în înmormântarea propriu zisă: în drum spre cimitir şi când aşează bradul la mormânt.

Primele trei cântări se fac la fel: lângă brad cu faţa spre răsărit. Celelalte două sunt deosebite.

In drum spre cimitir merg: întâi crucea de lemn, apoi acoperişul coşciugului purtate de câte un om. In al treilea rând vine bradul care este purtat tot cu vârful înainte şi tot de către aceiaşi flăcăi ce l-au adus din munte. Femeile cari cântă cântecul bradului, cari deobiceiu sunt mai multe cu acest prilej decât la cântarea din curte, merg în rând câte una, de-oparte şi de alta a bradului, aşa fel încât împreună cu cei cari îl poartă pe umeri formează o cadră împrejurul bradului.

La mormânt cântarea se face după slujba înmormântării, în momentul când oamenii fixează în pământ bradul împodobit. Femeile stau de astădată plecate cu privirea către mormântul proaspăt. Cântarea aceasta marchează sfârşitul însăşi al ceremoniei propriu zise. Acasă mai urmează ospăţul.

In ceeace priveşte cântecul nu sunt deosebiri mari, esenţiale între cele cinci dăţi când el apare în ritual. Sunt unele variaţiuni de versuri dar nu de teme. Conţinutul şi momentele rămân aceleaşi [2]). Motivul muzical se repetă de două ori la fiecare vers.

Cântecul bradului este unul din elementele constitutive ale ceremoniei dar totodată el este şi central. El predomină întreg complexul de acte şi credinţe legate de moartea şi înmormântarea unui tânăr. Cântecul bradului duce către adevăratul înţeles al ritualului caracteristic acestui fel de înmormântare.

1) *Cântecul zorilor*, care se cântă tot de femei în fiecare dimineaţă cât e mortul în casă ; se cântă tot cu faţa spre răsărit când «se arată roşeaţa pe cer». Semnificaţia lui se leagă de alt moment al ceremoniei înmormântării.

2) Variantele, în a căror posesie suntem, le vom publica atunci când vom termina cercetările şi lucrarea va putea apare în întregime.

INȚELESUL RITUALULUI.

Bradul la înmormântare apare numai atunci când cel mort este un om tânăr, flăcău sau fată mare. Acesta este faptul *esențial* din care se desprinde înțelesul acestui ritual. Toate credințele și actele sunt legate de acest fapt.

Se face brad și se așează la căpătâiul celui care a murit tânăr pentru ca el «să aibă soț». După cum moartea unui copil nebotezat are însemnate consecințe pentru sufletul lui și atrage după sine o seamă de acte religioase, la fel lipsa nunții este socotită ca ceva nefiresc, deși are mai puține consecințe decât lipsa botezului. In concepția de viață a țăranului român nunta nu este ceva care poate fi sau nu. Trecerea prin viața aceasta este legată de o seamă de acte purificatoare și transformatoare, a însăși naturii noastre, între cari cununia și nunta sunt dintre cele mai însemnate. «Omului i-e dat să se 'mpreune cu nuntă; cine nu face după rânduială e în păcat». In acest fel se explică apariția bradului la înmormântare ca *soț* și ca *element ritual de nuntă*.

Iată, într'una din înmormântările observate de noi, la sosirea bradului din munte, mama flăcăului mort a început a plânge spunând:

O, Doamne, Doamne,
Ce *mireasă* i-a adus
Băiatului meu!
Că mai bine muream eu.

Sau cu alt prilej, a doua zi când se cânta cântecul bradului, aceeaș femee s'a îndreptat către copilul său mort bocind: «Vai, vai, copilu' meu, că te-am însurat de tînăr și ți-am dat *mireasă* mută și surdă».

Pe lângă mărturiile indirecte căpătate prin anchetă, aceste fapte căpătate prin observație directă, ne îndreptățesc să credem că bradul la înmormântare înseamnă soț celui mort necăsătorit și necununat.

De aceea întreg ritualul bradului nu este altceva decât *un ritual de nuntă integrat înmormântării*. Prezența flăcăilor — uneori și a fetelor mari —, împodobirea bradului cu năframe, șervete de borangic, inele, flori și beteală sunt elemente, obiecte și acte specifice nunții. Bradul însuși este un obiect ritual de nuntă. Lucrurile nu se opresc aci. In unele locuri așa cum am văzut noi în satul Runc din jud. Gorj, în drumul spre cimitir până la groapă, cântecul bradului cântat de femei se împletește cu cântecele de nuntă ale lăutarilor, cari în momentul când se trag cele dintâi lopeți

de pământ peste cosciug, își rup coardele dela instrumente (sau numai capete din ele) și le aruncă în groapă.

Înțelesul acestui ritual aci stă: în nunta pe care o simbolizează, după cum bradul, mireasa. Pe calea lui se face *legătura mistică*, taina prin care omul își găsește legiuit partea prin care se întregește ca ființă fizică și morală. Rânduiala înmormântării cu brad este o consecință a acestor legi ce trebuesc împlinite în viața omului.

Bradul la înmormântare prin semnificația sa spirituală creează o atmosferă și dă un caracter deosebit acestei ceremonii și anume: peste sentimentul de durere pe care oamnii îl trăesc obișnuit la înmormântări, se naște unul de frumusețe, de lumină. Inmormântarea unui tânăr în Valea Jiului are un caracter de sărbătoare și măreție în care lumea de aici i-a contact cu transcendența, pe care cale fiecare act capătă o bogăție și un sens adânc.

Bradul la înmormântarea din Jii desvălue o întreagă concepție și viziune religioasă a omului de pe aceste locuri. Țăranul român poate fi înțeles într'una din atitudinile sale esențiale.

ERNEST BERNEA.

C R O N I C A

ETICA SUFERINȚEI

Omul celor două veacuri din urmă, în care s'a realizat, atât cât a fost cu putință, însăși idealurile renașterii, a fost stăpânit de o concepție optimistă, de un sentiment de certitudine isvorât din limita rațională pusă existenții. Omul creeat de revoluția franceză a crezut că poate deveni stăpânul lumii și că deci poate îndruma lucrurile într'un sens indicat de gândurile sale. Posibilitatea rezolvării tuturor problemelor ridicate de viață, numai pe calea rațiunei și științei, a lăsat să se creadă că problema omului, care este capabil de progres continu, poate fi și ea rezolvată în întregime și definitiv.

Felul cum a reacționat omul modern în fața suferinței, pe care o vedea pretutindeni în jurul său și o experimenta singur, definește însăși epoca istorică la al cărui sfârșit suntem față și noi astăzi.

Suferința a fost socotită ca ceva legat întâmplător de viața omului, ca ceva isvorât mai mult din condițiile sale de viață decât din natura sa. De aceea atitudinea care se impunea în chip logic în fața suferinței era aceea a luptei împotriva acestei stări morale, găsirea celor mai eficace mijloace de a o înlătura cât mai mult cu putință și dacă e posibil în întregime, din viața omului. Etica burgheză s'a caracterizat printr'un desgust în fața suferinței ; idealul său a fost atingerea unei stări în care omul să nu mai sufere. Etica burgheză care a dominat Apusul civilizat, a fost o etică a plăcerii. Chiar dacă a existat în această epocă o altă etică, nu a fost decât în mod teoretic, în mintea unor filosofi, dar nu ca o stare de conștiință obștească.

Dintr o astfel de atitudine a luat naștere acțiunea cea mai sistematică împotriva tuturor relelor, cauze ale suferinței. S'a crezut că acolo unde nu a pătruns civilizația apuseană suferința este prezentă din cauza acestei lipse și deci s'a lucrat pentru răspândirea „civilizației". In deosebi lipsa tehnicei moderne a fost socotită ca un rău fundamental și deci o mare cauză a suferinței.

Pe plan sufletesc etica burgheză a căpătat forme deosebite după natura obiectului său. Când lupta împotriva suferinței a avut ca obiect comunitatea de viață socială ea s'a numit filantropie, sau asistență socială, după calitatea celui care o făcea. Când a avut ca obiect umanitatea s'a schimbat în umanitarism.

Omul civilizației apusene nu a voit să accepte suferința ca o stare morală firească și a căutat prin mijloacele cari i-au stat la îndemână să o înlăture. Idealul eticei burgheze nu a putut fi însă atins. Cu toată cultura și civilizația, cu toată știința și tehnica, suferința omului nu a putut fi alungată, ci dimpotrivă ea a mers tot crescând odată cu progresul visat de veacul luminilor. Omul a putut să facă să crească nebănuit de bogat cunoștințele sale teoretice și practice, a isbutit să-și perfecționeze uneltele, să-și ridice condițiile materiale ale vieții să aibă confort și chiar lux, dar până la sfârșit a băgat de seamă că fericirea i-a scăpat și că suferă poate mai mult decât oricând. Un observator la fața locului al stărilor din America, comunica acum câțiva ani mărturisirea unor oameni din elita acestei „lumi noui" : „europenii ne judecă greșit. Ei nu cunosc numai așa cum putem apare pe ecran în sălile cinematografelor ; ei știu cât de superioară este construcția americană și tot odată bogățiile de cari dispunem. Europenii nu cunosc însă un lucru : ce suferință ascunde această monumentală civilizație americană. Noi nu ne-am găsit încă leacul durerilor ci doar ne amăgim pentruca apoi să coborâm mai adânc în lumea lor".

Iată o mărturisire prețioasă. Omul ultimelor veacuri a constatat o realitate dar nu i-a înțeles sensul. De aceea el este un amăgit sau un desamăgit, după gradul de conștiință în care se află.

Sub o înfățișare de lumină și frumusețe starea morală a acestui om a fost dintre cele mai degradante, pentrucă viața însăși a fost socotită ca un prilej de plăceri materiale și efemere. Înțelesurile adânci ale vieții i au scăpat, deoarece el judeca lucrurile după aparențe înșelătoare. Adevăratele valori ale lumii au fost nesocotite, esențialul a fost judecat prin secundar, superiorul prin inferior. Setea de senzații și de plăceri periferice existenții morale, au dus omul lumii care se sfârșește astăzi, în pragul unei totale prăbușiri lăuntrice.

Felul cum a încercat să înlăture suferința a fost isvorât în chip firesc din filosofia care a domnit această epocă. Lupta pentru înlăturarea suferinței a atins numai regiunile periferice ale existenții pentrucă viața însăși a fost astfel judecată. S'a crezut că omul suferă din cauze materiale și sociale : s'a crezut că suferința este o consecință directă a unor condiții de viață *exterioare* omului și că odată schimbate aceste condiții, omul poate deveni fericit și problema suferinții este deci deplin deslegată. In această privință etica burgheză și cea comunistă nu se deosebesc întru nimic fiindcă amândouă au la temelie

o înţelegere materialistă a suferinţei, aşa cum le este însăşi filosofia şi viziunea ce o au asupra existenţii.

Omul modern a tratat efectele gândind că tratează cauzele suferinţei; el nu a pătruns în inima realităţilor morale, de aceea a luat o atitudine de totală anulare a suferinţei şi tot de aceea o trăeşte, dar cu mai multă amărăciune şi desgust, o trăeşte cu zădărnicie.

Etica nouă schimbă în întregime poziţia problemii suferinţei. Lucrurile trebuesc judecate dela începutul lor.

Suferinţa este ceva legat de natura omului. Acolo unde există om există şi suferinţă. Dece? Pentrucă ea este o consecinţă directă a prezenţii răului în om. Răul, ca şi binele, ţâşneşte din adâncimile fiinţei noastre ca dintr'un lăcaş propriu. Aci stă cauza primară a suferinţei, în însăşi făptura noastră morală, în însăşi natura acestei făpturi. Cauzele cari determină şi fac să apară suferinţa sunt nevăzute, sunt realităţi cu mult mai adânci decât oricari altele. Suferinţa este o consecinţă directă a unor condiţii şi a unor realităţi *interioare*, nu din afară cum le-a socotit etica burgheză. De aceea ea nu poate fi înlăturată prin îmbunătăţirea condiţiilor materiale sau sociale, prin invenţii sau reforme.

Acceptarea şi recunoaşterea suferinţei nu înseamnă întotdeauna, romantism sau pesimism aşa cum se crede. Aceste atitudini — deşi pe altă cale — duc tot acolo unde duce şi aceea înfăţişată mai sus: întoarcerea omului din calea firii sale şi năruirea sa lăuntrică.

In viziunea de viaţă romantică suferinţa este prezentă; ea este acceptată, uneori şi căutată. Numai că apare ca o stare sufletească nedefinită, ca un „plus de sensibilitate", ca un rafinament. Suferinţa romanticului este un exerciţiu interesant pe calea căruia el se deosebeşte de semeni şi care în funcţia sa adevărată nu este altceva decât mijloc de creaţie. Romantismul nu suferă pentru a se realiza lăuntric ci pentru a putea produce mai mult, pentru a putea deveni mai fecund. De aceea suferinţa în viziunea romantică nu împlineşte un rost moral ci unul estetic.

Pesimismul stă pe o altă poziţie. El are un caracter mult mai obiectiv decât romantismul. Pesimismul recunoaşte suferinţa dar ca ceva legat de firea omului, ci ca fiind realitatea morală însăşi, însuşirea esenţială şi universală a tot ceeace există. Pesimismul vede în viaţă numai un prilej de suferinţă şi socoteşte starea omului ca fiind fără putinţă de schimbat. Libertatea şi acţiunea sunt socotite ca elemente nerodnice ale omului, sortit mereu să sufere fără să poată găsi o cale de îndreptare. De aceea socotim pesimismul ca o atitudine negativă în faţa vieţii şi o eliminare a actului. Ceeace îl şi face să se apropie de unele doctrine asiatice.

Omul este o făptură tragică. Răul fiind legat de însăşi existenţa sa, face ca suferinţa să fie ceva *necesar*. Pentru a-şi face posibilă viaţa şi împlini destinul, pentru a-şi duce paşii pe calea arătată de însăşi firea sa, omul trebue să sufere. Se poate spune chiar: fără suferinţă existenţa umană este compromisă. Omul care nu suferă nu mai e om. In suferinţă stă omenia sa, prin suferinţă se aşează el pe treapta cea mai de sus în ierarhia fiinţelor din lumea aceasta.

Dar pentruca suferinţa să însemne creştere, să însemne ridicare către înălţimile pure ale omeniei, nu poate fi acceptată oricum. Ea nu poate fi înţeleasă turată dar nici socotită sens, esenţă sau scop al vieţii. Suferinţa este o *cale*, un mijloc prin care omul depăşeşte răul generic şi ajunge în stăpânirea binelui.

Suferinţa nefiind întâmplătoare şi gratuită ci o consecinţă a răului care sălăşlueşte dela început în om, este sentimentul cel mai adânc şi mai definitoriu al omeniei. De aceea este în lume atâta suferinţă şi tot de aceea omul *trebue* să sufere. Dar am spus: ea este o cale care duce către altceva, duce la mântuire. In ce chip? Suferinţa este o consecinţă a răului dar totodată pe calea ei omul se eliberează, se purifică şi câştigă starea de seninătate a depăşirii elementului negativ care intră în constituţia sa. Insuşirea purificatoare a suferinţei o poate cunoaşte însă numai acel ce trăeşte pe plan metafizic, cel ce crede şi jertfeşte unor valori superioare lui. El suferă nu pentru răul relativ care stă în om ca individ, ci pentru răul care stă în inima omului în genere şi care există *odată* cu omul. Şi numai în acest chip îndrumată şi astfel hrănită, suferinţa poate deveni cale de seninătate şi înălţare spirituală.

Aşa privită se înţelege cum suferinţa, atunci când omul făptueşte pentru a afla binele — şi mai ales atunci — este ceva necesar, ceva care îl poartă cu adevărat la limita superioară a existenţii sale şi totodată se înţelege cum se desprinde frumuseţea şi rodnicia ei morală.

Unii oameni nu pot îndura nici o suferinţă, alţii îndură cu feţele întunecate, oglindă a chinului lor lăuntric, iar o a treia categorie pot purta bucuroşi povara celor mai mari încercări. Stările acestea deosebite se desprind din atitudinile deosebite pe cari le au în faţa vieţii şi a suferinţei aşa cum le-am definit mai sus. Inţelesul adânc al lucrurilor şi sensul faptei rodnice, soarta omului şi legile firii sale, nu le-au pătruns decât aceştia din urmă. Credinţa luminată, dragostea pentru înţelesuri şi frumuseţi superioare, legătura cu aceste realităţi pure, setea de absolut care le stăpâneşte sufletul, le dă tăria de a îndura cu uşurinţă durerile cele mai grele.

Dacă hedonismul, reactualizat cu mari dimensiuni de etica burgheză, înlătură suferinţa fără a cunoaşte bucuria, dacă pesimismul acceptă suferinţa pentru ea însăşi, etica nouă, de un adânc înţeles creştin, acceptă suferinţă pe ·tru a ajunge în sferele luminate ale bucuriei.

Atunci când vorbim despre suferinţă noi suntem în căutarea luminei, în aşteptarea bucuriei celei mari. Omul întreg, omul adevărat, după cum nu poate trăi fără suferinţă, nu poate trăi fără bucurie ; şi cea dintâi este calea sigură către cea de a doua.

Insuşirea de fiinţă superioară şi liberă a omului îl face să sufere cu necesitate, dar nu cu zădărnicie. Învăţătura nouă întemeeată pe tradiţie îndrumează gândul şi fapta omului după nevoile şi legile neschimbătoare ale firii. Îi arată legăturile necesare nu numai în ceeace este şi cum este alcătuită făptura sa, dar totodată îl îndrumează către ceeace *trebue* să fie el. Căci nu e îndeajuns să spunem că „aşa e omul şi mai mult n'avem ce-i face" pentrucă omul poate fi şi altfel şi anume într'un fel care îi este mai propriu. Intrucât el se desleagă mai mult de instinctele şi întunerecul prin în făptura sa pământeană şi se îndreaptă către tării pe care le ştie şi le poate ajunge, întru atât e *mai om*. Totul e să încerce această depăşire, pentrucă Dumnezeu i-a dat putinţa să înţeleagă şi să făptuiască în acest sens.

Suferinţa este o cale de încercare şi de înălţare a omului. Suferinţa alături de nevinovăţie este leagănul bucuriei şi mântuirei. Pentru a le căpăta omul nu trebue să inventeze nimic, ci doar să se aplece cu cumineţenie asupra naturii, să cunoască marea rânduială a lucrurilor şi legile ce le cumpănesc, cari stau, aşa cum sunt, dincolo de puterea sa, sub o domnie care nici într'un caz nu-i poate aparţine.

ERNEST BERNEA.

MUZICA ROMÂNEASCĂ

REALIZĂRI — NĂZUINŢE

«Muzica este o lege morală, ea dă un suflet universului, aripi gândurilor, avânt imaginaţiei, un farmec tristeţei, veselie şi viaţă ori şi cărui lucru. Ea este esenţa ordinei şi înalţă spre tot ce este bun, drept şi frumos, fiind însuşi forma lui invizibilă, dar strălucitoare, pasionată, eternă».

Platon.

I.

Urmărind comparativ apariţia şi evoluţia artelor la diferite popoare în decursul timpului, ne este uşor să constatăm, că muzica — sub aspectul de artă organizată, cultă — se iveşte, fără excepţie, ultima. Cea mai populară dintre arte, aceea care sub forma cântecului de tristeţe (doina), de veselie (jocul) sau mistic (colindul) a preexistat oricărei manifestări artistice, în ori şi ce caz, a mers mână în mână cu poezia populară, muzica, a cerut întotdeauna pentru a se organiza ca artă cultă un răstimp mai îndelungat. Folosind ca element constructiv sunetul — imaterial şi abstract — arta muzicală a plecat dela datele realităţii — cântul popular, simplu, stângaci poate, dar sincer — şi a necesitat nu numai o estetică şi o technică bine definite, dar şi experienţa practică a execuţiilor de ansamblu, pentru ca treptat, în curs de câteva secole să ajungă în unele ţări la desvoltarea uriaşe de astăzi, însoţită de o ridicare corespunzătoare a nivelului de înţelegere al publicului.

Problema unei muzici româneşti, culte, proprii felului nostru de simţire, prin care să ne afirmăm ca o entitate originală, aducătoare a unor elemente de împrospătire şi înviorare în producţia muzicală universală, revine tot mai stăruitor în ultimii ani ; iar faptul că soluţionarea ei în cea mai perfectă armonie, cu fiinţa intimă a izvoarelor curate de sensibilitate străvechiu românească pre-

ocupă în aceiaşi măsură, nu numai pe compozitorii noştri de astăzi şi în general pe orice muzician cu chemare, dar şi pe o bună parte a tinerei generaţii de intelectuali, este simptomatic, lămuritor pentru prefacerea sufletească în curs.

Războiul din urmă a zdruncinat profund sensibilitatea omului modern; dezvoltarea maşinismului, a industriei a favorizat pierderea echilibrului moral al vieţei. Un singur gând: câştigul; o singură dorinţă: distracţia.

In artă, urmările scăderei nivelului moral de conduită, au avut urmări dezastroase. Curentele „noui" futurismul, cubismul, etc. atrăgeau artiştii de duzină prin uşurinţa, cu care se putea ajunge fără muncă, fără pregătire technică, fără cunoaşterea tradiţiei, ci numai prin simpla cutezanţă de a realiza „opere" lipsite de conţinut şi prezentate în formele capricioase ale întâmplărei. Negarea tradiţiei, fără nici o realizare pozitivă, a fost rezultatul unor lungi ani de încercări în acest sens. Ce-au realizat în muzică atonaliştii sau politonaliştii dela 1920? Ce va rămâne din toată opera unui Schönberg, Alban Berg sau Darius Milhaud?

Dacă politonalitatea sau atonalitatea pot fi uneori binevenite în compoziţie, atunci când expresiunea muzicală cere mijloace tari, şi când cele normale au fost epuizate printr'o gradare echilibrată, sau când ideea muzicală însăşi cere într'un moment al desvoltărei (al discursului muzical) o atmosferă de nesiguranţă tonală — deci când între conţinut şi realizare există o coeziune strânsă —, luate ca sistem de compoziţie atât politonalismul cât şi atonalismul devin formule sterpe, bune doar de a masca lipsa de talent şi de pregătire technică a celor ce le întrebuinţează abuziv. Astăzi sistemul este complet gonit din muzică, cel puţin în Occident, unde mulţi din avant-garda de altă dată — cei de talent, atraşi de curent când erau încă neformaţi ca artişti — au găsit mântuirea într'o' întoarcere către Bach.

Dar dacă în Apus lucrurile s'au limpezit, dovada sterilităţii sistemului fiind făcută, compozitorii răsăriteni, Mossoloff spre exemplu, se încăpăţinează să scrie poeme de orchestră, ca „Turnătorie de oţel", lucrare profund antimuzicală, unde autorul n'are altă pretenţiune decât de a imita zgomotele dintr'o fabrică; ideal uşor de atins chiar fără a fi nevoie să mobilizăm o întreagă orchestră simfonică. La noi ecoul nebuniei sistemului atonalist şi politonalist a persistat slab până mai anii trecuţi, când se auzia la rarele concerte simfonice sau de cameră, unde pătrundea şi un nume românesc, câte o lucrare de factură complet anarhică: lipsa de idei (de unde stereotipism) mascată de notele false ale „armoniei". Câte odată ridicolul era mai mare când o simplă temă populară era însoţită de armoniile disonante, cele mai nepotrivite structurei ei curate.

In felul acesta, ideea atât de dragă intelectualului român de astăzi, a unei renaşteri artistice româneşti, era pusă fundamental greşit. Muzica românească ar fi fost total deservită tocmai în momentul, când dorinţele unanime cereau o afirmare temeinică a caracterului naţional în arta muzicală. De unde vine atenţiunea deosebită, pe care o întreagă generaţie o manifesta faţă de arta cea mai ignorată la noi nu mai departe decât cu un deceniu, două, în urmă?

După ocolul de până acum revenim la constatarea, că o prefacere morală radicală este îndeplinită la noi. Cerinţa de căpetenie: o trăire demnă, conformă cu natura fiinţei noastre intime, deci o întoarcere către începuturi, către tradiţia noastră românească, părăsită de orăşeni pentru a adopta în grabă formele Occidentului, mult prea largi trebuinţelor noastre de aici.

Satul românesc este, credem, singurul în stare să răspundă năzuinţelor vremei noastre, căci la ţară s'a păstrat amintirea vieţei străvechi, iar cântecul şi poezia populară sunt oglindirea vie, prezentă, a înţelesurilor adânci, proprii nouă, în care găsim tradiţia noastră de valori spirituale.

Înţelegând momentul istoric prin care trecem, şi încurajaţi în năzuinţele lor, de participarea sufletească a tineretului intelectual, compozitorii români îşi manifestă în compoziţiile lor tot mai accentuat dorinţa de a căuta, prin cunoaşterea, studierea şi aplicarea principiilor estetice ale folklorului nostru muzical, un drum nou în istoria artei muzicale, mărturie a unei sensibilităţi proprii, ce va da în curând exponenţi ai unei puternice şi nobile ţinute artistice. Strădania lor nu va fi zadarnică; ei se află totuşi în situaţia de a fi lipsiţi de sprijinul, de perspectivele unei tradiţii româneşti (de muzică cultă) ei fiind începătorii, pionerii artei muzicale la noi, iar cultura lor technică, făcută în şcolile străine, în lipsa unei şcoli româneşti, creindu-le în compoziţie o mentalitate, un fel de a se exprima în conformitatea învăţămintelor acelor şcoli. A renunţa la ce este străin, a utiliza din technica învăţată, numai ce nu aduce nicio atingere structurei propriei noastre linii de conduită, acesta este imperativul izvorît din cunoaşterea tot mai deplină a tradiţiei noastre populare, aşa cum reiese din folklorul muzical sătesc.

Ideea naţională în arta muzicală nu mai este o problemă de actualitate decât în ţările de cultură recentă, cari căutând, să se afirme în viaţa spirituală universală prin ceiace le este propriu geniului etnic, se preocupă înainte de toate de formarea unui stil naţional, corolar firesc, sintetic al mijloacelor de expresiune ale monodiei populare.

In Apus, în Italia, Germania, în Franţa, cântul popular nu mai preocupă pe compozitorii actuali în aceiaşi măsură şi în acelaş sens ca la noi bunăoară, din motivul, că, stilul muzical, în arta italiană, germană sau franceză este stabilit de mult, (şi având ca punct de plecare tot folklorul) dar nu rare ori compozitorii apuseni se reîntorc către vechile monodii sătesti, reuşind a da operelor lor o frăgezime, o împrospătire nebănuită uneori, alteori un colorit arhaic sau exotic seducător. Nu cunoaştem, în această direcţiune, nicio operă muzi-

cală în care principiile artei celei mai înalte, eleganţa unui stil de o puritate cu adevărat clasică, să fie atât de strălucit îmbinate într'o unitate şi simplicitate perfect adaptate conţinutului tematic popular, ca acea uluitoare „Symphonie sur un thème montagnard" a lui Vincent d'Indy.

Secretul unei atari izbânzi îl aduce în primul rând formarea artistului pe linia tradiţiei muzicale franceze (cultă) împrumutând totuşi domeniului universal principiile esteticei beethoveniene, dar afirmând un stil francez, sinteză a unei vechi culturi naţionale, reflectată prin prisma personalităţii compozitorului şi în al doilea rând, dragostea lui sinceră, adesea manifestată în compoziţii, faţă de pământul natal. Diferenţa totală dintre arta lui d'Indy şi a unui Dvórak, contemporanul său ceh, o explică tocmai existenţa unei vechi tradiţii muzicale franceze, în care d'Indy şi-a înfipt rădăcina geniului său, originalitatea şi valoarea expresivă a compoziţiilor lui. Dvórak lipsit de tradiţia unei culturi muzicale naţionale şi vroind să impună cu orice preţ lumei muzicale valoarea cântecului popular ceh, l-a utilizat în formele occidentale ajunse, după o lungă evoluţie, la o maturitate de expresiune originală şi tot deodată universală. Muzica germană, franceză sau italiană, dela sfârşitul secolului al XX manifestă, ca şi cu un secol sau două mai înainte, când legătura muzicei culte cu cea populară, pe care o copia, imita şi desvolta (liedul, madrigalul, suita) era mai vădită, caracterul şi geniul rasei, trecut prin filtrul sensibilităţii fiecărui compozitor, ciselator al unei personalităţi mai mult sau mai puţin originale.

Greşeala unui Dvórak, de a nu adapta ştiinţa muzicală învăţată în şcoala germană caracterului cântecului slav, a fost mult generalizată de compozitorii şcolilor naţionale contemporane, cu excepţia a două: cea spaniolă şi mai ales cea rusă.

Istoria artei muzicale ne arată cât de simple au fost primele încercări componistice, cópii directe după monodia populară sau gregoriană, transcrise întâi la unison şi executate în ansamblu vocal la quintă, quartă sau octavă (după sistemul armonic antic, care a dăinuit până prin sec. X în scrierile medievale) şi prelucrate ceva mai târziu în stilul imitativ (motet, madrigal, fugă) şi într'un sistem armonic bazat pe terţă în conformitate cu sensibilitatea populară; stilul imitativ va genera forme din ce în ce mai adecuate invenţiunei melodice, ritmice şi armonice a compozitorilor. Evoluţia formei suită, care nu era decât o urmare de dansuri populare din ce în ce mai desvoltate, în formă binară, monotematică şi având ca principiu armonic modulaţia la quintă şi revenirea la tonică, (principiu identic şi la fugă) — la forma sonată (muzică de cameră sau simfonie) nu se explică decât prin necesitatea de a pune de acord un material tematic din ce în ce mai expresiv, mai interiorizat, mai depărtat, prin urmare, de tiranica dominare a simetriei ritmice, caracteristică

dansurilor originare, cu un cadru nou, în care ideile muzicale ale unui Beethoven îşi vor putea aşeza în voie toată dinamica şi dramatismul lor într'o ascendenţă de continuă înobilare şi purificare supraomenească, metafizică. Inovaţia beethoveniană nu constă în creiarea de forme noi — sonata, quartetul şi simfonia sunt genuri în cari Haydn şi Mozart scriseseră deja capodopere, ci în dramatizarea lor, făcând din sonată, quartet sau simfonie o imagine transcendentă a vieţei, expunând mai întâiu, punând apoi în conflict cele două idei muzicale, de caractere perfect opuse. Richard Wagner a înţeles la ce adâncimi de expresiune poate să ajungă în drama muzicală nu numai depărtându-se de forma operă (inferioară dramei muzicale, unde acţiunea dramatică e perfect unitară, neîntreruptă de arii, ansambluri pur concertante sau balete şi unde Wagner n'a mai făcut nici o concesiune virtuozităţei vocale impunând textului un stil musical simplu, dar expresiv), dar adoptând estetica simfoniilor beethoveniene, făcând din drama muzicală „o simfonie care se exteriorizează prin dramă" sau (după propria-i definiţie) „o dramă care se interiorizează prin simfonie".

Toţi compozitorii posteriori lui Beethoven, atât în Germania cât şi în Franţa, (unde începând cu Berlioz şi mai ales cu César Franck se cultivă şi simfonia, căreia i se introduce, singura inovaţie dela Beethoven către realizarea unei şi mai perfecte unităţi — forma ciclică —) nu sunt decât continuatori pe acest teren şi pe cel al dramei muzicale, fiecare reuşind în marginele originalităţei şi adâncimii talentului său. Ultimele inovaţii muzicale privesc mai mult technica orchestrală, căutarea de ritmuri, melodii sau armonii noi, într'un cuvânt afirmarea originalităţii cu orice preţ, uitându-se adeseori, ceiace este mai important în artă ca orice: sinceritatea şi nobleţea de expresiune.

La sfârşitul secolului trecut, când triumful artei wagneriene părea să absoarbă atenţiunea întregei lumi muzicale, apariţia aproape simultană a câtorva şcoli naţionale (cari plecând dela monodia populară transcrisă sau prelucrată în forme mai mult sau mai puţin adoptate structurei ei, doriau afirmarea geniului rasei) a produs entuziasmul unor compozitori occidentali (Debussy, Ravel) găsind portiţa de scăpare de influenţa maestrului german, în introducerea unor sisteme armonice, melodice şi ritmice, neutilizate încă în Europa, găsite în special în lucrările autorilor ruşi inspirate din folklorul asiatic.

Meritul compozitorilor ruşi dela sfârşitul secolului trecut este de a fi ştiut să-şi apropie din technica şi estetica occidentală numai ceiace le era absolut necesar. Ei şi-au dat seama, că rolul lor principal erà de a înţelege natura proprie a cântecului popular rus, de a-l îmbrăca în armoniile cele mai potrivite lui (şi cari nu erau şi cele mai complicate) şi mai ales a-i adopta formele muzicale cele mai simple, mai primitive chiar, aşa cum procedaseră şi vechii maeştrii italieni la începuturile artei muzicale. Compozitorii spanioli

contemporani, deşi în trecut ar fi avut în ţara lor o tradiţie muzicală cultă, pierdută apoi, înecată în muzica italiană, care la un moment dat invadase toată Europa, trebuie priviţi tot ca primitivi, înţelegători ai rostului lor de a impune un stil naţional, plecând dela formele populare. Ei au acelaş merit, ca şi compozitorii ruşi, de a fi adoptat din domeniul universal numai elemente favorabile intenţiei lor.

Formele muzicale adoptate de compozitorii ruşi şi spanioli au fost: suita de dansuri modernizată, devenită adeseori descriptivă, cu un orizont mai cuprinzător în imagini decât vechia suită clasică şi cu un colorit armonic adesea plin de exotismul temelor populare asiatice; se ajunge astfel la un gen nou de muzică, care nu-i nici suită, nici poem simfonic (formă derivând din simfonie şi având program literar), ci tablou simfonic aşa cum îl numeşte Mussorgki uneori şi cum se regăseşte nemărturisit ca titlu şi la Kosakow, Balakirew şi în şcoala spaniolă mai la toţi; Albeniz, Cranados, Falla, Turina. Preocuparea acestor artişti n'a fost găsirea dintr'o dată a unui stil de înaltă gândire muzicală (la care totuşi Mussorski a ajuns în „Boris Godunov", operă lipsită de unitatea dramelor Wagneriene, concepută epizodic în tablouri dramatice de o viziune fulgerătoare, cari vor da lui Debussy germenul emancipărei de influenţa titanului dela Bayreuth şi creerei dramei sale de originalitate şi frumuseţi nediscutabile: „Pelléas et Mélisande"; reuşita lui Mussorski este bazată tocmai pe alegerea judicioasă a tiparului atât de potrivit ideilor sale direct izvorîte din folklor sau concepute ca atare şi cari ar fi exclus atât desvoltarea tematică Wagneriană şi în acelaş timp şi ariile de bel canto italiene; geniul lui primitiv, dar de o putere de viaţă expansivă, rar întâlnită în compoziţie este o altă explicaţie, cea mai însemnată, care i-a sugerat, desigur ce drum să parcurgă în artă, lipsa lui de pregătire technică fiind bine cunoscută).

Ceiace au căutat compozitorii celor două şcoale naţionale moderne amintite şi într'o bună măsură şi Grieg (reprezentantul cel mai ilustru al şcoalei scandinave, dar numai în Peer — Gynt — muzica de scenă, fragmentară — tablouri simfonice — şi în bucăţile sale scurte şi dansurile populare pentru pian şi mult mai puţin în sonate) a fost găsirea unui drum drept şi scurt către formele superioare ale artei muzicale. Ei n'au făcut decât, cu bună ştiinţă sau numai instinctiv, să străbată calea cea mai firească (urmată, după cum o dovedeşte istoria artei muzicale, de popoarele, cari au avut o evoluţie artistică, lentă, normală); şi această cale scobora din şipotele gâlgâitoare ale eternului cânt popular către oceanul imens în conţinut şi forme al muzicei culte; drumul lor a fost dela simplu la complex, dela particular la universal, dela concret către abstract.

II.

In ţara noastră primele manifestări componistice sunt din ultima decadă a secolului trecut şi începutul secolului al XX-lea. Se desprind două curente: acel care pleacă din muzica populară şi cel care ia de model muzica occidentală. Primul e reprezentat de Iacob Mureşanu, profesorul dela Blaj, autor al multor compoziţii rapsodice pentru pian şi culegeri de dansuri şi cântece populare strânse în revista muzicală „Muza română"; acest curent este continuat de Tiberiu Brediceanu şi Iuliu Mureşanu, fiul celui dintâi, în acelaş sens ca şi maestru lor blăjan, dând la iveală numeroase colecţii de cântece şi dansuri populare armonizate; Tib. Brediceanu a scris tot pe teme şi cu subiect popular două „icoane din viaţa dela ţară", „Şezătoarea" şi „Seara mare". Muzica corală (laică sau bisericească) îşi are obârşia tot în culegerile populare sau în imitarea psalticei. Gavril Muzicescu scrie liturghii pentru cor mixt, departe de preocupările instinctive sau conştiente ale unui Iacob Mureşianu (Blaj) sau Kiriac (Bucureşti) pentru un stil naţional. Este influenţat de cântările Bisericei ruse, nu întotdeauna potrivite textului religios. Incidental scrie şi coruri populare. Kiriac şi mai ales elevul şi continuatorul său cel mai distins, Gh. Cucu, scriu coruri populare şi religioase armonizate mai conform structurei armonice latente ale melodiei populare, aşa cum va face puţin mai târziu şi Sabin Drăgoi, care pe lângă lucrări simfonice sau drame muzicale a dat la iveală numeroase coruri laice şi religioase de o utilitate nebănuită, pentru compozitorii români actuali şi viitori, căci colecţiile corale ale lui Kiriac, Cucu şi Drăgoi, conţin nucleul promiţător al unei desvoltări componistice în cea mai perfectă armonie cu datele sensibilităţii muzicale proprii. Mai putem aminti pe G. Dima (care a lăsat şi lieduri în formă populară sau imitând pe germani), apoi Vidu, Oancea, Chirescu şi alţii, din ce în ce mai numeroşi, cari reuşesc a armoniza cântul popular după sensibilitatea şi cultura estetică şi tehnică a fiecăruia.

Moştenitorul direct al acestui curent, cel care pornit cu aceiaşi mare dragoste, (mărturisită atât de sincer în prefaţa uneia din colecţiile sale de colinde) faţă de cântecul popular român şi posedând o cultură şi technică muzicală superioară, întrupând pe de altă parte şi calitatea de a fi un compozitor dotat cu un puternic temperament artistic, Sabin Drăgoi, va reuşi cel dintâi să dea măsura unei arte naţionale întâi în transcripţiile sale de dansuri populare, pentru pian, apoi în „Divertismentul rustic", scurte tablouri din viaţa dela ţară, „Divertismentul sacru", în opera: „Năpasta" şi mai ales în oratoriul pentru soli, cor şi orchestră „Const. Brâncoveanu".

Paralel cu acest curent, plecat dela cunoaşterea, colecţionarea, transcripţia şi imitarea, apoi desvoltarea cântului popular către formele de artă superioară, deci în afară a acestei directive de artă naţională, singura în măsură,

să formeze o şcoală şi o sensibilitate românească şi care astăzi, după cum spuneam la începutul studiului nostru a reuşit să prindă atenţiunea tuturor compozitorilor noştri, a mai existat la noi (şi persistă încă foarte izolat şi astăzi) şi tendinţe de creaţie muzicală, după modelul autorilor occidentali consacraţi, cu ignorarea preocupărilor de formare a unui stil muzical românesc, din care să se desprindă cu încetul adevăratele forţe artistice, reprezentative în arta universală a acestui neam.

Lăsând la o parte pe primii compozitori străini stabiliţi la noi ca profesori la conservatoarele noastre de muzică (Wachmann, Flechtenmacher, Caudella) cari nu rareori sunt prinşi de farmecul muzei noastre populare şi caută să dea un colorit românesc lucrărilor lor corale sau orchestrale (fără a fi preocupaţi, cum era şi firesc, de formarea unei şcoli româneşti ; ei înşişi nefiind creatori de înaltă artă, ci muzicieni formaţi mai de grabă către practica muzicală, decât spre compoziţie) şi trecând deasemeni şi peste câteva nume românești : Flondor, Madicewski şi în special Ciprian Porumbescu, (talent promiţător, mort foarte tânăr, înainte de a fi dat opere definitiv închegate), cari se ocupă adeseori de cântul popular, fără discernământ estetic, grăbiţi de a trece la lieduri germane, unde desigur că nu ei aveau ultimul cuvânt de spus — ajungem la prima şcoală serioasă de compoziţie cu rădăcinile în adevărata tradiţie clasică, este vorba de clasa profesorului Alf. Castaldi, dela Conservatorul din Bucureşti. Acesta reuşeşte să stimuleze în scurt timp după stabilirea sa în ţară (cam pe la 1904) o mişcare muzicală de o altă importanţă, decât cea precedentă. Pe la clasa profesorului Castaldi (de armonie şi contra-punct, unde el cu bogată generozitate dădea adevărate lecţii de compoziţie elevilor de talent) au trecut marea majoritate a compozitorilor noştri de astăzi, pentruca mai târziu să studieze mai departe la „Schola-Cantorum" cu V. d'Indy, în aceleaşi principii tradiţionaliste, cari i-a îndreptat p e un drum sănătos, ferindu-i de curentul atonalist manifestat în Franţa, ca şi în Germania, cu puţin înaintea războiului. Rezultatele formărei lor la şcoală străină i-a mânat către eclectism, care deşi perfect de bine intenţionat, era departe de a putea germina opere originale. Cu încetul ei fură atraşi către monodia noastră populară, pe care mai mult o imită (se compun teme populare) decât o culeg şi transcriu (primul pas în istoria muzicei dela formele populare către cele culte, aşa cum l-au făcut toţi compozitorii ruşi, spanioli, şi în parte cei scandinavi din zilele noastre, atunci când au început o artă muzicală cultă şi aşa cum continuă a face Sabin Drăgoi şi o parte a compozitorilor tineri români). Aceşti compozitori eclectici îşi aleg în construcţia materialului sonor, marele forme muzicale , cari în apus îşi aveau explicaţia şi evoluţia lor şi în care cu greu se putea începe, riscând chiar atunci când natura desemna un mare talent, o lipsă totală de originalitate, iar atunci când temele populare erau întrebuinţate nejustificat din punct de vedere estetic, o superficialitate de trist augur pentru o muzică românească. Din această primă grupare de compozitori bine instruiţi în arta lor, orientaţi către formele evoluate din Apus, câţiva nu mai scriu astăzi. Insăşi promotorul acestei mişcări muzicale, maestrul Alf. Castaldi, autor al poemului simfonic : *„Marsyas"* şi al simfoniei : *„Eroe senza gloria"*, lucrări de vaste proporţii orchestrale, de sonorităţi nebănuite şi conţinând o intensă sensibilitate artistică, a renunţat de a mai compune. Apoi doi din primii săi elevi (formaţi apoi şi la şcoala lui d'Indy, Nona Otescu şi Alfred Alexandrescu, cari de timpuriu au afirmat în compoziţie un simţ al culoarei orchestrale. Autori de poeme simfonice, cu subiect din antichitate, ei anunţau unele din primele modele ale influenţei muzicale franceze la noi (cazul Enescu este mai camplicat ; îi lăsăm ultimul loc).

Din ceilalţi compozitori ai şcoalei Castaldi - d'Indy, Dimitrie Cuclin se impune printr'o continuă sforţare de regăsire, de înoire. Atras către simfonie, nu către poem simfonic, cum erau ceilalţi, către muzica de cameră şi operă, produce mult, mânat de cea mai curată probitate artistică. Trăind o mare parte a timpului în străinătate (în Franţa, în America) în mod fatal a fost departe de frământările, în sensul unui stil naţional, ale unui Sabin Drăgoi, legat de pământul natal şi prin obârşia sa sătească (în care de altfel nu găsim singura explicaţie). Exemplul direct ce la avut dela predecesorii săi din Ardeal, I. Mureşeanu şi Tiberiu Brediceanu, poate chiar şi îndemnurile profesorilor dela Praga, şcoală, eminamente naţională, au însemnătate în formarea compozitorului bănăţean. Dar, ca şi la George Enescu, ca şi la alţi mulţi compozitori români preocupaţi în primul rând de a reuşi individual, desprinderea personalităţii artistice din fondul comun universal — socotită poate ca unicul mijloc de reuşită, deoarece exemplele unei arte româneşti ne lipseau — mărturisirea unei sensibilităţi proprii nouă, glasul pământului natal, iubirea cânteculuí nostru popular, răzbat din când în când în primele compoziţii ale lui D. Cuclin şi apoi tot mai mult în cele recente. Intrebuinţarea melosului popular în formele savante, (sonată, muzică de cameră, sau simfonică) dintr'o dată, fără a fi trecut în prealabil filiera unei purificări de stil, plecată dela cunoaşterea realităţei — muzica populară — a fost agravată la câţiva compozitori români şi de faptul, că scriau teme populare neavând ca model satul, adică colecţiile meritorii ale predecesorilor sau contemporanilor, Mureşanu, Brediceanu, Bartok, S. Drăgoi ; apoi şi materialul fonografic strâns la Soc. Compozitorilor, ci după anumite impresii vagi, personale, sau şi mai rău, taraful ţigănesc dela oraş. (Trebuie să facem aici o paranteză cu privire la cele două rapsodii române ale lui G. Enescu, transcripţii fidele după taraful lăutăresc, după cum a declarat însuşi autorul lor, necăutând linia unei înalte conduite de expresiune, ci aducând în artă pitorescul specific ţiganilor noştri, aşa cum

altă dată făcuse şi Liszt şi dând astfel opere de artă minore, dar şi viabile prin autenticitatea lor).

In categoria aceasta de compozitori Mihail Andricu este cel mai reprezentativ. Autor fecund mai ales în domeniul muzicei de cameră şi cel simfonic. dela primele manifestări el este obsedat de creearea unui stil românesc prin întrebuinţarea unei tematice scrise în liniştea biroului său după vagi amintiri populare şi adoptate formelor muzicei apusene, acceptând în acelaş timp şi armoniile cele mai disonante. Nepotrivirea dintre fond (popular) şi formă (apuseană) este înlăturată adeseori prin tendinţa de a scurta discursul muzical la minimum. Se obţin astfel forme agreabile prin ritmica lor de dans popular — identică în toate lucrările sale — fără a se realiza o poetizare, o interiorizare a elementelor muzicale în vederea expresiunei. Baletul „Taina" — după un scenariu al M. Sale Regina Maria şi mai cu seamă cele două „capricii" pentru orchestră ultimele compoziţii anunţă o prefacere sufletească a compozitorului cu directe consecinţe în arta sa. O preocupare polifonică, rară în compoziţiile anterioare, o gravitate în stil, fac să ne gândim la o apropiată înoire a lui Andricu, spre realul câştig al muzicei româneşti. G. Enacovici mai puţin cunoscut publicului (M. Andricu este fără îndoială, cel mai des cântat în concertele bucureştene) are tendinţa similară ; compoziţiile sale dovedesc un superior temperament artistic, neregăsit pe deplin, dar în care emoţia ţine locul principal.

O figură interesantă pentru evoluţia muzicei româneşti dela războiu încoace, o prezintă Mih. Jora, în continuă ascensiune artistică. Nu face parte, ca şi precedenţii, din şcoala Castaldi - d'Indy (Formaţia muzicală şi-a făcut-o la Leipzig ; după cât se pare a trecut, totuşi, şi pe la Schola Cantorum). D-sa s'a declarat aprig duşman al tradiţiei (cuvânt introductiv la deschiderea propriilor concerte „pentru muzica nouă", în 1935, la cari astăzi s'a renunţat), atitudine pe care noi n'o putem înţelege.

In primele sale compoziţii vădeşte influenţele polifonici orchestrale germane şi ale impresionismului francez (Privelişti moldoveneşti, suită simfonică) deci este pe drumul unei evoluţii normale (în conformitatea exemplelor tradiţionale apusene); rareori se simte atras de atonalism, ca în acele scurte piese de pian (Joujoux pour madame) cari sunt departe de măsura talentului său (imitaţii Struwinskiene) din acel minunat balet *La Piaţa mare*, unde se desprinde primaoară personalitatea autorului. Mih. Jora a scris în ultimul timp o simfonie executată anul acesta în prima audiţie. In felul acesta d-sa afirmă una din cele mai potrivite evoluţii dela forma suită, tablou muzical (baletul „La piaţa mare"), în cari abundenţa temelor populare sau cele concepute astfel, dovedesc străduinţa autorului pentru un stil românesc către forma superioară a simfoniei.

Profesorii Zirra (la Iaşi) Negrea, Simonis şi Andreescu Scheletti (la Cluj) scriu fantezii simfonice, sonate, poeme simfonice sau opere pe cari le cunoaştem în parte şi în care se vede aceiaşi preocupare a unei muzici româneţşi, îmbrăcată totuşi în haină străină, căci şi aceşti autori aplică dintr'odată melosul popular în formele evoluate apusene.

Tristeţea de a nu avea la îndemână compoziţiile autorilor români (aproape totdeauna în manuscris) sau cel puţin de a le auzi la concerte (unde nici 2—3 nume nu sunt trecute în programul unei stagiuni), ne împiedică să avem o vedere de ansamblu asupra operelor unora din cei mai fecunzi compozitori. Este în primul rând cazul prof. Dim. Cuclin, poate cel mai întreprinzător, mai realizat, dintre toţi. Trei simfonii, patru opere, numeroase suite de vioară sau violoncel, muzică de cameră, lieduri, schiţe simfonice (ceiace noi preferăm a numi mai degrabă tablouri simfonice), arată o bogăţie de idei şi o putere de realizare, rar întâlnită în întreaga istorie muzicală. Nu ne aducem aminte în decursul ultimilor 10—12 ani, să fi văzut anunţat la vreun simfonic numele acestui autor atât de darnic. Câteodată din iniţiativă personală, câte un interpret se gândeşte la compozitorii autohtoni. Astfel ne-a fost dat să auzim o suită pentru violoncel, sonatina de vioară şi trio pentru pian, vioară, violoncel ale prof. Cuclin, lucrări de o sinceritate, de o claritate armonică şi perfecţiune constructivă, cari lasă din belşug, să se întrevadă artistul creator şi gânditorul distins. Expresiunea muzicală cu accente de adevărată noblete capătă contururi melodice de o simplicitate cuceritoare, într'o ţinută stilistică şi armonică de cel mai nealterat clasicism.

O privire de ansamblu asupra operei sale ca şi asupra operei marelui George Enescu este greu de făcut nu numai pentru motivul arătat mai sus (la George Enescu se aplică în mai mică măsură, deoarece operele sale sunt în bună parte publicate, iar unele sunt interpretate deseori), dar şi pentru motivul că aceşti doi compozitori, ca şi Sabin Drăgoi sunt în plină activitate şi cele mai multe dintre lucrările lor din ultimii 10 ani ne sunt încă necunoscute (exceptăm C. Brâncoveanu, oratoriul de S. Drăgoi, una din cele mai perfecte lucrări din literatura muzicală română către un stil autentic românesc, despre care am scris pe larg la una din rubricele acestei reviste).

George Enescu, geniul universal recunoscut în domeniul interpretărei (nu numai violonistice, dar şi dirigenţiale) este discutat încă în străinătate ca originalitate componistică. Făcându-şi drumul său pe piscurile cele mai înalte ale artei, cultivând, de preferinţă muzica pură, şi mai puţin pe cea dramatică sau liedul (o singură operă Oedip), neavând nici un înaintaş român de seamă şi nici măcar nici un fel de curent muzical în ţară, posedând pe de altă parte o înaltă cultură artistică, făcută în Occident şi în sfârşit dând dovada de timpuriu de o nerăbdătoare dorinţă de a compune, se înţelege pentru ce George

Enescu ia de model autorii occidentali, de cari se simţea mai apropiat temperamental. (Wagner, Bramhues, Fauré).

Personalitatea lui George Enescu începe să se desprindă cu sonata pentru vioară (în stil popular românesc) ce pare a fi prima lucrare care aduce nota originalităţei, manifestată mai ales în opera „Oedip". Aci stilul recitativului vocal atinge adevărate culmi de forţă expresivă, tragică, orchestra are un colorit neîntâlnit la autorii moderni, iar corul pare a lua locul orchestrei Wagneriene de comentator al acţiunei dramatice (deci o revenire la principiile tragediei antice, de la cari dealtfel şi Wagner plecase, dar eliminase cu încetul corul din dramele sale, pentru a-l introduce în cele din urmă în „Maeştri cântăreţi" şi în „Parsival" încorporat acţiunei, reprezentând mai mult decât comentând ceva). Desigur că evoluţia pe care ne-o oferă concepţiile lui George Enescu ne-ar arăta, că drumul către perfecţiunea artistică, cea mai desăvârşită, nu ar fi *numai* cel urmat în întreaga istorie a muzicei de compozitori din toate timpurile (acel, care plecând dela izvoarele populare ale fiecărei ţări, merge gradat către formele superioare ale artei, unde viziunea extaticului, a metaficului găseşte mijloacele expresive cele mai adecuate şi pe eare fiecare compozitor nou îl parcurge în mod firesc cunoscând tradiţia culturală a ţărei sale, ci câte odată poate fi şi forţa clocotitoare a geniului care izbuteşte să se cristalizeze în tiparul perfecţiunei, găsindu-şi seva originalităţii în tradiţia muzicală a altor ţări.

George Enescu s'ar putea filia cu uşurinţă unei şcoale franceze, căci deşi dela început pare să fie prins de curentul Wagnerian, cultura sa technică şi estetică de esenţă franceză, făcută la clasele profesorului Gédalge, Massenet şi Fauré, îi formează o mentalitate, îi îndrumează sensibilitatea, o canalizează spre tradiţia muzicală franceză, în spiritul căreia va scrie suitele de orchestră şi cele de pian, octuorul de coarde, liedurile şi chiar simfoniile în cari influenţa lui Wagner sau a lui Brahms este totuşi simţitoare. Ceiace dovedeşte superioritatea artei lui George Enescu este în primul rând grandoarea ideilor sale muzicale, dorinţa de a exprima sentimentele omeneşti cele mai nobile. El rămâne un tradiţionalist, la o parte de mişcarea impresioniştilor, cari atrăseseră, la un moment dat, majoritatea compozitorilor prin facilitatea unui sistem armonic şi melodic atonal (bazând efectele muzicale nu pe funcţiunile armonice tonale corespunzătoare unor cerinţe interioare pentru obţinerea expresiunei sufletului uman, ci pe relaţii pur sensoriale, auditive). Muzica lui este înainte de toate expresivă şi profund umană, dacă originalitatea i-a lipsit la început (şi aceasta se întâmplă de regulă în compoziţie), se afirmă încetul cu încetul pe linia unei mari tradiţii muzicale, cea franceză, pe care o pliază temperamentului său artistic, personalităţii sale afirmate din ce în ce mai în conformitate cu sine însuşi. Dar dacă George Enescu este adesea revendicat de Francezi şi

nu fără temeiu, el nu poate fi socotit de noi ca un om în întregime desrădăcinat. Nu numai în prmiele compoziţii, poemul român sau cele două rapsodii române pentru orchestră sau mai târziu în sonata treia pentru violină şi pian, lucrări pornite dintr'o mare dragoste faţă de muzica noastră populară, aşa cum în scurtele sale şederi în ţară (totuşi aproape anuale) o putea auzi la lăutari sau reamintite aşa cum o cântau ţăranii copilăriei sale în satul natal, dar în mai toate lucrările sale se află un colţişor prin care răzbate o clipă parfumul cântului nostru popular. George Enescu poate să fie un îndrumător pentru compozitorii noştri tineri.

Compozitorii mai tineri, I. Perlea, autor al unui quartet d e coarde şi interesante lucrări simfonice, în cari virtuozitatea orchestrală ne uimeşte mai mult, poate, decât emoţia artistică, oarecum absentă, Th. Rogalski, care dovedeşte în cele 2 schiţe simfonice : *Paparude* şi *Inmormântarea la Păţrunjel* un simţ al humorului pentru prima oară manifestat în muzica românească, apoi N. Agârbiceanu, N. Buicliu, P. Constantinescu, Ijac, D. Lipatti şi S. Silvestri, sunt aproape toţi preocupaţi de găsirea unui stil propriu sensibilităţii românești aşa cum îl manifestă muzica populară. Procedeul lor, este însă adesea greşit. Cei mai mulţi, deşi prea tineri pentru a putea fi judecaţi numai după ce au scris până în prezent, au dat deja lucrări simfonice sau de cameră în cari caută să împace monodia populară cu formele muzicale occidentale, ceiace constitue greşala întâlnită la Dvórak sau Grieg (numai în sonate şi simfonii) aceea a unei superficialităţi în organizarea însăşi a ideilor muzicale şi în tratarea lor (dezvoltarea având de cele mai multe ori un caracter pur scolastic, deoarece ea nu era făcută dintr'o necesitate interioară, ci din dorinţa de a scrie în formele mari şi sperând în originalitatea nediscutată, graţie temelor populare întrebuinţate). Această goană după originalitate îi face să uite uneori că primul scop, cel mai înalt şi aproape singurul, care contribue la creearea emoţiei muzicale este expresiunea sinceră a sensibilităţii proprii artistului la nivelul ei adevărat ; o căutare de autodepăşire prinmijloace pur technice (orchestrale sau componistice : întrebuinţarea unor „sisteme armonice" — atonal sau politonal —, întâlnite la unii autori occidentali, dar părăsite de cei de talent ca fiind formele dăunătoare expresiunei emoţiei artistului, întrebuinţarea unor complicaţii ritmice nejustificate, iar uneori o lipsă complectă de idei — stereotipsim melodic — de tristă rezonanţă sufletească) duce la creaţii sterpe.

Din fericire nu toţi tinerii noştri compozitori vor cu ori ce preţ originalitatea, pe care în muzică, nu a avut-o la început nici unul din marii inovatori de mai târziu.

Scoatem, în primul rând, din cauză pe Nicolae Agârbiceanu, care în lucrările sale, mai ales în suita pentru pian şi în poemul de orchestră „Crăciun românesc" este în cea mai perfectă concordanţă stilistică şi armonică cu mono-

dia populară întrebuințată. Preocuparea sa de căpetenie este expresiunea, și reușește pe deplin să o aibă, cu toate că influența muzicei franceze, în special a lui C. Franck se afirmă adeseori în armonie, în felul organizării ideilor muzicale și al desvoltării lor. Sinceritatea, această calitate primordială a artistului adevărat lasă să imprime auditorului o frază melodică simplă, dar plină de distincțiune, adesea de o seninătate serafică.

Ne oprim deasemeni asupra compozițiilor lui Paul Constantinescu cel mai cântat la concerte sau la Radio, (totuși într'o foarte limitată măsură) dintre toți tinerii noștri compozitori. Destul de fecund P. Constantinescu a avut dela început intuiția că formele mari sunt pericoloase autorilor lipsiți aproape de exemple (singurul exemplu: Sabin Drăgoi neînțeles mult timp pentru simplicitatea dela care pleca în dezacord cu muzica europeană extrem de complicată la epoca postbelică). Urmând un drum început la noi de Th. Rogalski cu câțiva ani înainte, acel al humorului și comicului în muzică, P. Constantinescu devine interesant dela început și simpatizat de public (atât cât avem astăzi). *Din cătănie*, schițe de orchestră, opera buffă, *O noapte furtunoasă* și mai puțin cele 4 scurte „fabule" pentru pian, conțin pe lângă unele pagini inspirate și mult „procedeu componistic" adoptat la repezeală pentru a place, prin simpla defigurare a muzicei dragi unei întregi categorii de oameni (mahalaua orășenească în special). Simfonietta, ultima sa compoziție, vădește o întoarcere către serios, deși imitarea unei teme de Beethoven într'o „ritmică românească", care totuși, nu ne împiedică să recunoaștem pe autorul german, ne face să ne întrebăm care este sensul introducerii ei... Credem că o confruntare cu sine însăși este necesară d-lui P. Constantinescu. O lunecare către facil este aproape îndeplinită chiar de un compozitor de talentul d-sale. Arta muzicală nu trebuie să fie o distracție pentru burghezi (așa cum o oferă cinematograful sau balul) ci o religie, o manifestare de purificare spirituală.

Greutatea, pe care o au de învins toți tinerii compozitori pentru a se ajunge la un stil românesc în muzica cultă, este tocmai această acomodare de care de atâtea ori am amintit, între ceiace ne-ar fi indispensabil din arta occidentală și cântul nostru popular. Exemplele pe cari ni le oferă istoria artei muzicale ne arată că în trecut, atât în țările cu evoluție muzicală lentă (nezorită de dorința de a imita forme artistice deja existente, ci pornind intuitiv dela datele avute la îndemână — monodiea populară sau cea gregoriană — către forme din ce în ce mai desăvârșite, mai adecuate conținutului tematic mereu mai expresiv) cât și în țările de cultură muzicală mai tânără, cum sunt Spania, Rusia, țările scandinave, Boemia, Ungaria, compozitorii au reușit în măsura în care au știut să asculte și să înțeleagă caracterul primitiv, dar *sincer*

al muzicei populare, direct reflex al sensibilității umane în fața problemelor primordiale ale vieței: religia, iubirea, moartea.

III.

Muzica a jucat un rol covârșitor în viața popoarelor începând cu vechii Greci și mai înaintea lor și continuând la toate popoarele lumei întregi în felul în care evenimentele istorice le-au dat răgazul s'o cultive. Ea a urmat nu numai evoluția intelectuală a fiecărei țări, dar în aceiași măsură pe cea morală. O decădere morală într'o anumită epocă sau la un anumit popor a adus în toate artele o pierdere a echilibrului estetic, o tendință de frivolitate, de superficialitate, un gust pronunțat pentru obscen, pentru sensual.

Muzica, mai mult decât celelalte arte, este nu numai icoana, vie, directă a sufletului omenesc, dar prin universalitatea, prin prezența ei în diferitele manifestări ale vieței, contribue în și mai largă măsură la răspândirea, la desvoltarea unei anumite sensibilități, conforme tendințelor morale ale popoarelor la diferite epoci. Iată de ce credem noi că nu numai muzica cultă, care se adresează unei minorități intelectuale capabilă mai întotdeauna să discearnă frumosul de frivol, dar mai ales muzica ușoară, aceia a cafenelelor sau berăriilor, de un gust atât de lamentabil astăzi, ar trebui supuse unei directive a instituțiilor muzicale ale statelor. Este de remarcat că acolo unde muzica cultă a avut o ținută estetică desăvârșită și unde sentimentul religios a inspirat compoziții luminate de orbitoarele văpăi ale idealului creștin [Germania: Bach, Händel, Mozart, Beethoven, Wagner (în Parsifal)], muzica ușoară a luat o atitudine mai cuviincioasă, mai naivă, acceptabilă în ocaziile pentru cari era destinată. (Nevinovatul vals vienez, încă nedemodat, sau cântecul german față de jazzul american întronat și la noi'.

Dar aceasta arată tocmai, că progresul muzicei culte este cu atât mai nestânjenit în aspirațiile lui estetice, cu cât desvoltarea muzicei se face în perfect acord cu tendințele morale ale popoarelor la anumite epoci. La noi revenirea la o adevărată omenie, la viața morală conformă unor tradiții străvechi, păstrate numai la sate, a fost gândul de întotdeauna a câtorva; războiul cel mare n'a făcut decât să înrăutățească starea de lucruri întristătoare, atât de vehement atacată de Eminescu, sau descrisă cu ironie amară de Caragiale și care nu era decât rezultatul politicianismului față de *adevăratele aspirații naționale*. Destinul nostru istoric pare să intre într'o fază hotărîtoare: dorința unei afirmări naționale, nu numai pe planul existenței de stat, de a creea așezăminte și legi în sensul nevoilor neamului, dar, ca un corolar firesc și în viața spirituală, în știință și în artă este tot mai puternic simțită în ultimii ani. Prima condiție pentru îndeplinirea unui ideal național deplin, revărsat în toate

domeniile de activitate umană, este înnainte de toate, o trăire morală, demnă, proprie deci, legată de ceiace stă mai bine în inima noastră ca neam, aşa cum se păstrează încă în obiceiurile, în poezia, în muzica populară.

Compozitorii români actuali vor avea de spus cuvântul hotărîtor în muzica noastră cultă, ei vor reuşi să pună bazele unei arte autentice româneşti în măsura în care vor şti să înţeleagă aspiraţiile vremei şi vor şti să-şi plece urechea ascultând, transcriind şi apoi imitând şi desvoltând, fiecare după puterea simţirii şi artei sale păstrând structura intimă a modelului, cântecul nostru popular, isvorul bogat şi sigur în formarea unui stil muzical propriu.

Muzica naţională este învinuită uneori, că ar duce la anonimat. Distinsul nostru maestru, compozitorul şi profesorul parizian, Albert Bertelin, autorul unui recent şi voluminos tratat de compoziţie, de o valoare şi utilitate unică, observă că atât autorii spanioli (moderni) cât şi cei ruşi ar avea o asemănare aşa de mare în compoziţiile lor, că, cu greu s'ar putea deosebi un Balakirew de un Borodin sau Korsakov în şcoala rusă, iar la spanioli Albeniz de Granados, Turina sau Falla, dacă programul concertului nu ne-ar da numele autorilor adevăraţi. Dar tot d-sa adaugă, că pentru Mussorsgki, cel mai autentic talent al şcoalelor muzicale naţionale, de un temperament cu adevărat genial, trebuie să facă o excepţie, pe care o explică prin faptul că îşi lua temele din folklorul rusesc occidental, pe când ceilalţi preferau folklorul asiatic. Desigur că originalitatea lui Mussorsgki are şi explicaţia pe care i-o dă geniul lui artistic, dar chiar cu riscul de a cădea în anonimat, după cum se exprimă distinsul compozitor francez, el a înţeles că este preferabil să se caute drumul cel mai scurt, cel mai uşor de străbătut şi care plecând dela ceva realmente legat de sufletul unui popor, ca fiind la un moment dat singura mărturie a sensibilităţii lui, singura tradiţie artistică — muzica populară — are şi avantajul de a da *garanţia autenticităţii* şi a reuşi minunat să pună în valoare caracterul etnic, servind totdeodată ca mijloc strălucit de afirmare naţională, popoarelor de cultură mai tânără.

Mai este încă ceva, ce prof. Bertelin remarcă cu o deosebită justeţe; este observaţia, că în muzică mai mult decât originalitatea — pe care de altfel, orice mare creator a avut-o într'o anumită măsură, fără a fi căutat-o cu orice preţ, dezinteresându-se parcă de succesul imediat, răsunător al noutăţei şi privind arta în adâncimile tradiţiei seculare, cu admiraţie obiectivă faţă de realizările trecutului şi cu entuziasm tineresc faţă de propria-i contribuţie în îmbogăţirea spirituală a umanităţei, — forţa, sinceritatea, nobleţea sau grandoarea ideilor întrebuinţate într'o formă complet adecuată conţinutului şi având ca scop suprem expresiunea sensibilităţii omeneşti trecută prin prisma sufletească a compozitorului, duc mai sigur la rezultatul ultim, necesar, ca fiind singura justificare a sforţării continue către frumos, *emoţia estetică*. Beethoven şi Wagner

mai puţin originali decât Debussy sau Ravel le sunt totuşi superiori tocmai prin forţa expresivă a compoziţiilor lor, care dealtfel nu lipseşte cu desăvârşire celor doi din urmă, dar se manifestă la un alt potenţial. E o constatare pe care ne-o însuşim fără rezervă pentrucă ne conduce la concluzia firească şi necesară, că acolo unde nu este formată o tradiţie muzicală cultă, din care compoziţiile ulterioare să-şi poată trage seva lor vitală, calea de a ieşi la lumină, nu este în imitarea modelor, gata făcute, oferite de străinătate, care duce la un eclectism, o lipsă de unitate, o superficialitate de trist augur pentru viitorul unei arte tinere, ci numai în dârza hotărîre de a croi un drum propriu, văzut până departe şi dintr'un început pornit în lumina curată a cântecului popular. Dece? Pentrucă în acest fel se aprind pe nebăgate de seamă, făcliile strălucitoare ale unei arte conforme structurei sufleteşti a neamului, chiar cu riscul de a fi anonimă câtva timp, până ce se pune temelia genurilor superioare, unde talentele se vor afirma în voie.

Muzica românească va avea de urcat încă panta culmei sale estetice, dar drumul ei este firesc, deacuma hotărît. Exemplul dat de Sabin Drăgoi nu a rămas fără răsunet, iar întoarcerea mai tuturor compozitorilor noştri cosmopoliţi către izvoarele artei populare, atunci când şi-au dat seama că rodul lor va fi mai bogat, cultivând monodia populară sau imitând-o, în orice caz făcând sforţări de regăsire a propriei lor personalităţi este semnificativă. Unii au ajuns la rezultatul sigur de a recunoaşte, că originalitatea căutată la întâmplare, ori unde şi cu orice preţ nu este decât excentricitate şi că expresiunea unei sensibilităţi sincere, veridice, pornite dela ceva existent (oglindirea directă a sufletului unui popor în cântecul său) va da în măsura în care omul nu e alterat şi artistul a ştiut să-şi apropie datele tradiţiei, de atâtea ori verificate, conservându-şi, în acelaş timp viziunea sa interioară, adevăratele opere de artă de înaltă ţinută estetică. Formarea lentă a unei tradiţii muzicale culte, după modelul celei populare este prin urmare, singura posibilitate de a rezolvi problema unei arte naţionale româneşti, din care se vor desprinde în scurt timp talente nestingherite în ascensiunea lor de lipsa de exemple, necesare nu numai pentru a stimula, dar şi pentru a conduce energiile creatoare pe drumurile cele mai fireşti, către realizări din ce în ce mai perfecte.

NICOLAE N. BRÂNZEU

ORGANIZAREA TEATRULUI

Un legiuitor a dăruit *Teatrului Român* calitatea de *serviciu public*. Simţul comun nu va pune la îndoială intenţiile bune ale tuturor legiuitorilor Teatrului Român, nici nu va discuta noua calitate juridică şi noua formă administrativă dată activităţii teatrale în Ţara Românească ; bunul simţ ocoleşte justificările juridice şi administrative luând seama la *starea actuală* a unei instituţii de cultură de serviciu public faţă de *starea ideală*. Un bun legiuitor este un bun organizator al acelui serviciu public menit să funcţioneze ideal într'o societate ; legiuitorul neprevăzător al aşezărilor ideale şi necunoscător al funcţiunii îndeplinite de un serviciu public nu va avea eficienţă cu toate evidentele sale intenţii bune.

Teatrul în România este încă şi azi o instituţie de serviciu public fără o rânduială după spiritul şi misiunea activităţii teatrale în societatea românească.

Bunul simţ al obştii româneşti porunceşte o alcătuire corespunzătoare nevoilor societăţii româneşti în activitatea teatrală. Azi un *Teatru Naţional*, un *Studio* al acestui aşezământ şi o *Operă Română* funcţionează la *Bucureşti* ; un *Teatru Naţional* la *Iaşi* ; un *Teatru Naţional* împărţind o singură scenă cu o *Operă Română* se află la *Cluj*. Oare satisface o asemenea organizare nevoile de cultură şi artă prin teatru în neamul acesta şi oare îşi împlineşte într'astfel scopul de popularizare a marilor clasici ai umanităţii şi de purificare prin acest serviciu public atât de sărac în aşezăminte ? Nu ! Teatrul este popularizare ; în primul rând se cere a fi satisfăcută lipsa spirituală într'un neam prin mijlocul teatrului, deci a contactului cu toţi clasicii dramei în spectacole de calitate, pe tot cuprinsul ţării, şi în al doilea rând crearea unei noui căutări în suflet şi gând prin drama noastră în spectacole de calitate artistică superioară, cum ar fi în Teatrul Naţional din Bucureşti, de pildă, unde s'ar concentra expresia artistică a neamului prin arta dramatică.

Într'astfel nu numai toate oraşele de provincie, dar şi toate satele se vor bucura de faptul artei printr'o simplă şi practică atenţie a Statului.

Vom împărţi teritoriul ţării în cinci zone de activitate teatrală : I Muntenia şi Dobrogea, II Moldova şi Basarabia, III Bucovina şi Maramureşul, IV Ardealul, V Banatul şi Oltenia. Se vor înfiinţa cinci trupe de teatru pentru aceste cinci zone ale ţării care să cutreere, după modelul *Carelor lui Thespis* din Italia, dela 1 Aprilie până la 1 Noembrie tot pământul ţării. In aceste şeapte luni din an fiecare trupă va juca după un plan bine organizat, având în vedere munca şi libertatea oamenilor dela ţară, în zona hotărîtă. O trupă organizată după modelul *Carelor lui Thespis* cuprinde : un convoi de 12 automobile-camioane purtând în ele 30 oameni personal artistic, 10 oameni personal tehnic, 4 oameni personal administrativ, 6 oameni de serviciu, 12 şoferi-mecanici, material montabil şi demontabil al teatrului cu scenă, decoruri, recuzită, aparate electrice, scaune şi pânze impermeabile de acoperire. Un astfel de convoi va trece prin toată zona jucând tragedii, comedii, comedii muzicale populare pentru arene de mii de spectatori. Fiecare reprezentaţie poate să cuprindă trei mii de spectatori ; montarea şi demontarea acestui teatru nomad se face în 24 de ore. Confortul acestor imense vagoane-automobile este acelaşi ca în încăperile moderne. Repertoriul va fi fost pus la punct de mari artişti ; calitatea repertoriului clasic va fi întotdeauna servită de artişti buni ; disciplina şi entuziasmul unei astfel de trupe mereu intensificată prin înnoiri. Fiecare arenă este într'astfel organizată încât 1000 de locuri vor avea un preţ, care să nu treacă de 10 lei locul, iar 2000 de locuri vor fi gratuite. Cine poate împiedeca pe un bun conducător să reprezinte astfel măreţe spectacole cu Eshil, Sofocle, Aristofan, Plaut, Molière, Shakespeare, dramă istorică românească, comedie populară românească ? Deci întâia cerinţă nesatisfăcută azi ar fi o realitate vie de cultură şi artă în cel puţin trei ani, un fapt răsunător de umanitate în ridicarea morală a poporului.

Pe lângă aceste cinci convoaie vor exista *Teatre Comunale* în oraşele mai mari ale provinciei, şi anume la *Iaşi, Chişinău, Cernăuţi, Cluj, Oradea, Timişoara, Arad, Craiova, Brăila, Constanţa* ; O singură *Operă Română* la Cluj. Necesitatea acestor scene este o strigare neascultată şi neînţeleasă până azi. Iată ce cuprinde într'o notă des repetată în foile de provincie gândul adevărat al unui nobil suflet :

„Noi, cari ne găsim aci într'o plină experienţă teatrală, având un concurs de inimă şi de contribuţie efectivă din prea puţine părţi, socotim că misiunea unei instituţii de stat, priveşte colectivitatea românească, peste câtă românime încape pe calea Victoriei, până în cel mai ascuns colţ de ţară, peste care picură acelaş azur de cer. Evident este aceasta o misiune care nu încape toată într'o tradiţie şi într'un fericit făgaş de oficializată standardizare. Dar

nevoile crescute peste cadrele de eri se cer împlinite mai mult tocmai din locul unde arta este ocrotită şi promovată de Stat.

Căci provinicia, unde se dă o luptă pentru supremaţie, cu diferite tradiţii şi culturi străine, nu poate fi lăsată la discreţia şi monopolul şarlatanilor şi a samsarilor de spectacole cari exploatează public, actor şi oficialitate

Misiunea scenei româneşti în provincie, noi o vedem covârşitoare. Căile cari duc la înfăptuirea ei sunt poate mai apropiate de cum s'ar crede. In orice caz problema se pune cu insistenţă, şi socotim că oficialitatea ar face un act de mare înţelepciune dacă, sesizând adevărata faţă a lucrurilor, ar veni acum la început de an bugetar şi de orânduire gospodărească, cu soluţii mulţumitoare la toate exigenţele şi cererile. Chiar şi a celor din provinciile îndepărtate, ale locului de unde scrim şi luptăm: luptă dreaptă pentru o cauză dreaptă". (*Innoirea;* 15 Martie 1938, An. I No. 13 Dir. Tiberiu Vuia, Arad).

Pentru împlinirea unui gol regretabil în alcătuirea noastră socială o experienţă doveditoare d e covârşitoare importanţă ca aceea a *Carelor lui Thespis* din Italia merită a fi adoptată, precum şi experienţa *Teatrelor Comunale*, când sunt bine organizate, duce la şantierul de selecţionare a elementelor artistice pentru *Marele Teatru Naţional din Bucureşti* şi pentru *Opera Mare din Bucureşti*.

Legiuitorii din trecut ne informează, că „o şcoală pentru formarea gustului public şi pentru încurajarea literaturii dramatice româneşti nu poate produce venituri, pe care să se poată conta" şi deci „instituţia de cultură şi artă are rostul de a da spectacole de calitate superioară". Statul a oferit în acest scop tot concursul său. Dece Teatrul Naţional din Bucureşti nu corespunde acestei misiuni? Intr'o problemă de stil nicio lege, nicio voinţă de îndreptare nu va soluţiona delicatele deziderate ale artei. Aici numai prevederea, pregătirea serioasă, cumînţenia şi idealismul provoacă transformarea unui serviciu public fără semnificaţie într'o forţă veşnică. Şi Teatrul Român are posibilitatea de a deveni un focar de moralitate bun pentru veşnicie. Cum?

Consideraţiile ce urmează nu sunt vorbe mari, ci gânduri practice. Ele trebuesc *făcute* de o autoritate conştientă, de o naţiune limpezită asupra rostului ei în lume.

O voinţă deplin cunoscătoare a organismului teatrului românesc, oricât de îndârjită ar fi, nu va dobândi valori estetice, dacă nu va lua în considerare în planul de refacere toate elementele teatrului. Idealul într'o rânduială nouă trebuie să fie spiritualizarea elementelor constitutive ale unei reprezentaţiuni de teatru. Prin legi, regulamente şi repertorii nu s'a făcut niciun pas înainte în această ramură de activitate. O adevărată înfăţişare a teatrului depinde de viaţa morală a unei naţiuni şi activitatea scenelor de teatru sunt obligate să respecte trăirile ideale. Plăcerea, singurul scop al teatrului de azi, este

inadmisibilă, şi mai ales în zilele aspre şi sfinte ale înfăptuirilor etice ale naţiei. Când un teatru oferă modele inferioare de umanitate celor existente în sânul naţiei, când munca unui teatru este o neghioabă zădărnicie a câtorva neguţători, o conducere este bine venită, când ea are de scop fixarea unui rost în viaţa morală a artei dramatice.

Ca în orice salt calitativ pasul se face în suflet, deci prin *actor*, fiinţa vie a instituţiei teatrale. Desăvârşirea actorului român merită a fi preocuparea de căpetenie. Problema este *logosul*, la care vrea să ajungă naţiunea şi ajutorul pe care trebuie să-l dea în această direcţie histrionul român.[1]).

Eminescu remarca meritul câtorva actori, din a două jumătate a veacului trecut în prefacerile graiului nostru. Insemnătatea valorilor aduse în graiu de câţiva recitatori de limbă românească fusese observată şi omagiată de marele poet. Pentru un iubitor al geniului graiului său este evidentă posibilitatea ultimă îngăduită marilor recitatori, creatori de frumos într'o limbă.

Actorul ajunge astfel peste mimică la explozia verbului incarnat în naţiune. El are împreună cu poeţii şi cu verbo-motorii datoria să plăsmuiască stratul cel mai de sus, la care este hotărît neamul. Ritmul, capacitatea energetică, gestul interior, gestul sonor şi toate forţele nelămurite colaboratoare la explozia *cuvântului* marelui recitator sunt acţiuni de limpezire a logosului naţiunii.

Conştiinţa actorului învăluit în straiele unei desăvârşite călugării se alcătueşte cu educaţie, disciplină şi o desinteresată iubire. Atenţiunea în acest sens al celor care îl vor astfel, nu s'a arătat până acum. Educaţia unui tip de umanitate, cum merită să fie un slujitor al unei limbi frumoase se face cu grije şi ştiinţă. Aiurea modelele de vorbire actoricească au determinat stilul poeticei diferitelor graiuri. Căile sunt cunoscute; să le urmăm.

Spiritualizarea actorului vine din contactul constant cu creaţia clasică. Literatură, arte, ştiinţe şi tehnici în neîntrerupt contact cu actorul îl vor stiliză şi prin el poporul va lua bunurile purtându-le spre noule ţeluri ale umanităţii noastre.

Funcţiunea socială a câtorva actori cu har şi bună pregătire este coplesitoare. O şcoală ideală de actori schimbă în câteva zeci de ani mii de mentalităţi, mii de suflete, cu încetul dă directive frumosului naţional, actorul fiind modelul popular al idealului.

Renaşterea teatrului nostru va veni dintr'o şcoală de actori. Apoi, este necesară înfiinţarea unor cursuri pentru *directori de teatre, regisori, dramaturgi* (specialişti pentru lucrul scenic între text, actor şi regisor), *pictori, decoratori,*

---

1) In studiul *După Un Veac De Teatru Românesc* (Rânduiala, 1937) am arătat mijloacele unei educaţii complete a actorului.

arhitecți de scenă, ingineri de scenă, electricieni, croitori, coafori și grimeuri, figuranți, actualmente teatrele noastre având puțini specialiști, cea mai mare parte fiind amatori.

Tehnica scenelor noastre este învechită. Aparatura scenică sileşte spectacolul să pară „provincial". Schimbarea decorurilor, lumina de scenă şi toate materialele sunt defectuoase.

Teatrul cere o armată de literați, dramaturgi, regisori, actori, critici de repetiții, specialişti tehnici, toți colaboratori ai aceluiaşi spectacol. Opera de artă scenică este o muncă complexă în care toți au cuvânt. Toate elementele au ca singur scop arta.

Principiul de organizare al unui teatru este simplu. O reprezentație teatrală este un fapt simplu de cultură şi artă, trăită numai de o *companie de actori.* Intr'o organizare să nu se uite nicio clipă acest fapt. Teatrul fiind o colaborare între *cuvânt, actor* şi *public,* cu accentul principal pus pe elementul *actor,* este bine să nu se complice faptul artistic cu elemente parazitare. Valoarea unui teatru este valoarea actorilor companiei acelui teatru. Aşà dar, nu legile, regulamentele, comitetele, contabilii, casierii şi inspectorii sunt factori principali într'un teatru, ci actorii de valoare artistică. Reîntoarcerea la actorul de valoare anulează toate elementele parazitare.

Spectacolul de teatru nu ajunge să fie artă din cauza lipsei independenței de voință artistică a instituției înseşi, din cauza obstacolelor, cu care se încarcă. Gospodăria unui conglomerat, în care se pune accent pe condici şi se uită că actorul este un artist, nu poate fi decât o proastă gospodărie. O administrație mult mai simplă ar da teatrului românesc alt avânt. Un director de teatru atent şi viioiu cu un repertoriu clasic şi de creație nouă românească încurajată şi stârnită de el, cu o mână de actori perfect educați, frumoşi la suflet şi minte, cu simț al colectivității în care se găsesc, şi încă nu este destul pentru o artă dramatică. Acest director trebuie să ştie *cum* lucrează un teatru. El părăsind condicile administrației veghează asupra tuturor funcțiunilor ; pentru el există un singur fapt : spectacolul de artă.

Regia, dramaturgia, arta actorului, tehnica propriu zisă a scenei sunt în primul plan al preocupărilor. Deci buni regisori, buni dramaturgi, buni actori, o scenă bine utilată şi spectacolul nu se poate să nu fie bun. Un teatru bine organizat intensifică la maximum elementele principale ale spectacolului, pentru a obține calitatea pură a stilului societății ideale. Pentru fiecare element al scenei e necesar să se stabilească o tradiție de lucru, o şcoală moştenită din generație în generație ; pentru obținerea calității, să fie încercați cât mai mulți oameni şi alții îndrumați să se pregătească. Cu cât experiențele vor fi pe o scară mai mare, cu atât calitatea lucrătorilor va fi mai bună. Valoarea artistului este consecința unei întreceri tehnice de lungă durată. Cunoscând

inferioritatea artei dramatice de azi (aducându-ne aminte de cea de ieri, înălțătoare), cunoscând lipsurile şi împlinindu-le, am vedea cu siguranță o zi de biruință a unei arte dramatice pe scenele noastre, dacă s'ar crea o tradiție de lucru cu şcoli primare. Artiştii în toate domeniile cresc în arta lor din copilărie şi când ajung la maturitate, împart cu acea senină desinteresare şi iubire bogăția de cunoştințe altora ; în acest mod spiritul unei activități nu se pierde niciodată.

Pentru observatorul lucid apariția valorilor etice în societatea română însemnează împlinirea unui neam. Conştiința biruitoare a naturii etice a românului nu poate fi decât conformă idealurilor umanității. Sub privirea noastră oamenii se schimbă şi se schimbă în bine. Nimeni nu mai crede în puținătatea sufletului. Pentru o societate de aspre chemări nu sunt suficiente mediocritățile, drame şi comedii scrise cu scopul de a-l răsturna pe om în josnicii. Să ne întoarcem la clasici, la înălțimile spiritului uman, acolo unde drama este mai aproape de mântuire. N'ar trebui să existe nici măcar o singură scenă în România cu scop negustoresc, aşà cum din nefericire sunt toate. Chiar un spectacol de comedie uşoară, o farsă, o bufonerie să dovedească dezinteresarea. Negoțul i-a obligat pe meseriaşii teatrului să abdice dela toate idealurile şi să holbeze ochii, fascinați de „rețete" şi „încasări". Prin readucerea moralului în teatru, prin disciplinarea tuturor conştiințelor se va schimba şi direcția aspirațiilor artistice ale societății noastre.

O preocupare culturală serioasă înțelege rostul teatrului şi mai ales înțelege nevoile mulțimii. Din când în când un strigăt se aude dintr'un colț al țării, un strigăt care cere hrană pentru duhul neamului....

HAIG ACTERIAN

ÎNSEMNĂRI

ŞTIINŢĂ ŞI FILOSOFIE

VLADIMIR DUMITRESCU, *L'art préhistorique en Roumanie*, Bucureşti, 1937, 33 p. XXIV pl.

După războiu studiul arheologiei în România ia un deosebit avânt. Cercetările sunt conduse de una dintre cele mai strălucite minţi, pe care le-a produs neamul: Vasile Pârvan. Rând pe rând apar şantiere de săpături în diferite puncte ale ţării. Pământul se deschide pentru a arăta ochilor uimiţi ai arheologilor bogate civilizaţii aproape necunoscute până atunci. Vălul de întunerec care acopere mii de ani de viaţă omenească pe pământul nostru începe să se destrame.

In 1927, Vasile Pârvan cade victimă a ne obositei sale munci şi poate şi a unor neglijenţe din partea altora. Dar mecanismul creat de el nu îşi opreşte mersul. O şcoală întreagă de tineri areologi foarte bine pregătiţi şi specializaţi la Roma, Berlin şi Paris îi conitună opera.

Dându-şi seama de importanţa din ce în ce mai mare pe care o capătă această ştiinţă, relativ tânără în Apus şi foarte tânără la noi, Pârvan caută să îndrumeze cercetările mai multor tineri spre această disciplină, până atunci prezentată la noi în mod serios numai de d-l I. Andrieşescu, titularul de azi al catedrei de Preistorie dela Universitatea din Bucureşti.

Unul dintre cei mai distinşi reprezentanţi al acestui grup de tineri preistoricieni este fără îndoială d-l Vladimir Dumitrescu, directorul Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti. Numele său, este de mult apreciat în toate ţările în care i se dă arheologiei importanţa ce i se cuvine. Autorul lucrării pe care o prezentăm, are în urma sa o serie întreagă de alte lucrări de cea mai mare importanţă. Amintim una dintre primele şi în acelaş timp cea mai mare lucrare a sa, scrisă la Roma în 1927: «*L'étà del ferro nel Piceno*, despre care savanţi cu renume mondial ca Grenier, Antonielli şi alţii au avut cele mai elogioase aprecieri. Tot D-sa este acela care, în urma săpăturilor dela *Gumelniţa*, studiază în amănunţime civilizaţia descoperită aici, atât de însemnată în preistoria noastră. Urmează mai multe lucrări, care contribue la limpezirea unor probleme încă întunecoase. In special, epoca eneolitică, adică timpul dela sfârşitul vârstei de piatră şi începutul celeia în care apare metalul, se bucură de atenţia acestui cercetător.

Nu e locul să înşirăm aici toate lucrările d-lui Vl. Dumitrescu publicate în ţară sau în străinătate. Ne mărginim să arătăm în câteva cuvinte cuprinsul ultimului său studiu în care ne înfăţişează evoluţia artei în preistoria pământului nostru.

Vorbind despre arta preistorică nu trebue să uităm că vorbim despre începutul artei. Astfel multe creaţii, care astăzi ne apar naive, capătă, transpuse în cadrul preistoric, o adevărată valoare artistică. In acelaş timp asistăm însă la adevărate realizări artistice, care pot fi apreciate chiar de simţul nostru estetic atât de rafinat. Nu găsim la noi acele minunate desene din peşterile paleolitice din Franţa şi Spania, produse atât de neînţelese ale unei rase pe care Pârvan o numeşte «geniala rasă dela Altamire». In schimb, începând din epoca eneolitică, simţul artistic al locuitorilor ţării noastre îşi va găsi terenul de manifestare în ceramică.

Lucrarea d-lui Vl. Dumitrescu începe cu epoca neolitică, sau mai bine zis cu faza sa ultimă, cea eneolitică. Arta preistorică apare în această epocă într'o plină desvoltare. Ea nu este însă exclusiv produsul spontan al indigenilor, ci e mult influenţată de produsele lumii egeene şi ale Asiei Mici. Constatăm în această epocă mai multe grupuri de civilizaţie, dintre care cele mai reprezentative sunt grupul Ariuşd-Cucuteni şi grupul Boia A-Gumelniţa. Primul cuprinde partea de răsărit a Transilvaniei, Moldova, Bucovina şi Basarabia, trecând frontierele ţării în Galiţia şi Ucraina. Al doilea grup înglobează valea inferioară a Dunării şi Dobrogea, trecând până în Bulgaria.

Cea mai de seamă creaţie artistică a epocii eneolitice este ceramica pictată a gruplui Ariuşd-Cucuteni. Motivele ornamentale ale acestei ceramice snut geometrice: în deosebi spirale sau meandre. Rarele reprezentări antropomorfe sau zoomorfe stilizate sunt probabil elemente de import din Orient. Formele vaselor, amfore, fructiere, etc. sunt de o desăvârşită noblete.

O apariţie cu totul deosebită o formează în această epocă ceramica de tip Boian şi în special cea dela Vădastra, cu ornamente geometrice aproape sculptate, care dau impresia cioplirii în lemn, şi seamănă în acelaş timp cu motivele depe broderiile noastre ţărăneşti.

In toată preistoria noastră plastica antropomorfă va rămâne o simplă încercare nesupusă evoluţiei. Motivele acestei stagnări sunt probabil de ordin religios, figurinele feminine reprezentând pe marea zeiţă a pământului, iar cele masculine pe acolitul ei. Astfel ele sunt supuse unei stilizări, am putea spune, rituale, care va împiedica aproape orice progres al acestui început de sculptură. Afară de idoli lucraţi în pământ ars, întâlnim şi figurine făcute din os, tot aşa de primitiv. Dealtfel plastica antropomorfă dispare aproape în întregime odată cu sfârşitul epocii eneolitice.

In epoca de bronz, care-i urmează acestela, ceramica are încă o valoare artistică. Vasele, în deosebi cele mici, sunt lucrate cu o deosebită grijă. Ele sunt făcute dintr'o pastă fină, având de multe ori un lustru portocaliu sau negru. Cea mai caracteristică ceramică pentru această epocă este cea dela Vatina, în Banatul sârbesc, răspândită şi în Banatul nostru.

In această epocă intervine un element cu totul nou: metalul. Obiectele lucrate din bronz: pumnale, săbăii, brăţări, coliere, centuri, vase, topoare, seceri, etc. sunt supuse unei continue evoluţii tipologice şi artistice, culminând uneori în adevărate creaţii de artă. Mânerele săbiilor şi ale securilor de luptă sunt împodobite cu diferite motive geometrice, între care predomină spirala. Aurul e cunoscut şi el şi întrebuinţat din belşug pentru fabricarea obiectelor de podoabă şi a celor votive, cum sunt topoarele de aur dela Ţufalău (Trei-Scane). Pe la sfârşitul epocii, în jurul anului 1000 înainte de Chr. apar şi primele influenţe occidentale, venite mai ales din cercul de cultură veneto-ilir.

Epoca fierului umple aproape în întregime mileniul I, înainte de Christos. Din acesta, câteva secole aparţin dominaţiei scitice, care ne-a lăsat pe tărâm artistic realizări de mare valoare. Metalele nobile, aurul şi argintul, sunt lucrate acum cu măestrie. Harnaşamente de cai, piese de îmbrăcăminte omenească, sunt împodobite cu obiecte făcute din aceste metale. Citâm numai tezaurul dela Craiova şi celebrul coif de aur din Prahova.

A doua jumătate a epocii de fier — perioada La Tène — stă sub influenţa celtică. Fierul e întreţinut din ce în ce mai mult, mai ales la fabricarea armelor. Ceramica lucrată acuma cu roata îşi pierde valoarea artistică, devenind o fabricaţie de serie, uniformizată. Din când în când însă, civilizaţia grecească ne trimite ceramica sa atât de frumoasă.

Lucrarea d-lui Vladimir Dumitrescu se încheie cu o notiţă cronologică, în care se arată succesiunea în timp a diferitelor civilizaţii. Stilul lucrării e captivant, problemele destul de aride şi dificile ale vieţii preistorice sunt tratate cu perspicacitate. Această primă sinteză a artei preistorice în România e deplin isbutită şi

ar fi de dorit să-i urmeze alte sinteze, din alt domeniu al vieţii preistorice cum e de ex. cea religioasă.

Dorin Popescu

«ELOGIUL LIBERTĂŢII». — Sunt încă şi astăzi oameni cari cred sincer în libertate. Cari aduc, uneori, cuvinte de laudă libertăţii. Cum a făcut-o de curând la noi, într'o carte de esseuri Profesorul de Universitate G. Strat. Cartea se intitulează chiar: «Elogiul libertăţii». Mărturisesc că eu însumi şi cu mine aproape tot tineretul românesc dacă nu toţi acei cari se ştiu legaţi de istorie, credem şi propovăduim libertatea. Fiindcă peste orice alte credinţe, libertatea este o lege a vieţii, fără de care omul nu mai e om. Cu atât mai vie este această lege pentru noi, Românii, neam de oameni crescuţi sub scutul legii Răsăritului şi sub apăsarea cea grea a unei istorii în care, cum zice prietenul Bernea, noi am fost numai obiect de istorie. Numai că, vedeţi, una e libertatea şi alta ceeace se înţelege de cei mai mulţi prin acest cuvânt. Începând de aci drumurile se despart între credincioşi.

Unul, potrivit legii vieţii, duce la libertate, altul, cu păcatul răului, numai la erezie.

Libertatea revoluţiei franceze — din care îşi trag convingerea istorică cei mai mulţi cari mărturisesc acum crezul pentru libertate şi cu ei, nedesmințit, autorul volumului amintit — e un fel de libertate, iar libertatea creştină altfel. In prima înfăţişare, libertatea este o noţiune juridică, individuală, abstractă şi, de aceea, desigur pur formală, care duce la pretenţia unei libertăţi în sine, ceeace corespunde liberului arbitru sau mai exact «libertinajului». In cea de-a doua înfăţişare, libertatea caută să fie o stare de suflet, o metodă de cunoaştere şi un echilibru al vieţii, mai mult o virtute şi-un conţinut existenţial.

Problema e aceasta: care din cele două libertăţi e într'adevăr, liberă?

Una, cea a revoluţiei franceze, închipuind libertatea individuală ca un drept al omului de a face ce vrea, duce, fatal, cum s'a dovedit istoric, la *anarhie*. Ea devine, în toate domeniile, libertatea *neliberă*. Căci liber e omul — după legea libertăţii — nu când face ce vrea, ci când face *ce trebue*. Liberttatea este, în acest înţeles, o virtute a omului de-a putea scăpa cosmosul omenesc de anarhie şi, prin urmare, puterea de-a ajunge liber. De aceea, libertatea creştină este aceea care poate rămâne pentru noi, în orice împrejurare, crezul libertăţii adevărate.

Când mărturisim pentru libertate e bine să facem întotdeauna asemenea despărţiri, ca să ne dăm limpede seama despre ce e vorba. Fiindcă, eu socotesc, că nu e deajuns a crede şi propovădui libertatea pentru a putea face şi lauda libertăţii. Credem, neîndoios, în libertate. Dar numai în libertatea creştină, pe care ne-a dat-o legea vieţii noastre istorice ca neam şi nu în cea adusă de pe steagul francez. Libertatea aceasta creştină înseamnă cum am spus: o virtute şi-un drum ecumenic. Virtutea de a putea fi liber şi starea de libertate câştigată. Aceasta din urmă poate fi realizată — dacă legea vieţii o cere — şi prin acte, dacă nu de constrângere, de comandă şi impunere obştească.

Să trecem la o pildă. Când sunt eu liber? Când fac ceeace trebue. Ce înseamnă asta? Asta înseamnă, în primul rând, că eu aici pe lume nu sunt de capul meu şi nu pot face oricemi trece prin minte. Că sunt supus unor legi de vieaţă. Ce fel de legi? Legi biologice, cosmice, istorice, sociale. Iată, bunăoară, legea neamului. Eu fără neamul meu al Românilor nu pot însemna nimic în lumea aceasta. Fiindcă abia prin neamul meu existenţa mea devine o realitate. Dacă e aşa, când neamul meu este liber sunt şi eu liber şi când e rob sunt şi eu rob. Libertatea neamului condiţionează, în acest caz, ca o lege a vieţii, libertatea mea individuală. Pot eu cere în asemenea împrejurări libertate individuală când neamul e în robie? Desigur că nu. Dar nu numai atât. Neputând fi liber fără libertatea neamului, libertatea se poate cere chiar cu sacrificul meu. De unde credinţa că pentru a putea fi liber, tu însuţi, poţi şi trebue să accepţi peste voia ta anumite lucruri, cari se fac fiindcă trebue să se facă.

Să fim deci înţeleşi că, mai adesea, nu aceea

sunt împotriva libertăţii cari cer măsuri de autoritate pentru conducerea unui neam, ci aceia cari, naivi, cred în libertatea individuală şi propovăduesc anarhia liberului arbitru.

Ion Veverca

FAPT MORAL. — In sens obişnuit fapta morală nu este altceva decât îndeplinirea unor norme de conduită pe care şi le dă colectivitatea. Pe cât posibil ele trebuesc îndeplinite voluntar. Dacă le faci de teama vreunei constrângeri sau cu gândul la vreo răsplată, atunci fapta poate fi bună dar nu morală. Astfel încât morala în ultima analiză constitue normele de conduită într'o colectivitate, ca şi dreptul, cu diferenţa că ultimele norme sunt obligatorii prin constrângere fizică. Şi după gradul de moralitate ce-l prezintă o colectivitate dată, sfera faptelor juridice poate varia spre paguba sau folosul sferei morale, căreia îi este subordonată.

Şi totuşi lucrurile se petrec în alt fel.

Ceeace caracterizează realitatea morală e absoluta libertate, în opoziţie de lumea fizică, deci şi de normele de conduită ori cari ar fi ele.

Faptul moral nu constă într'o supunere voluntară unor norme sau în executarea lor fără nici un gând de răsplată. Fără să fie acestea condamnabile, el constă în altceva.

Faptul moral stă în legătură directă cu problema mântuirii noastre şi deci n'are nimic cu norma de conduită pe care şi-o dă grupul. El este dincolo de tot ce este omenesc, deci şi de normele de conduită, executate voluntar sau nu. Dincolo de tot ce este omenesc, dar resfrângându-se asupra omenescului.

Aceasta constitue însăşi esenţa noastră, căci să nu se uite, fără problema mântuirii istoria noastră ar fi moartă.

Problema mântuirii e una de absolută libertate. Intâi în sensul că aci nu ne mai conducem după nici o normă pământească; apoi actul mântuirii îl săvârşim în momentul când ne-am depăşit. Atunci când lucrăm non-cauzal, când facem deci un act de jertfă.

Jertfa nu se face în virtutea nici unei norme pământeşti, căci ajunşi aci pământescul deşi prezent, el e complet transfigurat.

De capacitatea noastră de auto-depăşire, de a lucra non-cauzal şi deci liber, de a ne jertfi, atârnă problema mântuirii noastre şi cu acesta faptul moral.

Dar pentru a ajunge aci trebue să ajungi întâi la dragoste: de Dumnezeu şi de oameni. Fără de acestea nu-ţi poţi depăşi niciodată condiţia ta pământească, nu poţi să păşeşti pe tărâmul veşniciei. Nu este o simplă întâmplare faptul că esenţa creştinismului e iubirea.

Prin iubire ajungi numai să trăeşti o altă viaţă, după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, o viaţă transnaturală. Iar actul moral e minunea cea mare: realizarea acestei vieţi chiar aci pe pământ, transfigurând realitatea de toate zilele.

Se pune însă întrebarea dacă toţi pot să se înalţe până la acest înalt principiu de viaţă.

Hotărît, nu. Căci însăşi Biblia spune: «mulţi chemaţi, puţini aleşi».

Deci dacă toţi au această posibilitate, nu toţi înţeleg să se învrednicească de mântuire.

Urmarea ne-o arată tot Biblia: păcatul e al lor, iar în noua lume va trăi acel ce s'a mântuit, acel ce s'a depăşit: *omul jertfei*.

Ioan Botaş.

LITERATURĂ

RASA ŞI TRADIŢIE IN POEZIA ROMÂNĂ DE AZI. — In cadrul noului ciclu românesc de conferinţe dela Universitatea din Berlin, organizat de Prof. E. Gamillscheg, a vorbit la 6 Decembrie 1937 poetul Ion Pillat despre *«Rassengeist und völkische Tradition in der neueren rumänischen Dichtung»*. După prezentarea călduroasă a Prof. Gamillscheg, conferenţiarul a scos în lumină legătura de două ori milenară a poeziei populare româneşti cu pământul şi viaţa ciobanilor şi ţăranilor.

Dincolo de influenţele bizantine-ortodoxe, stăruesc neştirbite, încă până astăzi, elementele unei mentalităţi precreştine. Sentimentul panteistic al lumii, strânsa legătură cu satul şi brazda, apropierea de animale şi de natură, sunt tot atâtea caracteristici, evidente în toate exemplele date de conferenţiar, cu deosebire în

«Mioriţa», pe care d. Pillat a cetit-o în frumoasa traducere germană datorită prof. Konrad Richter din Bucureşti. Exemplele din poezia populară, ca şi traducerile din poeţii contemporani Voiculescu, Crainic, Blaga, Arghezi, au interesat deosebit şi au impresionat adânc pe ascultătorii germani.

Cursul istoriei a dat culturei române o pecetie proprie: România a fost lipsită de feudalismul occidental şi de sistemul medieval al breslelor; ea n'a cunoscut poezia trubadurilor, după cum n'a avut mai târziu o renaştere propriu zisă. De o *tradiţie* în sensul apusean nu poate fi deci vorba. Deaceea, şi în ciuda tuturor încercărilor de azi, lipsite totuşi de orice răsunet în conştiinţa literară românească, ale unor poeţi străini de sângele, ca şi spiritul poporului român, de a crea o poezie «occidentală», se dovedeşte totuşi singură valabilă condiţia pe care o punea Eminescu adevăratei poezii româneţsi, şi anume: *necesitatea acesteia de a se hrăni permanent din adâncul rodnic al pământului dac.*

Berlin - Lichterfelde. *Dr. Lange-Kowal.*

ICONARII dela Cernăuţi sunt un grup de tineri adunaţi în jurul unei reviste cu acelaş nume, cari desfăşoară o aleasă activitate literară. Ceeace constitue activitatea de frunte a acestor tineri scriitori este poesia. Nu cunoaştem un al doilea caz în activitatea literară de azi, unde poesia să găsească atât de mulţi şi atât de sinceri slujitori.

Unul dintre cei mai dăruiţi Iconari este, desigur, Teofil Lianu, care prin bună înţelegerea bucovineanului ţăran, I. E. Torouţiu, a putut să-şi adune o seamă de poeme într'un volum, sub numele: *Curcubeu peste ţară.*

Teofil Lianu aduce o simţire nouă şi o artă nouă. Aceasta dacă judecăm în legătură cu poesia noastră cultă. Altfel poetul nostru este o expresie dintre cele mai curate şi mai proprii a simţirii şi artei populare. Sforţarea lui a mers în acest sens. Pornit de acolo el a înţeles că trebue să ridice cu o treaptă mai sus ceeace cuprindea firesc fiinţa lui, părticică din unitatea de suflet a neamului. Nu întotdeauna a isbutit să ridice deplin această treaptă, în înţelesul că sunt multe versuri uşoare şi prea în felul celor populare. Ceeace însă trebue să reţinem este aşezarea poetului într'un loc prielnic, de mari posibilităţi creatoare.

Sentimentul pe care îl încearcă cetitorul dela început este bucuria. Se desprinde din aceste cântece o lumină pură, o bogăţie de simţire senină.

Cruce'n cer, cruce'n pământ,
Soarele şi Domnul Sfânt,
Peste codrii cântului,
Peste valea gândului,
Peste faţa apelor,
Şi iarba pleoapelor.

Chiar atunci când tema ar vrea să fie din lumea trudei şi a durerii, imaginea şi mai ales ritmul poesiei înving în câştigul lumei înşorite pe care poetul o partă desigur în suflet:

Soare, soare lăutar,
Arde-mi inima 'n hotar
Şi mi-o farămă cenuşe
Şi mi-o pune pe arcuşe.

In privinţa metaforelor, a ritmului şi versului, Teofil Lianu este un fiu al satelor noastre. E mult *colind*, e mult *zăurit*, cum spun cei din Ţara Oltului, în poesia sa:

Bucură-te Maică-Bună,
Maică în pridvor de lună,
Că ţi-e drumul dus spre cer
Cale albă, lăicer,
Că ţi-e drumul dus şi'ntors
Lăicer de in netors.

Aceasta în ceeace priveşte prima parte a culegerii. In partea a doua, prinderea unui tâlc în două versuri scurte, ne aminteşte de ghicitori. Comparaţiile ne aşează mereu în faţa unei întrebări, unui cuprins de deslegat. Iată un exemplu:

Sub livada Sfântului
Oglinda pământului.

(Fântâna)

Teofil Lianu este un câştig sigur al literaturii româneşti. Cântecul său se desprinde din lumina satelor, din cuprinsul pământului nostru. Curcubeu peste ţară nu este numai un frumos titlu de carte, ci şi un nume propriu al cuprinsului acestei cărţi.

Iconarii se pot mândri. Mai ales că nu e singurul poet adevărat, între ei. Să aşteptăm însă ce ne va mai aduce vremea. Şi acest dar nu este dincolo de conştiinţa artistică a celor ce scriu.

Ernest Bernea

SEMNE 'N SCUTURI se numeşte mănunchiul de poeme rodite din sufletul sbuciumat al poetului bucovinean *Ion Roşca*, stins în fragedă vârstă. Cartea aceasta de poeme, publicată după moartea lui, nu e o închegare deplină, ci numai un început de frumoase realizări, cari dovedesc totuşi un talent viguros şi o mare bogăţie sufletească. Acestea sunt daruri de cari multă rodire poetică puteam lega.

Poezia lui Ion Roşca naşte dintr'o chinuitoare dorinţă de sbor spre înălţimile pline de lumină, spre cuibul de azur al visurilor sale. Voia să sfarme robia lutului, din care mustesc numai aţâţări şi ispitiri de trăire pământeană. Pe ţărmul acela îndepărtat, spre care năzuia să ajungă poetul, relele şi desnădejdea lumească, nu puteau să pătrundă. Deci numai acolo ar fi putut găsi clipe de fericire în viaţă:

Mai sus, spre ţărmuri fără rele,
să poposim, o, suflet de-apururi însetat,
la început de noapte, sub cer înrourat
să adormim pe-un maldăr de visuri şi de stele
(Itinerar)

Dar urcuşul spre cetatea adorată a visului său, e greu, împânzit de spini şi înfrângeri. Totuşi va merge până când tălpile vor sângera şi oboseala va împietri mădularele. Rămân în urmă locurile copilăriei, grădini în sărbători de primăvară şi mama îngândurată. Insă nu după multă vreme trebue să constate:

aripi frânte 'n două de margini de stâncă,
Popasuri pe creste, neatinse încă,
sau (Cântecul plecărilor)

îngenunchiat în noapte — de rugă — gândul
şi împietrit aşteaptă neajunsă împlinire. (şade
(Cântec pt. neajunsă împlinire)

După aceste înfrângeri, desgustat, porneşte înapoi să-şi regăsească copilăria cu bucuriile şi trecutul cu amintirile. Dar altă desnădejde îl aşteaptă:

Zdrobit de lunga rătăcire,
la casa visurilor de-altădată
s'opri o clipă sufletul să bată,
dar nu-i răspunse nicio amintire.
(Mângâiere)

Intâmpinat de această amărăciune nebănuită, poetul caută disperat să găsească cel puţin o frântură din tot ce lăsase la plecarea sa spre cetatea de azur.

Răstoarnă gândul pulberea şi-o scurmă
să afle din trecut măcar o urmă.
(Mângâiere)

Dar negăsind nimic, refugiul îl caută în resemnare. E singura mângâiere posibilă.

Poezia lui Ion Roşca, cu tot sbuciumul său sufletesc, coboară din luminişuri de cer. Nicio umbră de pesimism nu acoperă cristalul de rouă al imaginilor sale. Totuşi o împăcare cu lumea reală n'ar fi putut găsi niciodată.

Multe nădejdi frumoase s'au stins odată cu acest «*iconar*», răsărit pe plaiuri bucovinene.

Gheorghe Neculoiu

MUZICA

MUZICA, METAFIZICA ŞI ŞTIINŢA. — *Pierre Corneille* opina în una din prefaţele tragediilor lui că «trebue să existe regule de artă» întrucât nu orişice poate să fie recunoscut artistic. Preconizatorii subiectivităţii exclusive, ar fi contra existenţii unor asemenea regule. Pe

cine să credem? Pe unii care afirmă fără să fi dat proba efectivă a afirmației lor decât poate de o valoare foarte relativă? Sau pe cellalt, creator de opere nepieritoare? Sau pe *Aristot*, întrucât a reușit, în poetica sa, să sintetizeze mecanismul creațiunii? Sau spirite exclusiv superioare ca *Horațiu, Voltaire, Goethe*, curioși ai legilor immuabile prin toate denaturările și transformările epocelor?

Intr'o asemenea stare de spirit, agravată de spectacolul dureros al lipsei de temei, de unitate, de certitudine, în mentalitatea artistică și critică muzicală manifestată în ultimele decenii, m'au făcut să recunosc deodată că trăim în întunerec, că ne destrămăm și ne distrugem în minciună. Trebuia să descopăr la orizont un port unde să 'mi repar corabia sufletului, doriam un teren obiectiv al esteticii muzicale, dar care, departe de a suprima drepturile și viața subiectivității creatoare, din contră, *să 'i asigure valoarea*.

Dar numai știința are caracterul obiectiv. — Estetica mea deci avea să fie clădită pe un postament științific. Dar știința este veșnica imuabilitate a perfecțiunii absolute, pe când arta este relativa perfecțiune a imperfecțiunilor vieții. Estetica deci, a mea și a tuturora, avea să-și deducă legile de doctrină artistică din legile de sistem științific. Dar care știință? — Natural, știința muzicii. Dar știința muzicii care'i? — Și aici obstacolul, pare-se, e de neînvins.

Erau cu totul șubrede argumentele pe cari se întemeea grația ce se făcea muzicii de a i se recunoaște un caracter științific. In toate timpurile, vechi și noui, s'a făcut regretabila confuzie între domeniul muzical și cel sonor; o confuzie profund dăunătoare adevărului, adevăratului sens al lucrurilor. Și doar, grecii făceau distincție între armonia sonoră și armonia universală, de unde, până la constatarea unei muzici universale, deosebite de muzica sonoră, nu mai era decât un pas.

Dar mai întâi, să facem o distincție între *armonie* și *muzică*. Armonie, are un sens general. Astfel: armonia sistemului muzical; armonia vieții universale, umane, sonore. Muzică, are un sens particular: muzica vieții universale, umane, sonore. Astfel, dacă se poate zice: armonia muzicii, nu se poate zice: muzica sistemului muzical. Această distincție este bineînțeles conformă spiritului actual și nu are nimic comun cu cele ce se vor găsi eventual formulate în sistemele de gândire muzicală medievale ori antice. In definitiv, armonie se referă la sistem și la viață; muzică, numai la viață. Care viață? *la viața în sine*, oricare i-ar fi domeniul de *desfășurare*: divin, cosmic, uman, artistic (verbal, plastic, sonor). Și care sistem? Sistemul de ultimă coordonare a elementelor vieții. Dar cari sânt elementele vieții?...

Așa dar, ne reprezentăm tabloul: elementele vieții, în ultima coordonare a lor, realizează perfecțiunea absolută a Sistemului; și aceleaș elemente ale vieții, *în alte relații decât acelea ale sistemului*, produc temporalul.

Dar, temporalul, este și condițiunea haosului, amorf și mort. Ce le mai trebue ca să fie condițiunile vieții? — Armonia. Care armonie? — A sistemului. Atunci, sistemul, trăește el? — Nu. E numai viu. Și deosebirea între a fi viu și a trăi este că vie este numai viața absolut în sine, în sistem, pe când viața în desfășurare este și trăită; iar în vorbirea comună, prin viață se înțelege viața în desfășurare, ignorându-se însușirea de a fi viu a Sistemului.

In Sistem, adică în ultimul grad de armonie posibil a elementelor vieții, acestea sânt, în relațiunile unora cu celelalte, situate după maximum de afinitate a unora față de altele și care stabilește între ele curentul vital. Iată dece haosul, obținut prin sfărâmarea Sistemului armonic viu coordonator al elementelor vieții, ni le oferă în dezagregare, adică în ruperea generală a curentului vital *dintre ele*. Din haos însă, elementele vieții pot fi readuse la viață, la *infinite aspecte de viață trăită*, prin mijlocul armoniei, care determină starea vie a Sistemului, adaptate însă la noui condițiuni de coordonare, ale unei *perfecțiuni în imperfecțiune*, ale unei perfecțiuni *relative* deci. Armonia vieții în desfășurare deci, (trăite.) este o consecință a armoniei vieții din Sistem, (numai vii.) Viața în desfășurare este un produs artistic, artistul fiind

fie omul, fie Dumnezeu. Viața în Sistem ne oferă o ființă a științii, această ființă fiind o elaborare a minții omenești, sau însuși Dumnezeu. Insușirea Sistemului, pe lângă aceea de a fi viu, mai este deci și aceea nu numai a potențialității, dar și de a fi activ. Sistemul conține toată puterea și tendința vieții. Și întocmai după cum arta este o consecință a științii, viața este o elaborare armonică a forțelor Sistemului.

Iată unicul fel de a privi lucrurile în realitatea lor. Am vorbit despre viață, adică despre muzică; și despre armonie, adică despre sistem și viață. Și totuși elementul sonor a fost absent din vorbirea noastră; absent din toată considerarea și artistică și științifică a problemei muzicii și armoniei, unde am tratat numai despre elementele *vieții*... Faptul deci că elementul sonor aparține, cu anumite titluri unor domenii științifice ca *acustica* și *matematicele* nu îndreptățește recunoașterea vreunei legături a muzicii cu știința, întrucât *sunetul muzical nu este elementul muzicii*, cum într'un mod fundamental eronat se și mai crede.

O demonstrație de specialitate, ușor însă de înțeles pentru toți:

Combinațiunea *do - mi - sol*, în tonalitatea *do major*, are *funcțiunea* de acord perfect, *consonant*, format dintr'o *fundamentală*, o *sensibilă expansivă* și o *cvintă*. Aceeaș cobinație, în tonalitatea *fa diez major*, are o funcțiune *disonantă*, devenind o suprapunere de *trei sensibile depresive* (ale elementelor, respectiv: *si, re diez* și *fa diez.*). Or, în *acustică*, combinația noastră este *aceeaș în ambele cazuri*; în *muzică* însă, în aceste două cazuri ea îndeplinește *câte o funcție diferită*. De unde urmează că *obiectul muzicii* nu este combinația sonoră ci *funcțiunea* pe care sunetul, ori combinația sonoră, o poate purta. Sunetul este elementul fizic vehicular al funcțiunii, *element metafizic*.

Pervertirea funcțională a elementului sonor poate fi însoțită ori nu de o alterație în organismul de vibrație sonoră: nu importă. Ea e un fenomen psihic. Și dacă s'ar obiecta că, în cazul acesta, problema caracterului metafizic al funcțiunii muzicale se rezolvă pozitiv ori negativ după cum se va decide finalmente în chestiunea, încă dezbătută, a naturii fizice ori metafizice a fenomenului psihic, încă se poate replica în toată certitudinea că, dupăcum elementul sonor este un simplu vehicul al funcțiunii muzicale, tot așa și fenomenul psihic nu e decât o reprezentare a ei, care rămâne, în sine, adică în caracteru-i metafizic, independent de natura fizică ori metafizică a fenomenului psihic.

Or, elementele, stările și fenomenele fizice sânt temporare. Ele nu pot constitui un domeniu științific, decât numai doar ca un evocator ori revelator de categorii și legi. Pe când, elementele, stările și fenomenele metafizice se fixează în eternitate. Ele constituesc un domeniu științific. Metafizica este unicul domeniu de știință. Iar muzica, având ca element funcțiunea, metafizică, urmează că este un domeniu științific propriu. Ea nu are deci nevoe, pentru a'și demonstra caracterul științific, să invoce comunitatea ei de... interese cu mediul sonor, când legăturile ei cu acesta nu sânt organice, și când acest mediu, fiind fizic și nu metafizic, e lipsit de caracterul științific. Organice sânt totuși legăturile funcțiunii muzicale, și deci ale muzicii, cu matematicile; ceeace ușor se poate înțelege din caracterul nu numai în sine, adică abstract și științific ,dar și universal, al acestora.

Așa dar, dificultatea primă și fundamentală în calea stabilirii unei estetici muzicale obiective a fost învinsă prin relevarea caracterului științific propriu al muzicii și a adevăratului obiect al științii muzicale, care e funcțiunea muzicală. O estetică muzicală științifică este posibilă.

Studiul muzicii deci, mai exact, al științii muzicale, și mai apoi, al artei și expresiei muzicale, trebue radical și integral reclădit nu pe bază sonoră, ci *exclusiv funcțională*.

Funcțiunea este unică. Ea e infinită. Ea alcătuește Sistemul. Dar Sistemul e alcătuit din elementul vieții. Se poate spune deci oricum: funcțiunea e elementul vieții. Identitate deci mai este și 'ntre funcțiuni și elementele vieții. «Sistemul punându-și în mișcare elementele vitale produce viața. Știința punându-și în mișcare elementele funcționale produce arta».

Funcţiunea infinită este inertă şi neutră. Ratportată la un punct al ei, presupus central, ea se curentează în *două* sensuri infinite : unul pozitiv (expansiv) şi cellalt negativ (depresiv;) şi devine *tendinţă de mişcare*.

O funcţiune, este un termen, pozitiv ori negativ. Unitatea ei de măsură e *cvinta* ordinei «diatomice» *pitagoriciene*. Şi după distanţa de centru a termenului ei, ea dobândeşte forţă centripetă (fundamentală) ori centrifugă (sensibilă). In organizare, termenul centrifugal cel mai periferic îşi poate scurge energia, printr'un vad de sensibilitate rezolvite una 'n alta. Astfel: expansiunea, depresiunea, forţa şi sensibilitatea sânt calităţile funcţiunilor, ale termenelor de *mişcare* în tendinţă, adică în sistem, ştiinţă ; sau în realizare, adică în viaţă, artă.

Dimitrie Cuclin.

GRUPARI MUZICALE. — Intotdeauna muzica a fost socotită la noi ca o artă de agrement rezervată celor cu dare de mână. De aceea nici nu s'a desvoltat. De aceea gustul publicului şi al celui cu dare de mână şi al celuilalt, nu s'a putut forma.

Arta sunetelor nu a isbutit să-şi câştige în cultura noastră, cu tot sprijinul material al Statului, decât locul rudei sărace. Ţări de mari tradiţii artistice, Italia şi Germania de pildă, au arătat culturii lor (în care muzica îşi găseşte un loc firesc) o grijă cu totul semnificativă.

De unde până acum câţiva ani nimeni nu se ocupa la noi de muzică în altfel decât ascultând-o întâmplător dela o vreme o seamă de cetăţeni îngrijoraţi de soarta muzicii româneşti şi au descoperit însuşiri educative. Mărinimoşi s'au grăbit să le pună în slujba culturii noastre, a educaţiei muzicale a publicului. Ne-am pomenit deodată cu o nouă categorie de liber profesionişti : conferenţiarii muzicali, culturologii» pe cari i-am pomenit aci cu alt prilej. Intrecerea a fost mare între indivizi, mai întâi, şi mai apoi între aşezăminte. Rezultatul sforţării este prea cunoscut şi l-am mai arătat : o mai vădită nepăsare a publicului faţă de manifestările muzicale, mai precis, faţă de muzica în sine.

Cercetând astăzi activitatea celor din urmă două grupări muzicale urmărim o cercetare obiectivă. Voim să arătăm încă odată, uşurinţa cu care tratăm orice iniţiativă şi că din această pricină nimic nu se poate clădi temeinic.

Activitatea tuturor grupărilor muzicale a fost stearpă. Fiindcă deşi toate au pornit la drum cu un «program», acesta a fost neserios întocmit şi mai cu seamă realizat. Ceeace ne întăreşte în convingerea că «programul» numai prin el însuşi nu poate rezolva nici problemele muzicale nici altele de alt ordin. Este şi în muzică absolut necesar ca punerea lui în aplicare să fie *serioasă*, am spune chiar *cinstită*.

Mai în toate cazurile, la noi, muzica a fost un mijloc nu un scop. Nu credem de pildă ca arta sunetelor să fi fost scopul întemeerii asoc. «Pro Arte», pentru bunul motiv că unul din cei doi asociaţi era un impresar dornic de câştig şi nici pentru «Muzica Nouă», asociaţie al cărei scop evident era acela de a otrăvi gustul neformat al publicului nostru. Această din urmă grupare şi-a încetat activitatea pe care totuşi o vom încerca în rândurile de mai jos.

«Pro Arte» trăeşte tocmai din lipsa de educaţie a publicului. Se mulţumeşte să-i exploateze slăbiciunile. Dintre acestea, cea mai mare este aceea a conferinţelor ; conferinţe asupra unui autor din acei pe cari orice snob are îndatorirea de a-i cunoaşte numele ; conferinţe asupra... valsului, gen în care d-l Mugur este specialist (dacă ceilalţi conferenţiari atacă şi alte subiecte, d-sa, a rămas credincios valsului).

A pune la îndemâna publicului conferinţe-concerte, în cadrul cărora se execută fragmente din opera unui singur compozitor, este un lucru mai uşor decât a-i pune la îndemână un program variat de stiluri prin care s'ar ajungge la o temeinică educaţie muzicală. Alcătuirea unor astfel de programe cere, de bună seamă, mai multă migală şi fără îndoială o mai cuprinzătoare înţelegere din partea celui ce şi-ar lua o asemenea sarcină. Credem că după cei 4—5 ani de activitate a grupării «Pro Arte», înţelegerea muzicală a publicului n'a sporit. Din ce în ce mai mult publicul stă în rezervă faţă de mai toate concertele (cele simfonice de pildă) cari nu aduc executanţi streini şi muzică de autori «cunoscuţi» sau «la modă». Pentru a încheea observaţiile noastre, vom arăta că nici «Pro Arte» nu a familiarizat publicul cu muzica, ci cel mult cu «manifestări muzicale» în cari muzica nu ocupă locul de frunte căci dacă ar fi altfel nu înţelegem de ce conducătorul grupării nu renunţă la sistem nici chiar după atâţia ani de «experimentare», lăsând muzica să trăiască prin ea însăşi, adică, fără vorbărie goală, inutilă a unor domni fără meserie.

Nu suntem totuşi împotriva conferinţelor. Am spus şi altă dată că toate mijloacele de convingere, serioase, sunt bine venite.

Şi conferinţele ar putea fi socotite ca un mijloc foarte serios, dacă în locul atâtor «răsfăţaţi ai publicului» (să nu uităm pe d-l Trancu-Iaşi) s'ar cere sprijinul oamenilor de adevărată pricepere şi pregătire.

Trebue totuşi să recunoaştem asoc. «Pro Arte», meritul de a fi prilejuit valorosilor executanţi români : Silvia Serbescu, Nina Alexandrescu, Sandu Albu, să se manifeste public.

Ultima grupare muzicală a cărei activitate o mai cercetăm este aceea înjghebată, după cât se pare, din osârdia compozitorului M. Jora, profesor la Academia Regală de Muzică, autorul unui «Marş Evreesc», executat în America la concertele dirijate de d-l Gheorghe Enescu. *Marşul Evreesc*, este una din puţinele compoziţii româneşti pentru orchestră, imprimate pe plăci de gramofon. Asociaţia se numea: «Muzica Nouă». Gruparea aceasta în jurul căreia roiau anumiţi streini, luase hotărîrea de a executa numai un fel de muzică : «muzică nouă», a cărei singură putere şi raţiune este spiritul dărîmător pe care «geniul creator» judaic l'a insuflat şi nobilei arte a sunetelor. In programul unei audiţii de «muzică nouă românească», găsim «opera» unui evreo-armean : Socor, de profesie comunist, alături de aceea a vechei noastre cunoştinţe : Marcel Mihailovici. Executanţii se numeau : I. Koganoff, Dagobert Bucholtz, Furmann, I. Hertz, Scheuch.

Să vedem ce putea însemna «firma» sub care activa această grupare : «Muzica nouă». Muzica, ştiam că nu poate fi decât bună sau proastă. De ce i s'a spus nouă ? Fiindcă înfăţişează un moment, o epocă de creaţie ? Preţuim epoca (sau momentul) numai în măsura în care aceasta poate trăi peste veacuri. Opera muzicală a unui Bach de pildă a străbătut trei secole fără ca de bună seamă aceasta să fie datorită intervenţiei unei asociaţii pentru «muzică nouă» creată în 1700, ci trăeşte numai prin valoarea sa. N'avem nici un motiv de a aşeza «opera» lui Socor bună oară, în rândul muzicii a cărei valoare nu poate fi scăzută odată cu trecerea vremii.

Iată aşa dar la ce se reduc înfăptuirile muzicale româneşti. Iată de ce muzica românească nu se desvoltă. In loc de a organiza concerte serioase sprijinite pe sforţarea compozitorilor şi executanţilor români, ne mulţumim a primi vizitele din ce în ce mai dese ale streinilor pe cari în vremea din urmă îi aducem singuri. cum face «Filarmonica». Sau ţinem «conferinţe», ca «Pro Arte», ori facem să se execute de către streini, muzică din aceea ce nu are nimic a face cu arta muzicală, ca gruparea «Muzica Nouă».

Un ultim cuvânt mai avem de spus cu privire la critici şi impresari, cari prin activitatea lor n'au ajutat nici formarea gustului, nici răspândirea muzicii. Este demn de luat aminte că la noi, oricine a vrut s'a ocupat de critica muzicală. Ziarele stau, în privinţa aceasta, mărturie. In frunte a stat, se înţelege, o publicaţie evreească, singurul cotidian artistic. Preşedintele Asociaţiei criticilor a fost până în vremea din urmă, Honigmann. Dacă ne mai gândim că toţi impresarii, începând cu acel al d-lui Gheorghe Enescu, sunt evrei, se înţelege de ce muzica românească n'a putut să-şi croiască altă soartă. Inainte de a încheea aceste rânduri suntem siliţi să ne arătăm mâhnirea faţă de atitudinea unor tineri scriitori români cari în dorinţa lor de mai bine pentru toate înfăptuirile româneşti, văzând că locurile de îndrumare muzicală nu sunt ocupate de cunoscători, s'au grăbit, tot atât de puţin cunoscători ca şi evreii, să scrie despre lucruri pe cari e mai bine să le trecem sub tăcere.

Dinu Buzdugan.

TEATRU

A GRAI FRUMOS. O alcătuire de vocale şi consoane este frumoasă, numai dacă spiritul a plămădit-o ; un graiu nu este frumos decât sub acţiunea duhului. Sunt atâtea graiuri născute şi moarte fără rost în duh, cu rost în cele pământeşti. Când un graiu se mărgineşte să se alcătuiască potrivit unor nevoi fizice moare curând ; când un graiu se sileşte *să afle*, se sileşte spre duh, capătă din vieaţă darul cuvântului acelei vremi şi toate neamurile fermecate în acel timp de frumosul graiului împrumută spre folosinţă ştiinţa hărăzită acelei plămădeli de vocale şi consoane.

Mulţumindu-ne a spune că «mult e dulce şi frumoasă, limba ce vorbim» fără o silinţă şi o vrednicie înflăcărată cu hotărirea de a aduce în limba românească toată ştiinţa acestei vremi, ca să fie adunată la un loc şi pregătită pentru schimbarea la faţă a viitorului, mulţumindu-ne să nu găsim «altă limbă-armonioasă» astăzi, să nu pierdem pentru totdeauna vremea noastră şi graiul nostru frumos ! Deoarece, cu adevărat limba română «pe buze-aduce miere», ea este sortită unei vieţi de trecere, e menită a trece cultura de valoare a unui timp altui timp şi pe care noi îl putem determina prin darurile graiului nostru. Pentru acest fapt cultural de universală valoare ni se cere o muncă cinstită şi dragostea bunurilor umanităţii, semne ce se arată în tineretul nostru.

Acest tineret pe lângă vieaţa eroică pusă în slujba neamului pentru mântiure are datoria de a zidi în limba noastră toată cultura umanităţii , pentrucă astăzi românul este singurul individ pe pământ care are înţelegere pentru toate faptele trecutului şi prezentului univers. Din acest fapt se naşte o misiune grea la care sunt datori să colaboreze duhurile mari născute în acest neam creştin. Datoria este obligatorie prin frumuseţea graiului, prin naşterea frumoasă a silabelor noastre.

Altă dată recitatorii purtau din generaţie în generaţie un graiu frumos, aşa cum îl cântase cu toată ştiinţa vremii un poet orb. Recitatorii au păstrat virtuţile limbii vechilor greci chiar când neguri se aşezau vremelnic peste duhul luminos al Heladei. O disciplină de fier purta în memoria şi gâtlejul recitatorilor tradiţia poetică într'o anume formă.

O asemenea disciplină ar fi trebuit respectată de actorii teatrului românesc. Au fost în trecutul artei noastre dramatice actori cu graiul lor frumos, încântător. Astfel actorul pătrunzând tainele graiului românesc mai ales în poezia populară, ajunsese la o *dulceaţă* a silabelor, încât chiar spunând o proastă traducere farmecul limbii triumfă. De pildă, traducerea în care *Grigore Manolescu* jucă *Hamlet* era falsă, cu vorbe schimonosite şi găselniţe teatrale bune pentru 1890, însă bătrânii vorbesc şi azi de vraja pronunţărilor lui Grigore Manolescu.

Azi limba noastră e mai bogată şi cu neaşteptate căi în infinitul vieţii ei. Cine altul decât actorul este dator să ne reveleze minunea în care gândim şi iubim ? Dară, actorul de azi refuză să deschidă coardele vocale graiului său, el nu aude frumuseţea jocului nou, tânăr şi sburdalnic al graiului bătând la urechile sale.

E urîtă minunata noastră limbă românească în gura actorilor noştri. Dece ? Câţiva au încă dragoste pentru viers şi îl spun frumos ; majoritatea vorbesc o ţigănească vulgară şi supărătoare din toate punctele de vedere, departe de bunul simţ, melodia cuminte şi liniştea unduitoare a unui nou mileniu al limbii româneşti Actorii, fiecare dintre ei, ar trebui să se oprească cu ruga în suflet în faţa sunetelor limbii, şi sunt încredinţat, nu vor mai schimonosi darul acesta dumnezeesc.

Haig Acterian.

CULTURĂ ŞI EDUCAŢIE

CONGRESUL DE FILOSOFIE. — *Câteva observaţii..* — Congresul organizat de profesorii de filosofie în zilele din urmă ale lunei Martie, n'a avut un caracter pur profesional. Cele două teme care stau la baza programului său, studiul individualităţii copilului şi rostul filosofiei în şcoală, puneau probleme de ordin mai general. Aşa se explică interesul larg cu

care au fost urmărite până la sfârşit desbaterile, adesea deosebit de vii.

Poziţiile în jurul cărora avea să se discute, s'au anunţat încă dela şedinţa de inaugurare, în care optimismul larg al preşedintelui, d-nul Profesor Rădulescu-Motru, reprezentând încrederea în procedeele technice şi obiective ale testelor, a întâmpinat rezerva celor care pun mai mult preţ pe observaţia de fiecare zi a copilului, folosind categoriile concrete ale intuiţiei. Aceiaşi opoziţie în ceia ce priveşte valoarea filosofiei ca obiect de învăţământ. De o parte se sublinia caracterul ştiinţific al disciplinei, de cealaltă, se propunea tratarea ei într'un spirit mai liber, pe care d-l profesor Nae Ionescu nu s'a sfiit să-l numească *liric*. Poziţiile acestea au împărţit curând massa congresiştilor în adevărate tabere, dând viaţă şi uneori pasiune dezbaterii. Nu schiţa un prieten o spirituală psihologie a congresului, punând în legătură atitudinile cu fizionomia persoanelor care le apărau ?

O revistă chiar sumară a memoriilor prezentate, cu atât mai mult o caracterizare critică a lor, nu pot fi încercate în limitele unei simple note. Ne mărginim aşadar la comunicarea câtorva impresii, desigur mai mult sau mai puţin subiective, sublinîind unele aspecte ale şedinţelor, lăsând în umbră pe altele, fără intenţia de a judeca riguros meritul lucrărilor.

S'au înfăţişat mai întâi o sumă de cercetări întreprinse în diferite centre ale ţării, pe baza metodei testelor, cercetări urmărite uneori de mai mulţi ani, în colaborare cu centrele psihologice universitare. Rezultatele erau prezentate sub formă de diagrame şi de formule statistice, folosind etaloanele institutelor psiho-technice.

Cu tot meritul lor, aceste încercări au provocat reacţiunea multor profesori pentru care individualitatea rămâne ireductibilă la categorii formale. Critica testelor s'a făcut atât prin argumente de principiu, cât şi prin judicioase observaţii de amănunt. Larga lor aplicare nu nu-servaţii în şcolile apusului ci chiar la noi, arată limpede limita acestor procedee. Dacă ele pot fi folosite pentru caracterizarea statistică a massei şcolare, nu pot fi întreguinţate ca un mijloc suficient pentru diagnosticul individual. Erorile comise în direcţia aceasta sunt uneori surprinzătoare. Pricepem încercarea de a pune în aplicare mijloace de cunoaştere deosebite. O metodă prezentând multe avantagii pentru şcoală, a fost propusă de d-l conferenţiar Zapan şi aplicată de câţiva profesori din Bucureşti şi din provincie. E vorba de aprecierea elevilor între ei, în cursul unei anchete asupra aptitudinilor şcolare. Răspunsurile, sistematizate ingenios, duc la întocmirea unei foarte practice fişe pedagogice.

Desigur nici procedarea aceasta, mai liberă şi mai puţin exterioară, n'a fost cruţată de critici. Nu e discuţia rostul adevărat al oricărui congres? Dacă testele procedează adesea sumar şi mecanic, izolând în chip artificial un moment din viaţa copilului, cunoaşterea reciprocă a elevilor nu merge totdeauna în adâncime. Cercetări obiective şi conştiincioase au confruntat rezultatele obţinute pe cele două căi. Concluzia a fost invitaţia la prudenţă în mânuirea testelor, pe de altă parte, complectarea anchetelor şcolare cu procedee mai riguroase. Concluzie în acord cu părerea majorităţii celor prezenţi, pentru care nu se punea dilema unei alegeri neapărate între metode.

S'au mai adus la cunoştinţă, însfârşit, rezultatele sau numai sugestiile unor cercetări mai concrete, eşind din tiparele rigide ale unei metode unice. Păstrând contactul cel mai strâns cu viaţa copilului, în familie şi în şcoală, folosind experienţa profesorilor, se încerca să se ajungă până la personalitatea adâncă a şcolarului, definindu-i structura, întresele şi idealurile, urmărindu-i evoluţia în timp. Pentru acest fel de a vedea, metodele de care am vorbit până acum, nu sunt decât substitute ale cunoaşterii adevărate. Postulatul lor comun este lipsa de timp a cercetătorului, obligat să se oprească la rezultate schematice şi repezi. Profesorul are însă la dispoziţie un timp. Contactul lui cu copilul este de fiecare zi, uneori ani dearândul. Este firesc să folosească posibilitatea aceasta de cunoaştere intimă, singura potrivită cu desvoltarea în timp a persoanei.

Concluzia practică a desbaterlior a fost vo-

tarea unei moţiuni, privind modul de realizare a fişei şcolare. Redactată sub privegherea d-lui profesor Rădulescu-Motru, care a ţinut să sprijine cu autoritatea sa majoritatea şedinţelor congresului, moţiunea e concepută în spirit larg: teste, anchete, observaţie directă îşi au fiecare locul în organizarea sistematică a cercetării. Controlul lor reciproc însemnează o garanţie, necesară în materia complexă a psihologiei şcolare.

Concluzia aceasta a fost complectată cu dezideratul iniţierii psihologice a profesorilor în genere. Numai aşa putem spera o primenire a spiritului învăţământului nostru, în procedeele şi organizarea lui.

Discuţia asupra rolului filozofiei în liceu n'a dispus de timpul necesar unei lămuriri suficiente. Temele extreme au fost puse totuşi cu multă claritate, cum observam, încă dela deschidere. Care sunt nevoile la care răspunde studiul filosofiei? Nevoi de ordin ştiinţific sau nevoi mai largi, legate de subiectivitatea adolescentului? Trebue să tindem la încadrarea filosofiei în ciclurile desciplinelor pozitive, sau s'o legăm de întrebările şi idealurile adolescenţei?

Deşi discuţia a fost numai angajată de cele câteva comunicări privitoare la programe şi metode, credem că nu greşim socotind că atitudinea congresului a fost şi aici mai degrabă pornită să pună în acord decât să nublinieze opoziţiile. Orientare ştiinţifică şi deschidere de orizonturi metafizice, nu se exclud în intenţia profesorului de filosofie. Lecţiile lui nu pot avea totdeauna acelaş caracter. Preţul *lirismului* stă în contrastul cu disciplina riguroasă a gândirii; şi tot aşa, disciplina aceasta e chemată să definească ce este vag şi turburător în orizonturile nelimitate ale simţirei. Lecţiile technice şi lecţiile mai libere nu se exclud, dimpotrivă se cheamă şi se împlinesc în ciclul unui curs filozofic echilibrat.

Congresul profesorilor de filosofie a trezit reflexii şi discuţii, a dus la hotărâri. Şi-a îndeplinit aşadar misiunea. Să recunoaştem însămânarea şi experienţa de care au dat dovadă organizatorii lui. Mulţi ar fi dorit, e adevărat, o atmosferă mai senină, probleme mai deslegate de contingenţele şcolare. Un congres de filosofie la care să participe gânditori din domenii deosebite, stânşi în jurul unor interese largi de ordin teoretic, nu mai e de sigur o utopie pentru mijloacele de care dispune ţara astăzi.

Constantin Floru

INSEMNĂTATEA CLASICISMULUI ANTIC. — Clasicismul, în cultura română, a avut o soartă vitregă. Şi această afirmaţie se potriveşte cu deosebire clasicismului antic.

Din universităţile noastre nu a pornit un curent de valorificare a darurilor ce ni le-a făcut civilizaţia greco-latină. Nu a pornit pentru că acest aşezământ, absent dela îndatoriri de atâtea ori, absent până la a-şi trăda misiunea, nu a ştiut să dea o îndrumare , să stârnească interesul şi dragostea pentru clasicismul antic.

Ne-am mulţumit cu ce ne putea transmite cultura franceză sau germană, cunoştinţele noastre fiind mai întotdeauna de a doua mână. Contactul intelectualului român cu umanităţile greco-latine se face indirect, prin intermediari. Occidentul ne aduce acest serviciu. Şi este, desigur, mai uşor.

Românii, obişnuit, nu se gândesc la roade, ci la lucru în sine. Au o prea mare educaţie estetică....

Când vorbim de clasicismul antic se poate înţelege mai multe lucruri deodată. Două pot fi delimitate precis.

Pe deoparte este o metodă; pe de alta este o filosofie, dacă nu chiar o religie. Pentru noi Românii clasicismul antic are însemnătate din primul punct de vedere. Cât priveşte cea de a doua înfăţişare a lui, credem, structura noastră etnică nu ne permite să-l folosim din plin. Spiritualitatea românească se hrăneşte din adânci isvoare creştine

Ca metodă clasicismul antic ne poate fi de cel mai mare folos. Şi nu este deloc exagerat dacă spunem că superficialitatea culturii noastre se datorează în bună parte absenţii clasicismului.

Prin legătura directă cu această tradiţie milenară, tânărul intelectual câştigă o disciplină proprie. Mintea se luminează, elementele se organizează şi puterea de înţelegere se adânceşte. Educaţia intelectuală venită pe calea umanităţilor greco-latine, are însuşiri de neîntrecută precizie şi frumuseţe. Limbile, literatura şi filosofia antică folosesc nu numai intelectual dar şi estetic.

Tot ca metodă clasicismul antic mai poate rodi într'un fel. In cea mai mare parte, cultura occidentală, aşa cum o cunoaştem şi noi, este clădită pe tradiţia antică. Pentru a înţelege această cultură şi pentru a şti mai bine cu ce ne hrănim noi astăzi, fapta noastră cea mai firească este apropierea de isvoare, de cultura mediteraneeană. Clasicismul antic ne dă cheea deslegării a o seamă de aspecte moderne, cari altfel nu pot fi cuprinse. Înţelegerea începutului ne pune în stăpânirea a o seamă de categorii, pe cari ne întemeem astăzi.

Aceasta este însemnătatea ce o atribuim noi clasicismului antic, în legătură cu cultura română.

Legătura cu tradiţia antică ne poate face să crească şi valorile morale, dar pentru noi idealul uman, e mai departe.

Ernest Bernea

CE ESTE O CARTE. — Românii de astăzi, însetaţi de cultură pot fi împăcaţi. Au ce ceti la ei acasă. Industria cărţii româneşti este în plină desvoltare.

Că nu întotdeauna când apare o carte suntem în prezenţa unui fenomen de cultură, este lucru dela sine înţeles. Dar dacă azi apar atât de multe, nu trebue iarăşi să credem că faptul acesta este lipsit de însemnătate. Pe lângă unele ambiţii deşarte şi multe negustorii, trebue văzută desigur şi o reală nevoe de a da expresie dramei lăuntrice şi totodată setei de lumină ce a cuprins generaţia actuală.

Ce este o carte? In primul rând cartea este expresia sinceră a unui conţinut moral. Cine scrie cărţi din dorinţa de a se face cunoscut sau pentru a câştiga bani, acela a greşit. Chiar cea mai ştiinţifică şi pozitivă lucrare nu se realizează deplin decât cu condiţia de a fi ieşită dintr'o sete de adevărată cunoştinţă, dintr'o cucerire nouă a omului. Tot ce este în afară de acest ţinut al unei realităţi morale nu poate constitui o carte. Cineva poate înşela cu cărţile sale prezentul, dar niciodată nu va înşela istoria. Timpul lasă să cadă la fund, în anonimatul faptelor nesemnificative, tot ceeace nu reprezintă o valoare morală reală, tot ceeace nu s'a ridicat din conţinutul şi nevoile eterne ale fiinţei noastre.

In al doilea rând cartea este o operă de artă. Ea este produsul unui anumit meşteşug pe care nu oricine şi oricum îl poate stăpâni. Ca operă de artă o carte are regulele sale de realizare. Ca meşteşug ea cere pentru a putea fi adusă la viaţă, o deprindere proprie. Nu numai atât dar cere şi o anumită vocaţie. Artist şi meşteşugar bun nu poate fi oricine, dacă ursitele nu i-au pus în leagăn aceste daruri. După această constatare se poate vorbi de deprindere.

Cei ce cred că a scrie o carte este un lucru uşor, bazându-se pe «stil» sau alt «talent» se înşeală. Aceşti oameni judecă după forma exterioară, dacă nu chiar materială, a cărţii. Dar să nu confundăm lucrurile: aceasta e treabă de tipograf. Orice cunoscător al alfabetului poate, după această judecată, să facă o carte.

Ce este o carte? — Cartea este o *făptură*, cu viaţă şi cu înfăţişare proprie, este ceva «făcut» (de aceea cere meşteşug, artă) dar tot odată este o existenţă de sine stătătoare. De aceea adevărata carte trăeşte dincolo de existenţa vremelnică a autorului.

Numai în acest fel o carte are un sens şi are o viaţă. Fără înţelegerea acestor elemente truda noastră de a scrie cărţi se risipeşte. Şi din scriitorii români de azi, fie că fac ştiinţă, artă sau filosofie se pare că mulţi se trudesc de geaba.

Ernest Bernea

POLITICĂ ŞI ECONOMIE

ISTORIE ŞI ISTORICI. — Se crede în deobşte că cei cari s'au aplecat mult asupra trecutului prin însăşi meseria lor, aşa cum sunt

istoricii, înţeleg mai bine şi prind mai just sensul vremurilor. E firesc să fie aşa, deoarece trecutul cu evenimentele sale stă plin de învăţăminte şi de îndemnuri roditoare pentru ceeace va veni de aci înainte.

Totuşi sunt şi cazuri nefireşti, că aşa e omul: poate fi şi întors, poate fi altfel decât trebuie să fie. Nimeni nu are a se necăji din asta, pentrucă dacă pe frunte ne mărgineşte cerul — şi aci stă frumuseţea omului — pe tălpi ne stă prins praful păcatului şi sunt oameni cari dau întâietate tălpilor.

Dar ce e cu istoria? — Unii dintre cercetătorii trecutului cred că istoria începe cu strămoşii şi se opreşte la ei, cei de azi. Este o înţelegere obişnuită şi poate chiar cu rost pentru acei oameni cari şi-au dăruit zilele descifrării trecutului, adică istoricilor cari *fac ştiinţă*. Sunt însă istorici cari nu se mulţumesc să facă numai ştiinţă istorică, ci vor *să facă istorie* de-adreptul. Mai este suficientă înţelegerea de mai sus? Credem că nu. Şi iată de ce.

Atunci când cineva iese din bibliotecă şi trece în viaţă cu intenţia de a o îndruma, a considera istorie numai ceeace s'a întâmplat până acum şi această realitate trecută ca singura posibilă, este nu numai o lipsă de perspectivă, dar şi un păcat faţă de cei cari vrei să-i îndrumezi şi să le deschizi luminile unui viitor mai bun.

Dacă ceva a fost cândva într'un fel, aceasta nu înseamnă să fie tot aşa în eternitate. Existenţa unei forme istorice vii până ieri, nu îndreptăţeşte cu nimic părerea că ea nu poate fi înlocuită de aci înainte, din această cauză: «că a fost».

Un exemplu: Dacă a existat o idee austriacă şi o influenţă franceză în această ţară, nu înseamnă că nu poate fi aci o provincie germană. Ba chiar mai vârtos. De altfel cam tot aşa s'a întâmplat şi cu Bavaria pe care nimeni astăzi nu se mai gândeşte să o conteste ca provincie germană, aşa cum poate s'a întâmplat când Bismark a făcut ce-a făcut şi Hitler astăzi.

Un alt exemplu: Dacă noi Românii, în războiul de întregire am avut de duşmani pe unii şi de aliaţi pe alţii, să însemne asta că nici când lucrurile nu se pot schimba şi că trebue să rămânem în aceeaş formaţie pe vecie? Nu deloc, căci dacă a fost aşa poate fi şi altfel. Căci nu o legătură trecută poate să ne îndrepte gândul şi fapta noastră, ci *numai o legătură vie*, de mare rodnicie pentru viitorul neamului. Dacă ea a existat, cu atât mai bine; dacă nu a existat va exista de aci înainte. Fapta noastră de azi nu poate avea decât o îndreptăţire: *aceea de a ne salva neamul*.

In acest fel istorie nu mai poate însemna trecut, ci înseamnă *existenţa însăşi a neamului în eternitate* Istorie înseamnă şi faptele strămoşilor, dar totodată şi viitorul deplin al neamului. Fapta îndrumătorului de azi, trebue să fie pe linia marilor momente când neamul s'a smuls din necunoscut, dar totodată ea trebue să cuprindă cu mare densitate, ceeace va creşte peste noi, de aci înainte, pentru slava lui Dumnezeu şi destinul neamului acesta.

Tudor Codreanu

PENTRU DESVOLTAREA ECONOMICA A ŢĂRII. — Vieaţa economică a naţiunii, peste măruntele interese izolate şi condiţiile de moment, este chemată, după cea mai firească lege de existenţă a urma, în toate, linia organică a desvoltări marilor interese obşteşti. Ea nu poate fi şi nu poate rămâne la voia întâmplării unei politici, când capricioasă, când fără orizont sau pornită numai a satisface nevoile izolate ale unor ramuri în dauna altora, ducând întreaga economie a ţării la aspectul, atât de nefiresc şi păgubitor, al unei economii de cârpeală. Şi cu atât mai puţin la îndemâna jocului liber a deosebitelor interese de grup, în faţa lipsei oricărei organizări economice înlăuntru şi a oricăror măsuri de apărare în afară.

Desvoltarea de până acum a economiei noastre naţionale ne poate arăta, cu dovezi grăitoare, unde pot duce asemenea orientări şi cât de păgubitoare pot fi ele pentru întreaga aşezare a vieţii de stat. Pe urma lor suntem, înăuntru, la dispoziţia, ruşinoasă, a exploatării neeconomice şi prădalnice a bogăţiilor noastre naturale, în slujba unui sistem de schimb în

care lipsa de pieţi organizate a creiat şirul negustorilor, cei mai mulţi străini, îmbogăţiţi din preţuri de speculă în dauna unui consumator fără apărare şi-a unei masse ţărăneţşi producătoare, deasupra cu organisme puternice de trusturi şi carteluri, cu o agricultură sărăcită şi cu un standard de vieaţă cât mai scăzut şi rusinea unor sarcini de stat tot mai grele. Pe urma lor suntem, în afară, la discreţia marei finanţe, care a reuşit să ne ia numai ca dobânzi un sfert întreg din bugetul chiverniselii noastre, la dispoziţia industriei capitaliste străine, care ne vinde cu preţuri de monopol produsele sale şi în faţa unei politici a comerţului exterior fără unitate şi folos obştesc.

Asemenea consideraţii ajung a ne arăta cât de necesară poate fi pentru noi o judecare a întregei desvoltări economice de până acum şi o aşezare pe baze unitare a politicei de stat pentru a da o îndrumare nouă şi temeinică economiei ţării.

Tocmai de aceea nicicând ideea consiliului superior economic nu a putut apare mai evidentă, la noi, ca acum. Rostul pe care-l are de îndeplinit un asemenea aşezământ este de cea mai mare însemnătate. Pe lângă faptul că este chemat a fi un organ permanent cu scop consultativ în legiferarea economică pentru a asigura o politică bazată pe nevoile reale ale economiei naţionale, acest Consiliu Economic este chemat a fi şi forul de îndrumare şi coordonare a tuturor măsurilor cari privesc vieaţa noastră economică. El este chemat a alcătui adevăratul Statut neschimbător al economiei româneşi şi-a avea în grijă punerea de acord a problemelor economice cu marile probleme ale desvoltării naţionale.

Pentru toate acestea, lucrările şi activitatea Consiliului trebue să plece, în orice formă, dela studierea temeinică a realităţilor economiei româneşti. Consiliul nu poate preconiza măsuri de viitor şi fixa criterii de desvoltare unitară şi organică fără a pleca dela împrejurările evoluţiei istorice şi dela înfăţişarea actuală a rosturilor economice locale. Cum o cercetare a cadrului, structurii, raporturilor şi orientării economiei româneţşi lipseşte cu totul sau nu priveşte decât aspecte disparate, Consiliul va trebui să organizeze în sânul său, pe plan larg, un centru de documentare şi cercetare ştiinţifică, care să adune şi să prelucreze tot materialul informativ necesar, făcând un adevărat inventar critic al înfăţişări economiei româneşti în timp şi spaţiu. Numai aşa va putea reuşi să aibe la îndemână date obiective şi reale pentru o îndrumare nouă şi-o aşezare temeinică, ce este chemat să înlesnească vieţii economice româneşti.

Intenţia legiuitorului de a reorganiza Consiliul Superior Economic, existent prin legea de înfiinţare din 29 Aprilie 1936 şi de a-i da un rol cu totul nou prin însărcinarea de a alcătui un plan economic general, aşa cum prevede decretul-lege de reorganizare, vine să confirme cât mai îmbucurător aşteptrilor noastre, punând instituţia în mijlocul unor rodnice rosturi viitoare.

Ion Veverca

DREPTATEA SOCIALĂ. — Politica, în înfăţişările dela noi, are partea ei în născocirea formulelor care vor să definească aşezările social-economice probabile, în numele cărora «*adversarii*» îşi poartă ideologia lor. Acesta, desigur ar fi un lucru pentru care nu s'ar putea aduce nici o învinuire celor ce o fac, atâta vreme cât la baza afirmaţiunilor ar sta respectul adevărului. Vulgaritatea politică şi lipsa de respect a oamenilor, au dat însă o altă culoare lucrurilor. Teama de a nu fi cumva scoşi definitiv din rândurile exploatatorilor bugetelor Statului, pe care este foarte uşor să le administrezi atunci când chiverniseala lor se leagă mai puţin de nevoile neamului şi mai mult de interesul personal, dă o îndestulătoare înţelegere mâniei ce a cuprins sufletul foştilor noştrii conducători.

Ca lucrurile să poată merge bine pentru toată lumea se impune un sentiment de dreptate.

Conceptul economic pe care ne întemeiem? Acelaşi pe care se întemeiază şi speriaţii pomeniţi mai sus.

Tot respectul proprietăţii individuale, cu o îndreptăţită funcţie socială, ca şi pentru liberalii

de astăzi, despuiată însă de acel «a abuza» al clasicilor liberali de ieri. Politică socială tot aşa cum o prevede toate «programele» politice, cu deosebire că nu mai rămân însă întocmite numai pentru alegeri cum era înainte vreme.

După câte ştim avem una din cele mai înaintate legislaţii în materie muncitorească din câte există, operă a guvernărilor de până astăzi. Este adevărat, *că rezultatele ei*, după câte ştim, nu sunt la înălţimea legilor cari o orientează. Cauzele sunt de căutat în stările politice şi morale dela noi.

Politica de ridicare ţărănească, pentru a se putea naşte o adevărată civilizaţie românească, cu respectul proprietăţii individuale, cu reformele ce sunt aşa de necesare astăzi aici şi o atmosferă de muncă adevărată în direcţia ridicării producţiei agricole, sunt imperative economice de neînlăturat.

Nevoia adaptării preţurilor industriale la cele agricole, care cere un program de realizări, se pare că a fost o necesitate continuă, afirmată de toate guvernările trecute şi nerealizată încă. In drumul preocupărilor de ridicare al standardului de vieaţă al ţărănimii noastre este o problemă de organizare economică, agricolă şi industrială şi ea la fel cere o grabnică rezolvire.

O repartiţie mai egală a venitului naţional poate fi un program de politică socială, *în interesul consolidării unei întregi societăţi*, şi credem o atitudine de solidaritate nu numai socială, dar şi naţională.

Stârpirea afacerismului şi îmbogăţirile în 24 ore, un program de *dreptate socială* şi de onestitate, de respect a oamenilor depăşesc problemele de economie pentru a intra direct în cele etice.

Legi de revizuire ale averilor ne-au fost date şi în guvernările trecute. Insă, într'o ţară care până mai ieri, partidele politice s'au onorat public cu trimeterea la puşcărie a partizanilor, noi am constatat doar *inutilitatea legilor*, legi cari nu-şi capătă viaţa decât prin omul pus să le aplice. Şi poate singura vină a spiritului de dreptate care stăpâneşte, a pus pe sufletul românesc azi, să fie aceia de a smulge din rădăcini mănoasele holde ale îmbogăţiţilor de peste noapte.

Credem, cu înfrigurările unei religii, în nevoia unui ideal moral în organizarea vieţii româneşti. Trebue să luptăm pentru a se reda definitiv încrederea unui neam în el însăşi, pentru neîntârziata sa realizare materială şi morală.

Gib. Economu

ŢARĂ ŞI NEAM

ŢARA OLTULUI. — In partea nordică a munţilor Făgăraş este aşezată una din cele mai frumoase «ţări» ale pământului românesc. Prinsă din toate părţile de munţi şi dealuri, Ţara Oltului, deşi întinsă, capătă o suprafaţă precisă şi un caracter propriu. La nord, dincolo de Olt, se ridică dealurile «Ardealului», la răsărit munţii Perşani, la sud lanţul puternic al Făgăraşului, iar la răsărit ochii se opresc în o seamă de culmi puternice din apropierea Sibiului.

Mergând pe malul Oltului priveliştea este stăpânită de crestele aşezate paralel şi împletite în capete, ale celor mai mari şi mai alpini masivi din munţii noştri. In dimineţele de vară la răsăritul soarelui, crestele apar limpezi, iar truchiurile lor împădurite, întunecate şi încinse cu brâe albe de ceaţă. Către amiază se ridică pe frunţi, cununi de nori fragezi. Mai plini de îndemn şi frumuseţe sunt însă seara la apusul soarelui. Intreg lanţul pare o adunare de fiinţe gigantice de o culoare vânătă închisă, cu spinările întoarse către cea din urmă rază de lumină. In masa aceea de albastru întunecat, străbate către vârful Negoiului sau Viştei mari, câte o rază de lumină roşcată, dând crestelor ultima mbrăcăminte domnească, înainte ca ele să intre în taina bolţii înstelate, în tăcerea căreia umblă nestânjenite fiinţele luminate sau întunecate ale ţăranului făgărăşan.

Ţara Oltului, privită de pe crestele munţilor are cu totul o altă înfăţişare. De aci priveliştea este netedă şi luminoasă ca o despicătură de soare între nori negri de vară. Intinderea ţării apare ca o pânză vărgată în care galbenul

lanului de grâu copt predomină. Din loc în loc, flori verzi — satele — fixează puncte de reper şi dau o atmosferă mai veselă priveliştei.

Frumuseţea e mare, dar şi munca e grea. Pe toată întinderea aceasta atât de proprie, aparent, agriculturii, găsim acelaş pământ sărac, bolovănos, în care plugul intră cu greu iar substanţa ce hrăneşte bobul grânelor nu este îndestulătoare. Oamenii locului fac îngrăşăminte şi irigaţii pământului dela care, aşa sărac cum e, aşteaptă ei hrana de peste an.

Unele din aşezări sunt totuşi înstărite, mai ales cele de pe malul Oltului, cari au aspecte evoluate sub influenţa oraşelor Braşov-Sibiu, cari stau la capetele liniei ce străbate Ţara Oltului. Satele de sub munte sunt sărace şi cu un caracter mult mai arhaic, ceeace le face să fie mai interesante pentru cunoaşterea vechii noastre civilizaţii săteşti.

Intre frumuseţea naturii şi îndărătnicia pământului, ţăranul oltean, cum îşi spune singur, se ridică puternic, cu voinţa de a înfrânge greutăţile. Frumuseţea priveliştei locale şi asprimea muncii, îi dau însuşiri morale asemănătoare, de tărie şi neînduplecare. Oamenii acestor locuri sunt credincioşi, harnici şi cuviincioşi. Frumuseţea fizică, de o rară expresie la copii, stă în legătură cu frumuseţea morală pe care o găsim vie în aceşti oameni şi în tradiţia lor străveche.

Această tradiţie nu are numai un caracter etnic, ci şi unul istoric. Mândria şi conştiinţa ţăranului din Oltul făgărăşan este şi o expresie a trecutului voevodal de pe aceste locuri. Dela Mircea cel Bătrân până la Brâncoveanu, Ţara Oltului a stat sub o continuă influenţă a Ţării Româneşti din sud şi anume în vremurile de înălţătoare pildă ale acesteia din urmă. Bisericile şi mânăstirile Brâncovanului, cetatea din Făgăraş legată de sbuciumata şi scurta, dar tot aşa de rodnica viaţă a lui Mihai Viteazul, păstrează încă vie amintirea marilor voevozi români.

Oamenii din Ţara Oltului sunt «boeri» şi femeile lor «borese» adică boerese, ceeace nu e lucru de mică însemnătate morală, chiar dacă social, astăzi, nu mai înseamnă nimic.

Ţara Oltului este un loc de mare frumuseţe şi învăţătură românească. Apropierea de fiinţa sa fizică şi morală ne dă cunoştinţe dar şi omenie.

Ernest Bernea.

TIMIŞOARA. — Cu măreţia unui trecut plin de fapte cutezătoare şi amintirea ceasurilor de supunere sub mâna apăsătoare străină, Timişoara s'a vrut în noua vieaţă a întregirii româneşti inima unui ţinut, care niciodată n'a uitat să ceară, fie şi pe nedrept, pentru el, un loc de frunte. Măcar de astădată umbra zidurilor peste firul de vrajă a chemării celor ce au fost cu Ioan Corvinul de «Uneade» şi cu Matei Regele, cu Pavel Chinezu uriaşul şi cu Doja, aşteptau revărsarea unui conţinut local oprit par că prin destin în această aşezare unde altădată, pe locul apelor retrase din «marea cea albă», urmele colonilor Romani au lăsat temelia acelei «Zambara» din care a rămas Timişoara. Numai că din pricina aceleiaşi istorii, sufletul locurilor bănăţene se retrăsese din şesul mănos la poalele munţilor în părţile Caransebeşului şi pe Valea Bistrei, pe drumurile Almăjului şi în Caraş, să păstreze ce nu putea rămâne dintr'o cotropire care pe deasupra însemna şi faţa unei civilizaţii greoaie şi plină de forme pentru simplitatea omului întreg. Oraşul Timişoara s'a văzut aşa, dela început, într'un cadru pe care-l moştenise dela o întreagă vieaţă apusană, cu străzi îngrijite, clădiri de cea mai potrivită linie, cu o rânduială socială din care se vedea bunăstarea şi plăcerea traiului uşor în forfota vieţii de afaceri, cu semnul coşurilor de fabrică şi magazinele frumoase, dar cu o lume de muncitori, negustori, bancheri, avocaţi şi rentieri adunată de oriunde, mişunând în cafenele şi pe străzi, o lume pestriţă care se înţelegea într'o limbă de cea mai curată frăţie evreo-maghiară, cu stilul advocăţesc şi iezuit al celor atât de numeroşi şi curtenitori protectori ai unei dreptăţi pierdute în faţa legilor pe cari o naţie, le ea acasă, nu le putea pricepe.

Vremea care a trecut de atunci sub stăpânirea cea aşteptată a Românilor a schimat din înţălesul acesta cu strădania de a cuceri poziţiile pierdute. Timişoara n'a putut deveni, totuşi, un *centru* decât pentru aceiaşi faţă de civilizaţie adusă, cu toată lipsa simţită a unei închegări de suflet propriu. De unde şi, peste toate, cu o aparenţă forţată, lipsa unei adevărate înfloriri de veaţă nouă. Măreţia unui suflet de voită dârzenie şi neîntrecută mândrie cu partea sfătoasă a unei minţi deschise stau, pentru inima acestor locuri bănăţene, străine în faţa porţilor pe care cetatea nu şi le poate deschide. De aceea e şi acum oraşul cel mare al Banatului aşa de puţin bănăţean şi aşa de mult fără Bănăţeni.

Intr'o plimbare ce o faci vezi aceleaşi străzi îngrijite, clădiri frumoase, simţul pentru tot ce e ordine, alături de multele magazine şi galantare ce-ţi spun de o industrie locală, fără a putea uita începutul monumental în plin centru a catedralei noui, faţa fără stil a unui teatru cu trupe atât de ocazionale sau frumoasele biserici ortodoxe din cele două cartiere mărginaşe, cu toate locurile goale şi străzile noui de vile în care vezi uşor grija de parveniţi cu mândria firească a ocupantului.

Te mâhneşte stăruinţa unei lumi amestecate, vieaţa cafenelelor cu atâţia străini şi mai ales vorba atât de împletită în jargon, pentru care graiul nostru nu a putut cuceri nici administraţia. Şi te miri cum într'o asemenea lume aşa de bogată în averi şi aşa de săracă în vieaţă adevărată, trăesc între toţi, un Sabin Drăgoi un Miu-Lerca cu frumuseţea graiului în viersuri prea gingaşe.

Rămân în această Timişoară totuşi câteva lucruri: a) un centru, firesc, de afaceri din care se revarsă bogat, peste graniţă, inima de aur a locului în vagoane şi şlepuri de grâu şi multele rânduri de vite frumoase; b) un centru industrial, cu fabrici numeroase şi bune produse de calitate; c) un centru gospodăresc local, în care comuna a putut da pilda unor întreprinderi model; d) un centru sportiv, cunoscut în neîntrecute formaţii de foot-ball.

Şi mai mândru, ca o mustrare, zidurile cele istorice cu amintirea strălucirii unei vieţi apuse, şcoala cea nouă a inginerilor ieşită din truda unui om ca Traian Lalescu, alături de sforţarea de acum a unui om de talent într'un conservator de muzică fără roade şi grija migăloasă a unui pasionat ca Ioachim Miloia pentru un muzeu al Banatului, cu o mână de cărturari grupaţi cu D-rul Gropşoreanu în jurul Institutului Social Banat-Crişana şi o seamă de tineri ca Profesorii Vinţan şi Stoicanescu cu o naivă dârzenie pentru lupta crezului de desrobire românească.

Eu cred totuşi că numai când sufletul retras la munte va cobori, fără sfială, în şesul pustei să-şi reverse cuprinsul se va putea aştepta isbânda cauzei. Atunci va începe şi vieaţa de fapt a Timişoarei. Până atunci Timişoara rămâne la Vestul Ţării un oraş frumos. Dar numai atât. Şi să te ferească Dumnezeu de o frumuseţe în care lipseşte rodul vieţii.

Ion Veverca

SATUL ROMÂNESC

SUFLET ŞI PORT. — Ultimele cercetări scot în lumină un fenomen, căruia nu i s'a dat importanţa cuvenită. Anume s'a constatat că neamul românesc a început să-şi schimbe portul. Şi când afirmăm aceasta ne gândim la îmbrăcămintea neamului, a ţărănimii. Portul în general, — luat în adevăratul lui înţeles, — nu este un fapt material, cum greşit cred unii, ci un *fapt moral*, adică o expresie a omului. Din care cauză schimbarea lui corespunde unei schimbări sufleteşti, deci unei schimbări de viaţă lăuntrică. Şi apariţia acestui fenomen într'o colectivitate înseamnă o răspântie. Iar ca determinare, de obiceiu, trebue să fie vorba oespre o înrâurire venită din afară, care s'a produs întâi asupra sufletului.

Dacă într'adevăr neamul românesc îşi schimbă portul, e oarecum o dovadă că se află astăzi în faţa unei răspântii. Iar urmărirea atentă a acestui fenomen, înlesneşte lămurirea unor probleme de ordin moral.

Că între suflet şi port sunt raporturi aşa de strânse, ne stă dovadă trecutul cu schimbările

iui de natura aceasta. E de ajuns să constatăm urmările pe cari le-a avut influenţa Apusului dela începutul secolului XIX, când *oraşele* noastre, odată cu schimbarea felului de viaţă, şi-au pierdut portul. Până la data aceasta, în principate, îmbrăcămintea orăşenilor a stat sub înrâuriri orientale. La început o înrâurire bizantină, mai târziu polonă, turcească şi apoi rusească. Aceste influenţe succesive au fost în strânsă legătură cu raporturile spirituale, politice şi comerciale dintre aceste popoare. Dar tot timpul acesta, de influenţă răsăriteană, felul de viaţă al oraşelor a fost răsăritean. Când civilizaţia burgheză şi-a făcut loc în aceste părţi, schimbarea portului la oraşe a devenit o necesitate. Astăzi, după o sută de ani de veţuire între zidurile oraşelor, se extinde în lumea satelor. Dar dece extinderea a întârziat aşa de mult? Pentrucă satul a trăit în totală izolare. Legături nu erau de cât întâmplător între aceste două lumi cu totul deosebite. Prin urmare nici o înrâurire mai durabilă nu şi-a putut face loc. Satul a crescut organic, reuşind astfel să păstreze nefalsificată comoara simţirilor româneşti, cu toate că vremurile l'au purtat, de prea multe ori, pe căi nespus de grele.

Portul românesc e o bogăţie sufletească, care oglindeşte, într'o bună măsură, simţul artistic al neamului şi curăţenia lui lăuntrică. In felul cum e împodobit portul românesc şi în felul întocmirii sale, se găseşte o strânsă apropiere de frumuseţia naturii în frăţietatea căreia a vieţuit. Aceste însuşiri şi tot ceea ce îl deosebeşte de portul altor naţiuni, au rămas mereu aceleaşi. Imbrăcămnitea ţăranului de astăzi e prea puţin schimbată faţă de timpurile de începuturi ale neamului românesc. Pe alocurea se găsesc chiar multe asemănări cu portul dacic. Aşa de pildă regiuni din Banat, Maramureş, Haţeg, etc., ne sunt mărturie. Modificările cari i s'au adus în decursul vremurilor privesc mai mult calităţile materiale, de cât natura sa estetică. Ele au luat naştere din tendinţa omului spre frumos şi, într'o oarecare măsură, spre durabil.

După războiu, raporturile între orăşan şi sătean au luat altă înfăţişare: mai ales datorită comerţului, industrializării multor regiuni şi chiar mijloacelor de comunicaţie. Deasemeni năvala spre oraş a marelui număr de săteni, în căutarea unei vieţi mai puţin aspră, a avut o înrâurire însemnată. Fiindcă la înapoiere duceau şi continuă să ducă cu ei haina şi obiceiurile împrumutate dela burghez. Aşa dar satul a fost pus în astfel de împrejurări în cât forţat trebuia să iasă din izolarea în care a trăit de când îl cunoaşte istoria. Urmările sunt regretabile. Satul îşi schimbă îmbrăcămintea sa frumoasă şi odată cu satul, neamul românesc întreg îşi pierde portul său naţional.

Despre împiedicarea desfăşurării acestui fenomen, nu poate fi vorba, deocamdată. Şi până la ce punct se va întinde, deasemeni, e greu de prevăzut. Dar cine ştie ce ne vor mai aduce vremurile noastre de răspântie! Prin românizare, este posibilă o apropiere a oraşelor de portul naţional. Bineînţeles, ar fi nevoie de o schimbare a formei, adică de o adaptare la condiţiile de viaţă orăşenească. In momentul când intelectualul va simţi românește, multe din înfăţişările străine de astăzi, vor fi părăsite, pentru că nu vor mai corespunde stării lui sufleteşti. — Nu cumva tendinţa vremurilor e aceasta?...

Gheorghe Neculoiu

OAMENI CARI AU FOST

EFTIMIE MURGU. — Cartea lui Bogdan-Duică publicată de curând de Academia Română [1]) este un act de dreptate ce se face, fără Bănăţeni, cam târziu sufletului lui Murgu. Uitat şi mai adesea nebăgat cum se cuvine în seamă de istorici, Murgu a trăit măreţ doar în zestrea de legendă a luptelor politice din Banat, mai vârtos în inima ţăranilor pentru cari s'a ştiut frate. Povestea vieţii lui ne arată, însă, cu atâtea dovezi grăitoare, că, peste sforţările politice ale colţului său de ţară, acest Bănăţean s'a legat de rosturi mult mai înalte şi însemnate în lupta de afirmare a întregei istorii româneşti

1) G. Bogdan-Duică: Eftimie Murgu. Bucureşti 1937. Academia Română. Studii şi Cercetări XXXI. 223 pag.

din veacul al 19-lea. Nu numai cu neastâmpărul aprins de răscolitor şi conducător de mase, ci şi cu puterea unei minţi ascuţite, cu viziunea unei gândiri măreţe şi cu duhul unor convingeri drepte. In el se împreună, cum foarte rar, cele două drumuri ale cugetătorului politic, rodind în fapte cari sunt ale tuturor şi cari rămân, oricând, temeiuri în lupta de mărire a neamului.

Pornit dintre ţăranii Rudăriei Almăjului, cu instinctul omului dela munte, neprefăcut, sfătos şi trecut apoi prin şcolile înalte ale Budapestei. Murgu a rămas toată viaţa ceeace era de fapt: ţăran cu ştiinţă temeinică de carte, ridicat de soartă în fruntea vieţii, spunându-şi cuvântul pentru toţi şi pentru legea rostului său însăşi.

Iată-l în capitala Ungariei, în lumea străină, tânăr de curând licenţiat în drept după ce făcuse studii amănunţite de filosofie, mândru şi jignit, vrednic de neamul său, punându-se în războiu cu un Sava Tökölyi, sârb fanatic, care sub vraja panslavismului, aruncase într'o scriere în nemţeşte insulta obişnuită că Românii nu sunt de origine romană, vroind prin aceasta să nege, cum se căuta pe atunci de toţi vrăjmaşii, continuitatea aşezării noastre în Dacia, îndreptăţind încercările de desnaţionalizare şi şovinism începute în Ungaria. Murgu îi răspunde prin a sa «Widerlegung», cu argumente cuceritoare, viu, polemic, în care cugetarea filosofică se întregeste cu ironia şi sufletul cald şi iubitor de dreptate.

Intâlnim în această scriere idei şi adevăruri cari ni se par de mare însemnătate pentru înţelegerea şi ideile cari circulau în acea vreme. Ele răspund la întrebări ce nici acum nu şi-au primit pe de-a'ntregul deslegarea. Iată, bunăoară, problema existenţii şi legăturii neamului, sau aceea a culturii limbii naţionale, a poezii şi cântecului popular. Murgu merge, peste teorii, cu instinctul său în inima lucrurilor şi caută temeiul cel adevărat. Neamul este, pentru el, nu ceva întâmplător, ci o existenţă veşnică, o existenţă de destin. Omul face parte dintr'un neam ca o ursită a vieţii sale proprii. Nu printr'un act de apartenenţă formală sau printr'o lămurire de conştiinţă momentană. De aceea, nu e de-ajuns a vroi să fi ceva şi nici a crede în ceva când nu poţi. De geaba caută Sârbii să dovedească că sunt Sârbi Românii cari au uitat româneşte. Aceştia sunt Sârbi «tot atât pe cât este Francez un Rus care vorbeşte franţuzeşte». Omul este legat pe veci, fără voia sa, de firea naţională. Renegaţii pot, cu deosebire prin schimbarea limbii, să ia o înfăţişare de suprafaţă, poate uneori destul de amăgitoare, dar nu pot nicicând şi nicicum exprima autartic naţia adoptată. Pentru motivul că o naţie nu se poate adopta. Nu te faci, ci te naşti ceeace eşti. Limba este, însă, totuşi o expresie a firii naţionale, prin care îţi tălmăceşti gândurile şi simţimintele vieţii. Murgu cere, de aceea, cultura limbii prin curăţirea de orice vorbe ce nu sunt proprii organismului ei şi îmbogăţirea pe cale firească.

Iată-l pe Murgu, la puţină vreme după acest răspuns, plecat din Budapesta, între ai săi, în Moldova, profesor de Filosofie, unde, pe urmele lui Lazăr, dă avânt cugetării şi caută pentru prima oară să tălmăcească în româneşte lecţiile cu problemele încurcate de Logică. Cu sufletul plin de căldură, cu dorinţa de a face cât mai mult bine pentru neamul pe care-l vroia pe calea culturii şi-a libertăţii naţionale, Murgu se vede aci, ca şi Kogălniceanu, dascăl al naţionalismului românesc. cu conştiinţa deplină că îndeplineşte, ca Lazăr, un apostolat la fraţii săi. Ideile şi simţimintele sale rodesc în sufletele tinerilor, şi un Ion Ionescu dela Brad sau un Neofit Scriban îi poartă convingerile sufletului în toată partea vieţii lor de mai târziu. Dascăl de şcoală şi energie românească, ţărănească, acesta a căutat să fie, între elevii săi, Murgu.

Plecat la Bucureşti, continuă aceiaşi activitate de dascăl al filosofiei cu elevi celebri ca Nicolae Bălcescu. Câte gânduri ale acestui şcolar nu-şi găsesc isvorul în cugetarea învăţătorului! Aci, la Bucureşti, Murgu se întâlneşte cu planurile Câmpineanului. Cu temperamentul său focos, se amestecă, nu numai în gândurile şcolarilor, ci şi în complotul revoluţionar dela 1840 cu Vaillant, Dimitrie Filipescu, Marin, Telegescu. Programul complotului cuprinde

multe din convingerile sale politice, unele cu însemnate urmări în aşezarea statului.

Ca răsad al satelor de munte din frumoasa Vale a Almăjului cărăşan, cu vigoarea şi curăţenia ţăranului aşezat vânjos în viaţă, Murgu nutrea dela început convingeri de libertate, dreptate, cinste şi demnitate. Era, în toate, Român cu ardoarea care merge până la a nega tot ce e de alt neam: cu încredere nesfârşită în tăria neamului şi în chemarea sa pe lume. Ura, prin instinct, civilizaţia cosmopolită, lumea oraşelor, viaţa burgheză, confortul şi trândăvia cocoţată sus în privilegii şi caste. Visa o «Românie nouă», cu ţărani liberi, cu oşteni viteji, muncitoare, urând luxul şi maimuţăreala străină, cu demnitate în afară, clădită pe o cultură purtătoare a sufletului local şi pe o civilizaţie sătenească, organică, cu o viaţă economică neatârnată şi închisă în graniţele naţionale. Era raţionalist şi democrat în cel mai curat înţăles al originei româneşti al acestor convingeri.

Expulzat din ţară, Murgu îşi caută drumul între Românii din Banatul său, luptând cu ei pentru aceleaşi convingeri. Persecutat, înfundând închisori, nu încetează a purta în adunări, în parlament, în jalbe colective, glasul tuturor fraţilor săi, împotriva ierarhiei sârbeşti, robiei economice a grofilor şi libertăţii naţiei româneşti în Ungaria. Vestite rămân, din acest timp, adunările poporului dela Lugoj la 3 Mai şi 15/27 Iunie 1848.

Când a început să înţeleagă că luptele sale cad în faţa trădării propriilor fraţi a primit, cu resemnare, agonia. Flacăra sufletului său îl mistuia restras. Şi-aşa a murit în toiul apăsării străine, în capitala ungurească unde visase drepturi pentru ai săi, cu gândul la partea ce o aduceau lucrurile, măreţ, ca o răsplată, dincolo în Principate.

Murgu merită pentru viaţa aceasta alt loc în inima noastră şi în istoria neamului, pentru care a lucrat fără precupeţirea vieţii şi suferinţii îndurate. Cei de astăzi îi datorăm preţul atâtor frumoase nădejdi pentru tot ce noi înşine credem pentru ţara şi neamul românesc.

Ion Veverca.

CĂRŢI ŞI REVISTE

TRAIAN BRĂILEANU: *Sociologia şi arta guvernării.* Despre profesorul de sociologie dela Cernăuţi şi activitatea sa se poate scrie mult. Ceeace ni se pare mai caracteristic, este că ştiinţa sa a stat întotdeauna în slujba problemelor româneşti şi anume pentrucă acest om s'a aşezat cu mintea sa în inima lucrurilor, nu la periferia lor, cum e cazul altor sociologi români «cu renume mondial».

Sociologia şi arta guvernării, ultima carte a profesorului Brăileanu constitue una din cele mai rodnice lecturi pentru intelectualii noştri. Este aci o sforţare de gând românesc. Dăm titluri din cuprins: *Sociologia şi arta politică. Elitele, Educatorii şi tineretul, Ţăranii şi muncitorii.*

Studiile şi articolele din cuprins au apărut în mai multe reviste, cu deosebire în «Insemnări Sociologice». Recomandăm în deosebi tineretului, această carte.

D. PROF. S. MEHEDINŢI a tipărit în cursul anului acesta un manual de *Geografie umană şi politică*. Este o lucrare premergătoare alteia mai mare, *Ethnos*, care va însemna pentru etnografia românească ceeace a însemnat *Terra* pentru geografie.

Deocamdată, pentru uzul elevilor şi studenţilor, d-sa a tipărit această carte de proporţii mai mici, pe calea căreia tineretul se poate iniţia în domeniul atât de vast al antropogeografiei şi etnografiei.

Datele strict necesare şi stilul simplu în care se înfăţişează, o fac nu numai o carte instructivă dar şi plăcută.

D. PROFESOR SEXTIL PUŞCARIU publică în «Revista Fundaţiilor Regale», un foarte interesant studiu: *Gândirea linguistică şi gândirea filosofică*. Lămurirea teoretică şi învăţătura practică se împletesc în tot cuprinsul acestui studiu.

Roadele cetirii sunt bogate.

RADU I. PAUL: *Viaţa estetică*, volumul II. Suntem în faţa unei lucrări de dimensiuni mari, în care sforţarea de gând propriu se ajută cu ştiinţa. Pentru o judecare dreaptă, seriositatea lucrării ne cere un răgaz sufletesc şi de timp. Vom însemna deci pe larg mai târziu şi anume asupra ambelor volume.

I. M. NESTOR a tipărit în fascicolă, capitolul I dintr'o lucrare mai mare: *Introducere la o psihologie experimentală*. Este aci un început positiv, de realizări viitoare, în care munca neobosită a acestui cercetător de laborator capătă expresie. E bine ca experienţa repetată şi îndelungă, cum este aceea a d-lui Nestor, să poată folosi şi altora. In acest fel tipărirea acestei lucrări este îndreptăţită.

ANTON GOLOPENŢIA: *Die Information der Staatsführung und die überlieferte Soziologie*. Teză de doctorat susţinută la Universitatea din Leipzig. Autorul ei, alături de Traian Herseni, este singurul tânăr rămas lângă d-l Gusti care poate aduce contribuţii culturii româneşti, atât de improvizată de oameni fără înţelegere şi deseori fără moralitate.

Lucrarea cuprinde o înfăţişare cu date noui a unei vechi şi favorite teme Gusti-ene: ştiinţă şi reformă socială.

Interesante datele în legătură cu mişcarea sociologică germană contemporană.

COLONELUL ZAGORIŢ, cunoscut prin lucrările sale asupra cetăţilor dacice din Haţeg, publică o broşură în care încearcă printr'o seamă de date statistice să dovedească absurditatea revizuirii graniţei de vest. In anexă, nouă hărţi pe calea cărora datele pot fi cetite mai cu uşurinţă, ne pun în lumină situaţia etnică, religioasă, economică şi politică a ţinuturilor de peste munţi.

O broşură de mare interes.

D. MURARAŞU: *Eminescu în faţa criticei literare*. O conferinţă ţinută la Focşani, tipărită în «Tradiţie şi actualitate românească», anul 1936. D-l Murăraşu unul din cei mai buni cunoscători ai lui Eminescu, om de multă circumspecţie şi metodă, face pe deoparte un istoric al atitudinei pe care a luat-o critica în faţa operilor marelui poet şi totodată pune la locul lor pe o seamă de «anonimi» contemporani între cari Eugen Lovinescu şi G. Călinescu sunt cei mai de frunte vinovaţi, faţă de ceeace a însemnat Eminescu pentru literatura şi neamul nostru.

GH. VRABIE: *Mesianism ardelean*. Pagini din istoria culturii, cu un caracter nu numai intelectual ci şi educativ. Sunt prezentaţi o seamă de învăţători de carte şi de românism ardelenii: Ion Popescu, Ştefan Neagoe, Salomon Haliţă, Stroe Belloescu.

Lucrarea profesorului Gheorghe Vrabie arată cât de mare a fost apostolatul ardelenilor şi cât de mult au contribuit ei, chiar atunci când nu sunt nume prea cunoscute, la desvoltarea culturii şi mai ales conştiinţei naţionale româneşti.

ŞERBAN V. IVANCEANU: *Delle associazioni sevversive od antinazionali* — 1937. Teză de doctorat la Universitatea din Roma. Problemă juridică tratată în deosebi cu privire şi în spiritul aşezării statului italian fascist.

RADU GYR a tipărit în editura Cărţii Româneşti, un nou volum de poesii: *Cununi uscate*. Surpriza ne vine nu din partea lui Radu Gyr, ci din partea editurii, care în vremea din urmă a mai făcut să apară şi o culegere de Virgil Caraianopol. Căci, pe câte ştiam, Cartea Românească, marea negustorească autohtonă, nu era în prea buni termeni cu poeţii. A frânt o opinie.

Radu Gyr, ca întotdeauna, bogat în teme şi în metafore. Cetirea poemelor din acest volum trece sufletul prin toate gamele de simţire ale neliniştei şi bucuriei. Radu Gyr, este un cântăreţ al vieţii în toate variaţiunile şi tainele ei.

Vom reveni pe larg.

G. TUTOVEANU cunoscutul poet bârlădean, a tipărit un mare şi frumos volum de *sonete*. E vorba despre un preţios dar, — închiegat din seninătate şi multă bogăţie sufletească, — adus liricei româneşti. Din fiecare pagină se desprinde limpede simţirea şi graiul semănătorist. Versul curgător isvorăşte dintr'o mare dragoste faţă de tot ce înseamnă frumuseţe românească. Iată două strofe din sonetul intitulat *«Mangalia»*:

Cât prinzi cu ochii, tot adâncul mării,
Sub bolţi de cer, se sbuciumă, se frânge
Şi se ridică 'n taina depărtării
Ca nişte munţi cu crestele de sânge...

Şi vântul trece, crainic al pierzării,
Şi peste larguri spulberă şi plânge
Ca un blestem, şi 'n negurile zării
Cântarea lui sălbatică se frânge.

ASPAZIA MUNTE: *Diamante albe şi negre*, e o carte de poeme scrise cu multă îngrijire şi cu destulă sensibilitate. Ele dovedesc un pas înainte în frumoasele realizări poetice, date până acum, de către poeta bucovineană. Peste tot, în această carte, pastelul exprimă frământări sufleteşti într'o formă aleasă. Dăm un fragment din poemul *«Cocorii vin»*:

Sufletul ascultă ca din ceaţă
din pritvor cântarea lor drumeaţă
cântare ce răsfrânge
dureri şi vreri în cântecul, ce plânge
pe căi de tuş
fără coborîri, fără urcuş.

HORIA STAMATU, cunoscutul poet şi cronicar, a scris un *Acatist Moţa-Marin*. Volumul este completat de o «Inchinare Arhanghelului» şi un «Hronic Generalului Gheorghe Cantacuzino».

Versul lui Horia Stamatu, altădată mai strâns şi mai dificil, apare aici curgător şi încărcat de un sflu nou. Se simte aderarea poetului la o credinţă tare.

N. T. LEONTESCU: *Biografiile oamenilor ilustrii*, editura «Universul», Bucureşti 1938. E o carte în care au fost adunate, într'o formă aleasă, datele mai însemnate din viaţa «oamenilor ilustri». Volumul acesta mai cuprinde în două tablouri întocmite pe epoci, toate evenimentele istorice ale omenirii.

E o lucrare folositoare în viaţa şcolară.

REVISTA GEOGRAFICA ROMANĂ, este redactată de o seamă de cercetăttori din cele patru centre universitare româneşti. Volumul I fascicola 1 aduce o seamă de contribuţii în legătură cu fenomenul românesc, unele din ele de mare actualitate.

Studii: L. Someşan: *Depresiunea luncii Bradului*; N. Al Rădulescu: *Poziţia geopolitică a României*; Sever Pop: *Sinonimele cuvântului Târg în lumina geografiei linguistice*; I. Roşca. *Aspectul static şi dinamic al migraţiei româneşti*; Marin Popescu-Spineni: *Geograful A. Sylvius şi Ţările Româneşti*.

Informaţiile dela sfârşitul revistei sunt bogate şi nu lipsite de interes.

Dorim Revistei geografice să-şi împlinească punctele program, din prefaţa acestui prim număr.

ANUARUL LICEULUI PETRU RAREŞ, din Piatra-Neamţ, este o publicaţie regională de multă seriozitate. Anul 1935—36 este închinat memoriei profesorului naturalist M. Stamatiu. In afară de articolele cari încearcă prezentarea acestui om, anuarul este completat de altele cu caracter ştiinţific, privind probleme şi fapte locale.

Anuarul Liceului Petru Rareş dă un exemplu de modul cum îşi pot întrebuinţa timpul profesorii din oraşele de provincie, cari de obiceiu tânjesc şi mor de plictiseală aşteptând «lumină» dela Bucureşti, care numai Dumnezeu ştie cât e de întunecat.

REVISTA ORIENTARI, dela Moineşti-Bacău, care apare sub îngrijirea părintelui C. Crişan, este o publicaţie regională de aleasă in-

telectualitate. Trebue să recunoaştem că ea trăeşte prin articolele părintelui director. Am îi voit să însemnăm ceva despre ultimele sale producţii, dar astăzi nu se mai poate. Să vor bim despre autor. Părintele Crişan este unul din puţinii oameni din categoria d-sale care a trăit şi formulat o problematică pentru noul veac ce se deschide. Chiar dacă uneori expunerea nu este la înălţimea gândului, în înţelesul că nu este destul de sistematică şi echilibrată socotim mare lucru pentru un târg moldovenesc — şi încă ce târg! — să aibă în el un caz care cugetă atât de îndrăsneţ.

Problemele sale sunt din cele aşezate la limita a două discipline nu uşor de stăpânit: teologia şi filosofia.

Dorim Pr. Crişan tot rodul cuvenit.

CURIERUL, revistă de cultură şi îndrumare morală, anul II, nr. 3, Sibiu, str. Câmpului 1 aduce un cuprins bogat şi bine prezentat ca întotdeauna. Remarcăm articolele d-lor D. Stăniloae (Dumnezeu în istorie), N. N. Petra, Pimen Constantinescu şi însemnările d-lui Aurel Micu.

Curierul e una dintre revistele regionale pline de viaţă, în paginile cărora vibrează duhul unor vremuri de tărie românească.

VREMEA, revistă săptămânală de cultură generală, intrată în al XI-lea an de apariţie regulată, aduce cu fiecare număr un conţinut bogat şi bine scris. Diversele probleme de actualitate, care preocupă cu deosebire generaţia de după războiu, sunt desbătute cu seriozitatea cerută de zilele noastre.

In primul rând subliniem preocupările sale româneşti, încercarea de a se apropia de marile răni ale neamului şi de aspiraţiile lui, — isvorul atâtor şi atâtor dureri.

Colaborează regulat d-nii: Mircea Eliade, Constantin Noica, N. C. Angelescu, Barbu Theodorescu, Octav Şuluţiu, Neculai Totu, Mircea Streinul, Pompiliu Constantinescu, Tudor Şoimaru, Horia Stamatu, Ar. Acterian, Pericle Martinescu, etc.

PLAIURI SĂCELENE, revista de atitudini şi probleme săcelene, anul V, nr. 2, prezintă acelaşi conţinut îngrijit şi atrăgător. Semnează d-nii: Gheorghe Şerbu, Victor Tudoran, Vlad Şeitan, Valeriu Calciu, etc.

Preţuim dragostea şi truda d-lui Victor Tudoran de a da Săcelelor o revistă plină de viaţă.

SEMNE se numeşte revista unor tineri (chiar foarte tineri) scriitori: Mihail Sora, Tecucianu, Frunzetti. Incercările filosofice şi literare publicate în paginile revistei dovedesc, dacă nu realizări depline, sigur talente pe cari o experienţă de ani şi o serioasă punere în lucrare, le poate duce la adevărate creaţii.

Am mai primit la redacţie:

Gândirea, anul XVII, nr. 4, Bucureşti, str. Domniţa Anastasia, 16; *Pagini Literare*, anul V, nr. 3, Turda; *Viaţa Basarabiei*, anul VII, nr. 3, Chişinău, str. Haralambie, 142; *Flori de stepă*, anul I, nr. 1—2, Bălţi, str. Ion Creangă, 23; *Curierul financiar*, anul VIII, nr. 5—6, Bucureşti, B-dul Elisabeta, 12; *Apostolul*, anul IV, nr. 3—4, Neamţ (Inspectoratul şcolar); *Revista de cultură armeană*, anul II, vol. III, 1938, Bucureşti, str. Vaselor, 8; *Şcoala Ţăranului*, anul II, nr. 1—2, Bucureşti, str. Dr. Herescu, 18; *Gânduri şi rânduri*, anul I, nr. 5, Ploeşti, str. Nicu Filipescu, 30; *Cuget Moldovenesc*, anul VII, nr. 1—3, Bălţi, str. Ion Creangă, 11; *Alianţa economică*, anul II, nr. 2—3, Bucureşti, str. Chişinău, 16; *Minierul*, revista Familiei Şorecani, anul III, nr. 1; *Cuvânt bun*, anul XI, nr. 5—8, Bucureşti, str. Sf. Apostoli, 40; *Graiul Neamului*, anul XII, nr. 14, Carei, Calea Regina Maria 15; *Neamul românesc pentru popor*, anul XXVI, nr. 7.

Dinu Buzdugan

DELA REDACŢIE

«Rânduiala», în pragul celui de al treilea an de existenţă, a fost nevoită să-şi schimbe apariţia dela o lună la trei luni, aşa cum arată acest caet.

Mulţumim celor cari ne-au ajutat anticipând abonamentul şi rugăm pe cei în restanţă să se achite cât de curând.

«Rânduiala» este o publicaţie de sacrificii. Şi nădăjduim că sunt mai mulţi cetitori decât ni s'au arătat până acum, cari înţeleg acest lucru.

VERIFICAT
2007

Aprilie 1938

Administrator : **Gheorghe Neculoiu**

«BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU

Cenzurat

PREȚUL LEI 50